

საქართველოს მმართველობის ინდექსი 2021

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

**საქართველოს
მმართველობის ინდექსი
2021**

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

ჩვენ შესახებ

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი (GIP) არის თბილისში დაფუძნებული არაკომერციული, არაპარტიული კვლევითი და ანალიტიკური ორგანიზაცია. საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი მუშაობს დემოკრატიული ინსტიტუტების ორგანიზაციული საყრდენის გასაძლიერებლად და კარგი მმართველობისა და განვითარების ხელშესაწყობად საქართველოში პოლიტიკის კვლევისა და ადვოკატირების მეშვეობით. ინსტიტუტი ასევე ხელს უწყობს სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებასა და დემოკრატიული პროცესების განვითარებაში საზოგადოების აქტიურ მონაწილეობას. ორგანიზაცია მიზნად ისახავს, გახდეს განათლებისა და პოლიტიკის ინოვაციების ერთ-ერთი წამყვანი ცენტრი საქართველოში და შავი ზღვის რეგიონში. 2013 წლიდან ინსტიტუტი არის ეუთოს აკადემიური და კვლევითი ორგანიზაციების ქსელის წევრი. წინამდებარე დოკუმენტი მომზადებულია აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ფინანსური მხარდაჭერით. დოკუმენტის შინაარსი არის საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის პასუხისმგებლობა და არცერთ შემთხვევაში არ ასახავს USAID-ის პოზიციას.

© საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი, 2021. ალექსანდრე პუშკინის ქუჩა 13, 0107 თბილისი, საქართველო; ტელ.: +995 599 99 02 12; ელფოსტა: info@gip.ge. დამატებითი ინფორმაციისათვის იხ. www.gip.ge

შინაარსი

ჩვენ უსასახაზი.....	2
გრაფიკის ჩამონათვალი.....	5
აზრავიატურები.....	6
მოკლე მიმოხილვა.....	7
მთავარი მიზნები.....	8
დემოკრატიული მმართველობა.....	8
ეფექტიანი მმართველობა.....	9
სოციალური და ეკონომიკური მმართველობა.....	10
საგარეო მმართველობა.....	10
უსასახალი.....	12
მეთოდოლოგია.....	15
ანგარიშის მიზანი.....	15
კონცეპტუალიზაცია.....	15
ინდექსის სტრუქტურა.....	16
კვლევის მეთოდები.....	17
ექსპერტთა გამოკითხვა.....	17
ნარატიული ანალიზი.....	18
შეზღუდვები.....	18
<hr/>	
დემოკრატიული მმართველობა.....	19
■ ძირითადი მიზნები და მთავარი გამოწვევები.....	21
■ სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები.....	22
■ საარჩევნო სისტემა.....	24
■ ჰორიზონტალური ანგარიშვალდებულება და შეკავებისა და განონასწორების მექანიზმები.....	26
■ სამოქალაქო სექტორი და არასახელმწიფო აქტორები.....	27
■ შეჯამება.....	28

ეჭყატიანი მმართველოზა.....	31
■ ძირითადი მიგნებები დო მთავარი გამონვევები.....	33
■ ძალაუფლებაზე მონოპოლიო.....	34
■ არაფორმალური მმართველოზო დო ლეგიტიმაციის ალტერნოტიული ფორმები.....	35
■ კორუფციის კონტროლი.....	37
■ საჯარო მომსახურებო დო კონკურენცია.....	39
■ შეჯამებო.....	41

სოციოლურ-ეკონომიკური მმართველოზო.....	43
■ ძირითადი მიგნებები დო მთავარი გამონვევები.....	45
■ ეკონომიკური ჩარჩო დო შრომის ბოზარი.....	46
■ საგოდოსხოდო დო საბიუჯეტო პოლიტიკო.....	49
■ სოციოლური პოლიტიკო.....	49
■ სოციოლური დახმარებო დო ჯანმრთელობის დაცვო.....	50
■ შეჯამებო.....	52

სოგორო მმართველოზო.....	55
■ ძირითადი მიგნებები დო მთავარი გამონვევები.....	57
■ ევროკავშირთან დოახლოებო.....	58
■ დოახლოებო ნოტოსთან დო აშშ-სთან.....	60
■ რეაგირებო სოგორო გამონვევებზე.....	61
■ მმართველოზო უსოფრთხოების მიმართულებით.....	62
■ შეჯამებო.....	62

დოსკვნო.....	65
---------------------	-----------

სიტყვარი.....	66
ინდექსის ინდიკოტორები დო ქვეინდიკოტორები.....	66

გიზლიობოოოოო.....	69
--------------------------	-----------

დონოოოო.....	78
---------------------	-----------

ბრაზიკების ჩამონათვალი

გრაფიკი 1 მმართველობის ქულები 2021.....	12
გრაფიკი 2 მთავარი გამოწვევები 2021.....	13
გრაფიკი 3 მნიშვნელოვანი რეფორმები 2022 წლისთვის.....	14
გრაფიკი 4 დემოკრატიული მმართველობის ქულები.....	22
გრაფიკი 5 დემოკრატიული მმართველობის ყველაზე დიდი გამოწვევები 2021 წელს...	29
გრაფიკი 6 ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმები დემოკრატიული მმართველობის სფეროში 2022 წლისთვის.....	30
გრაფიკი 7 ეფექტიანი მმართველობის ქულები.....	34
გრაფიკი 8 ეფექტიანი მმართველობის ყველაზე დიდი გამოწვევები 2021 წელს.....	42
გრაფიკი 9 ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმები ეფექტიანი მმართველობის სფეროში 2022 წლისთვის.....	42
გრაფიკი 10 სოციალური და ეკონომიკური მმართველობის ქულები.....	46
გრაფიკი 11 სოციალური და ეკონომიკური მმართველობის ყველაზე დიდი გამოწვევები 2021 წელს.....	52
გრაფიკი 12 ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმები სოციალური და ეკონომიკური მმართველობის სფეროში 2022 წლისთვის.....	53
გრაფიკი 13 საგარეო მმართველობის ქულები.....	58
გრაფიკი 14 საგარეო მმართველობის ყველაზე დიდი გამოწვევები 2021 წელს.....	63
გრაფიკი 15 ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმები საგარეო მმართველობის სფეროში 2022 წლისთვის.....	64

აბრევიატურები

- AA – ასოცირების შესახებ შეთანხმება
- CEC – საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია
- CSB – საქართველოს საჯარო სამსახურის ბიურო
- CSO – სამოქალაქო ორგანიზაცია
- DTDA – დანიის პროფკავშირული განვითარების სააგენტო
- GDP – მთლიანი შიდა პროდუქტი
- GIZ – გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის ორგანიზაცია
- GGI – საქართველოს მმართველობის ინდექსი
- GIP – საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
- GOV – საქართველოს მთავრობა
- GYLA – საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია
- HPP – ჰიდროელექტროსადგური
- IDFI – ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი,
- ISFED – სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება
- LPS – საქართველოს კანონი „საჯარო სამსახურის შესახებ“
- MFA – საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო
- MOH – საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო
- MRDI – საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო
- NCDC – დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი
- NDI – ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტი
- ODIHR – დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ოფისი
- OECD – ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია
- OECD/ACN – ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ანტიკორუფციული ქსელი
- OGP – ღია მმართველობის პარტნიორობა
- OSCE – ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია
- PAR – საჯარო მმართველობის რეფორმა
- PMCG – პოლიტიკისა და მართვის კონსალტინგ ჯგუფი
- RIA – რეგულირების ზეგავლენის შეფასება
- SNGP – ნატო-საქართველოს არსებითი პაკეტი
- SIGMA – მმართველობისა და მენეჯმენტის გაუმჯობესების მხარდაჭერა
- SSS – საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური
- SSPS – საქართველოს სახელმწიფო დაცვის სპეციალური სამსახური
- UN – გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია
- UNDP – გაეროს განვითარების პროგრამა
- WHO – ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაცია

საქართველოს მმართველობის ინდექსი (GGI) ანალიზებს და აფასებს საქართველოს, როგორც ქვეყნის, საქმიანობას მმართველობის ოთხი მიმართულებით: დემოკრატია და ადამიანის უფლებები (დემოკრატიული მმართველობა), სახელმწიფოებრიობა და სახელმწიფო ინსტიტუტები (ეფექტიანი მმართველობა), სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკა (სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობა) და საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა (საგარეო მმართველობა). მართალია, ინდექსი ძირითადად საქართველოს სახელმწიფო მართვის ორგანოებზეა ფოკუსირებული, თუმცა ის სხვა აქტორების, მათ შორის პოლიტიკური პარტიების, სამოქალაქო ორგანიზაციების და საგარეო მოთამაშეების ანალიზსაც მოიცავს.

საქართველო მრავალი ინდექსის და რეიტინგის მსოფლიო თუ რეგიონულ ანალიზში გვხვდება, მაგრამ საქართველოს საქმიანობის ყოველწლიური სიღრმისეული შესწავლა, ქვეყანაზე ფოკუსირებით და ქვეყნის კონტექსტის გათვალისწინებით, ჯერ კიდევ არ ხდება. ქვეყანაში მოქმედ არც ერთ ორგანიზაციას დღემდე არ უცდია ამის გაკეთება. მართალია, GGI-ს ნაწილობრივ აქვს კვეთა საერთაშორისო ინდექსებთან როგორც მეთოდოლოგიის, ასევე ემპირიული თვალსაზრისით, მაგრამ ის ასევე გვთავაზობს ორიგინალურ, საქართველოს პრიზმიდან დანახულ ანალიზს და ინოვაციურ მეთოდოლოგიურ ინსტრუმენტებს. წინამდებარე ინდექსის მიზანია, გააცნოს საქართველოს საზოგადოებას და ექსპერტთა წრეებს საქართველოს პროგრესი დემოკრატიული, ეფექტიანი მმართველობის ისევე როგორც ეკონომიკური და საგარეო პოლიტიკის მიმართულებებით. ამ მხრივ ინდექსი ეხმარება მზარდ მოთხოვნას მმართველობის საკითხებზე ადგილობრივი სრულფასოვანი ანგარიშის შექმნის შესახებ.

მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით GGI ეყრდნობა კვლევის რაოდენობრივ და თვისებრივ მეთოდებს და ეპისტემოლოგიას. შეფასების სისტემა ეფუძნება GGI ექსპერტთა გამოკითხვას, რომელშიც სხვადასხვა სფეროში მომუშავე 40 ექსპერტი მონაწილეობდა. რაოდენობრივი კვლევა შეივსო თვისებრივი ანალიზით, რომელიც GIP-ის გუნდმა ჩაატარა.

შედეგების მხრივ, მმართველობის ინდექსი, მთლიანობაში, 2021 წელს საქართველოს არასახარბიელო მდგომარეობას აჩვენებს. საქართველოს აქვს დაბალი მაჩვენებლები მმართველობის ოთხივე მიმართულებით. ქვეყნის მონაცემები განსაკუთრებით სუსტია დემოკრატიული და ეფექტიანი მმართველობის კატეგორიებში, თუმცა დანარჩენ ორ კატეგორიაშიც მიღებული ქულები საშუალოზე დაბალია. შესაბამისად, არ არის გასაკვირი, რომ დემოკრატიული მმართველობა და ეფექტიანი მმართველობა 2021 წელს ქვეყნის წინაშე არსებულ გამოწვევათა ჩამონათვალის სათავეში მოექცა. მართლმსაჯულების აღსრულება და სასამართლო რეფორმების განხორციელება ყველაზე დიდ ჩავარდნად ფასდება, რასაც მოსდევს პანდემიის მართვა, სადავო არჩევნები და ევროკავშირის მედიაციის წარუმატებლობა.

დემოკრატიული მმართველობა

- **დემოკრატიული მმართველობა – უსუსტესი რგოლი.** GGI-ის მიერ შესწავლილი მმართველობის ოთხი მიმართულებიდან ყველაზე მეტად 2021 წლის განმავლობაში დემოკრატიული მმართველობა დაზარალდა. ამ კატეგორიას ყველაზე დაბალი ქულა მიენიჭა. უწყვეტი პოლიტიკური კრიზისი, სადავო არჩევნები, მართლმსაჯულების რეფორმის ჩავარდნა, ძალადობა ჟურნალისტებისა და დემონსტრანტების წინააღმდეგ, პოლარიზაცია და პოლიტიკის რადიკალიზაცია წლის განმავლობაში დემოკრატიული მმართველობის მთავარ გამოწვევებს წარმოადგენდა.
- **მართლმსაჯულების უზრუნველყოფა და ჩავარდნილი სასამართლო რეფორმა.** მართლმსაჯულების უზრუნველყოფა და განუხორციელებელი სასამართლო რეფორმა GGI ექსპერტთა გამოკითხვისა და GIP-ის ინდექსის ანალიტიკოსთა გუნდის მიერ მმართველობის ოთხ კატეგორიას შორის ყველაზე პრობლემურ მიმართულებებად შეფასდა. მართლმსაჯულების და სასამართლო რეფორმების უზრუნველყოფა ასევე ის ერთადერთი კატეგორიები იყო, რომლებმაც GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში ვერ მიიღო ორნიშნა ქულა (შესაბამისად, 7.5 და 2.5 ქულა 100-დან).
- **საარჩევნო რეფორმა და სადავო არჩევნები.** საარჩევნო რეფორმის ზოგი ასპექტი, როგორცაა ცენტრალური საარჩევნო ადმინისტრაციის შემადგენლობის შეცვლა, ნაწილობრივ შეიძლება დემოკრატიული მმართველობის სტანდარტების გაუმჯობესებისკენ წინ გადადგმულ ნაბიჯად ჩაითვალოს. თუმცა არჩევნების სადავო ხასიათი, განსაკუთრებით კი არათანაბარი სათამაშო პირობები ხელისუფლებას და ოპოზიციას შორის, ასევე წინასაარჩევნო და არჩევნების შემდგომი გარემოს რადიკალიზაცია საქართველოს დემოკრატიული მმართველობისთვის სერიოზულ გამოწვევებად რჩება.
- **სამოქალაქო საზოგადოება – ძლიერი, მაგრამ გამოწვევებით.** სამოქალაქო საზოგადოება გავლენიან არასამთავრობო აქტორად რჩება, თუმცა ბევრი სამოქალაქო ორგანიზაცია ჩვეულ პრობლემებს განიცდის, როგორებიცაა დონორზე დამოკიდებულება და მოსახლეობის მხრიდან ნდობის და მოსახლეობასთან კომუნიკაციის ნაკლებობა. ამასთან პრობლემურია ისიც, რომ მედია-ლანდშაფტი და სამოქალაქო ორგანიზაციების ნაწილი პოლარიზებულია პოლიტიკური და პარტიული კუთვნილების მიხედვით.
- **დაგვიანებული მართლმსაჯულების რეფორმა.** როგორც გამოკითხული ექსპერტების, ასევე ამ ანგარიშის ავტორთა აზრით, მართლმსაჯულების რეალური რეფორმირება ყველაზე აუცილებელი პირობაა, რომელიც მთავრობამ 2022 წელს პრიორიტეტად უნდა განსაზღვროს. მართლმსაჯულების რეფორმირების გარდა, საჭიროა საარჩევნო რეფორმის დასრულება და სამართალდამცველი ორგანოებისა და პროკურატურის დეპოლიტიზება.

ეფექტიანი მმართველობა

- **ეფექტიანი მმართველობა.** ეფექტიანი მმართველობა კიდევ ერთი პრობლემური კატეგორია აღმოჩნდა, რომელსაც GGI ექსპერტთა გამოკითხვით ბოლოდან მეორე ქულა მიენიჭა (27.5 ქულა 100-დან), დემოკრატიული მმართველობის შემდეგ. მთავარ გამოწვევებს შორისაა არაფორმალური მმართველობა, პოლიტიკური კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა, ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლიის გაუფრცვლელბობა ყველა სოციალური სეგმენტის და ოკუპირებული ტერიტორიების მიმართ.
- **შეზღუდული სახელმწიფოებრიობის გაფართოებული არეალი.** საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია და ულტრამემარჯვენე ჯგუფები 2021 წელს შეზღუდული სახელმწიფოებრიობის ახალ სეგმენტად განმტკიცდა, რომლის მიმართაც სახელმწიფო ხელისუფლება უარს ამბობს, გამოიყენოს ძალაუფლებაზე მონოპოლიის საკუთარი უფლება. ლგბტ აქციის დროს ჟურნალისტების და დემონსტრანტების წინააღმდეგ ძალადობა ამის მაჩვენებელია. კვლავ შეზღუდულია ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლია აფხაზეთის და ცხინვალის რეგიონის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე. მეორე მხრივ, მართლმსაჯულების ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილება იძულებით გადაადგილებული პირების უფლებების თაობაზე მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ადამიანის უფლებათა დაცვის გაუმჯობესებისთვის.
- **არაფორმალური მმართველობა – უმთავრესი გამოწვევა.** არაფორმალური მმართველობა საქართველოს ეფექტიანი მმართველობის და სახელმწიფოებრიობის მთავარ გამოწვევად რჩება, რადგან ბიძინა ივანიშვილი მყარად ინარჩუნებს ზეგავლენას სახელმწიფო მართვის ორგანოებზე. GGI ექსპერტთა კვლევით არაფორმალური მმართველობის წინააღმდეგ ბრძოლას 100-დან 12.5 ქულა მიენიჭა, რაც მესამე ყველაზე დაბალი ქულაა მართლმსაჯულების უზრუნველყოფის და სასამართლო რეფორმის შემდეგ.
- **შეფერხებული ანტიკორუფციული რეფორმები.** არაფორმალური მმართველობა პოლიტიკურ კორუფციასაც კვებავს მაშინ, როდესაც 2021 წელს ანტიკორუფციული რეფორმები გარკვეულწილად შეფერხდა. ანტიკორუფციული რეფორმები, GGI ექსპერტთა კვლევაში, ასევე 2022 წლის ერთ-ერთ პრიორიტეტად დასახელდა. ანტიკორუფციული რეფორმა უნდა ითვალისწინებდეს დამოუკიდებელი ანტიკორუფციული სააგენტოს შექმნას, რომელსაც საგამოძიებო კომპეტენციები ექნება.
- **საჯარო სერვისების მინოდება.** საჯარო სერვისების მინოდებამ ყველაზე მაღალი ქულა მიიღო (47.5) მმართველობის ეფექტიანობის ყველა ინდიკატორს შორის. მიუხედავად ამისა, ამ მიმართულებით სერიოზული ნაკლოვანებები და გამოწვევები რჩება. საჯარო ადმინისტრირების რეფორმის განხორციელება ხშირად პოლიტიკურ კონტექსტზეა დამოკიდებული, რამაც 2021 წელს საჯარო ადმინისტრირების რეფორმის ახალი საგზაო რუკის მიღება შეაფერხა.

სოციალური და ეკონომიკური მმართველობა

- **უკეთესი შედეგები, მაგრამ გამოწვევებით.** საქართველოს საქმიანობა სოციალური და ეკონომიკური მმართველობის კუთხით 100-დან 32.5 ქულით შეფასდა GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში, რითაც ამ მიმართულებამ მეორე ადგილი დაიკავა, მხოლოდ საგარეო მმართველობის შემდეგ. მიუხედავად ამისა, ამ მიმართულებას სერიოზული გამოწვევები აქვს და გრძელვადიანი რეფორმირების ერთიანი ხედვა აკლია. სახელმწიფო ხელისუფლებას არ გააჩნია ყოვლისმომცველი გრძელვადიანი სტრუქტურული რეფორმების დღის წესრიგი ისეთ სფეროებში, როგორცაა განათლება, სოციალური ინკლუზია და შრომის ბაზარი. არასაკმარისი ყურადღება ეთმობა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას და ექსპორტის დივერსიფიკაციას. სახელმწიფო მართვის ორგანოების და პოლიტიკური პარტიების დღის წესრიგში პოლიტიკური მოსაზრებები და საარჩევნო კამპანიები დომინირებს.
- **ძლიერი ეკონომიკური ზრდა მზარდი ინფლაციით.** 2021 წელს საქართველომ ეკონომიკის შედარებით მძლავრი გამოცოცხლება განიცადა, მაგრამ ამას ერთვოდა მაღალი ინფლაცია და მკაცრი მონეტარული პოლიტიკა, რომელიც საფრთხეს უქმნის ეკონომიკურ ზრდასა და ინკლუზიურობას. ფასების მკვეთრი მატება განსაკუთრებით მწვავეა საზოგადოების სოციალურად და ეკონომიკურად მოწყვლადი ჯგუფებისთვის.
- **ვაქცინაციის ნელი ტემპი.** ვაქცინაციის ნელი პროცესი საქართველოს ერთ-ერთი მთავარი შიდა პრობლემა იყო 2021 წელს. პოლიტიკურ არასტაბილურობასა და სხვა ადგილობრივ პრობლემებთან ერთად, ვაქცინაციის დაგვიანებამ მოსახლეობის ნდობა შეამცირა როგორც ვაქცინაციის პროცესის ასევე მთავრობის მიმართ. მას ასევე უარყოფითი გავლენა ჰქონდა ბიზნესგარემოზე და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვაზე.
- **საჭიროა გრძელვადიანი რეფორმირების დღის წესრიგი.** ჯანდაცვის და ფარმაციის სფეროს რეფორმები GGI ექსპერტთა გამოკითხვით ყველაზე მნიშვნელოვან სარეფორმო პრიორიტეტებად განისაზღვრა 2022 წლისთვის. 2022 წლისთვის გასატარებელ სხვა რეფორმებს შორისაა შრომის ბაზრის პოლიტიკა, ხელფასის მინიმალური ზღვრის და უმუშევრობის დაზღვევის შემოღება, ჯანდაცვის და სოციალური დახმარების სისტემის და ასევე, განათლების სისტემის რეფორმირება.

საგარეო მმართველობა

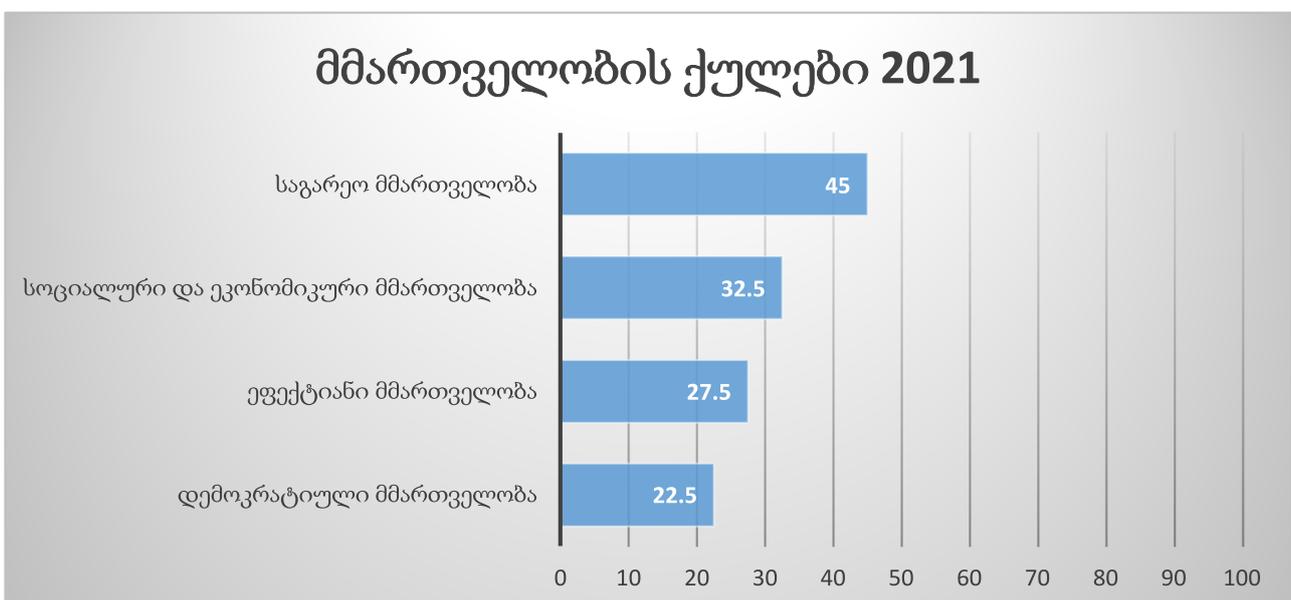
- **საქართველოს ევროინტეგრაციის პროცესი გამოწვევების წინაშეა.** დემოკრატიასთან დაკავშირებით არსებულმა პრობლემებმა და შიდაპოლიტიკურმა კრიზისებმა უარყოფითად იმოქმედა საქართველოს ურთიერთობებზე ევროატლანტიკურ პარტნიორებთან და საფრთხე შეუქმნა საქართველოს ევროპულ პერსპექტივებს. საქართველოს სჭირ-

დება, აღიდგინოს ნდობა, როგორც საიმედო და სტაბილურმა დემოკრატია, საერთაშორისო თანამეგობრობის თვალში.

- **3+3 ფორმატი ახალ მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს.** საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოებისა და შიდაპოლიტიკური და ეკონომიკური წესრიგისთვის უმთავრეს საგარეო გამოწვევად რუსეთი რჩება. უფრო სისტემური მიდგომაა საჭირო რუსეთიდან მომავალი საფრთხეების, მათ შორის, დეზინფორმაციის და ჰიბრიდული ომის მიმართ. რუსეთის მონაწილეობით ახალმა რეგიონულმა ინიციატივებმა, როგორცაა 3+3 ფორმატი, 2021 წელს კიდევ ერთი პოტენციური რეგიონული რისკი წარმოშვა საქართველოსთვის.
- **რეგიონული დიპლომატიის წარმატება.** საქართველოს დიპლომატია მთიანი ყარაბაღის ბოლო ომის მიმდინარეობის დროს და მისი დასრულების შემდეგ, მათ შორის, რთული ნეიტრალური ბალანსის შენარჩუნება ორ მეზობელ ქვეყანას შორის და ტყვეთა გაცვლაში მედიაცია, GGI ექსპერტთა გამოკითხვით, ერთ-ერთ მთავარ რეგიონულ წარმატებად შეფასდა.
- **ახალი სამხედრო შეთანხმება აშშ-სთან.** მართალია, საქართველოში არსებულმა პოლიტიკურმა კრიზისმა და დემოკრატიასთან დაკავშირებულმა პრობლემებმა დასავლეთთან ურთიერთობები, მთლიანობაში, დააზარალა, მაგრამ აშშ-სთან ახალი სამხედრო შეთანხმება 2021 წლის ერთ-ერთ იშვიათ წარმატებად და საგარეო მმართველობაში საქართველოს მნიშვნელოვან მიღწევად შეფასდა გამოკითხული ექსპერტების მიერ.
- **საქართველოს საგარეოპოლიტიკური წარმატება დამოკიდებულია დემოკრატიულ რეფორმებზე.** ერთ-ერთი უმთავრესი გამოწვევა 2022 წლისთვის იქნება ქვეყნის დაზიანებული იმიჯის აღდგენა საერთაშორისო თანამეგობრობის თვალში. ამის მისაღწევად აუცილებელია დემოკრატიული რეფორმების გაძლიერება და ხანგრძლივი პოლიტიკური კრიზისის დაძლევა.

2021 წელი რთული იყო საქართველოსთვის. ქვეყანა უწყვეტ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კრიზისს განიცდიდა, რაც COVID-19-ის პანდემიამ კიდევ უფრო გაამწვავა. შესაბამისად, არ არის გასაკვირი, რომ მმართველობის ოთხივე მიმართულებას (დემოკრატიული, ეფექტიანი, სოციალურ-ეკონომიკური და საგარეო), რომლებიც GGI-მ შეისწავლა, სერიოზული გამოწვევები ჰქონდა. გაანალიზებისას, GIP-ის ანალიტიკოსთა გუნდიც და GGI ექსპერტებიც საკმაოდ კრიტიკულები იყვნენ თავიანთ შეფასებებში. მმართველობის არც ერთ მიმართულებას არ მიუღია დადებითი შეფასება და არ გადაულახავს მნიშვნელოვანი 50 ქულიანი ზღვარი შეფასების 100 ქულიან სისტემაში (გრაფიკი 1). თუმცა, მნიშვნელოვანი განსხვავებები აღინიშნა მმართველობის ცალკეული მიმართულებების შეფასებებში. როგორც მოსალოდნელი იყო, დემოკრატიული მმართველობის კუთხით საქართველოს შედეგები ძალიან უარყოფითად შეფასდა და ამ მიმართულებამ მხოლოდ 22.5 ქულა მიიღო 100 ქულიდან (გრაფიკი 1). გამოკითხულმა ექსპერტებმაც და ამ ანგარიშის ავტორებმაც 2021 წლის ყველაზე სერიოზულ გამოწვევებად მართლმსაჯულების უზრუნველყოფის პრობლემები და განუხორციელებელი სასამართლო რეფორმა, ასევე, სადავო არჩევნები და პოლიტიკური და სამოქალაქო უფლებების დარღვევები დაასახელეს. დაბალი შეფასება მიიღო საქართველოს შედეგებმა ეფექტიანი მმართველობის მიმართულებითაც (100-დან 27.5 ქულა, იხილეთ გრაფიკი 1). ამ კატეგორიაში არაფორმალური მმართველობა და პოლიტიკური კორუფცია ის საკითხებია, რომლებიც ყველაზე მეტად აზიანებს ქვეყნის ინსტიტუტების გამართულ და ინკლუზიურ საქმიანობას. სოციალური და ეკონომიკური მმართველობა 100-დან 32.5 ქულით შეფასდა. GGI ექსპერტთა გამოკითხვით ყველაზე მაღალი, მაგრამ მაინც საშუალოზე ნაკლები ქულა ქვეყნის საქმიანობამ საგარეო მმართველობის მიმართულებით მიიღო (100-დან 45 ქულა, იხილეთ გრაფიკი 1).

გრაფიკი 1: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ განეულ ძალისხმევას მმართველობის ცალკეულ სფეროებში 2021 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

GGI-ის მეორე მნიშვნელოვანი მიზანი იყო მმართველობის ოთხი მიმართულებით ჩავარდნების გამოვლენა. მე-2 გრაფიკზე ნაჩვენებია GGI ექსპერტთა გამოკითხვის ფარგლებში მიღებული ყველა პასუხის საერთო შედეგები. მმართველობის ოთხივე კატეგორიაში ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხად მართლმსაჯულების პრობლემები განისაზღვრა. კერძოდ, სამოსამართლო კორპორატივიზმი (Erkvania & Lebanidze 2021),¹ გამჭვირვალობის არარსებობა, მართლმსაჯულების პოლიტიზება და შერჩევითი სამართალი იმ პრობლემებად დასახელდა, რომლებიც დიდ დარტყმას აყენებს საქართველოში მთავრობის ეფექტიანობას და დემოკრატიულ მმართველობას და ამავე დროს, გავლენას ახდენს როგორც სოციალურ და ეკონომიკურ მმართველობაზე, ასევე საგარეო მმართველობაზე. სასამართლო სისტემის შემდეგ უდიდეს გამოწვევად 2021 წელს COVID-19-ის პანდემიის მართვა დასახელდა, რომელმაც წლის განმავლობაში მთელი ქვეყანა მოიცვა. სხვა გამოწვევებს შორის არის 2021 წლის პრობლემური ადგილობრივი არჩევნები და საარჩევნო გარემო, პოლიტიკური უფლებების და სამოქალაქო თავისუფლებების ხშირი დარღვევა, ასევე, მთავრობასა და ოპოზიციას შორის ევროკავშირის მედიაციის პროცესის ჩავარდნა, რასაც ევროკავშირთან ურთიერთობების გაცივება მოჰყვა.

გრაფიკი 2: თქვენი აზრით, რა იყო ყველაზე დიდი გამოწვევა საქართველოსთვის 2021 წელს? (ყველა პასუხის ჯამი)

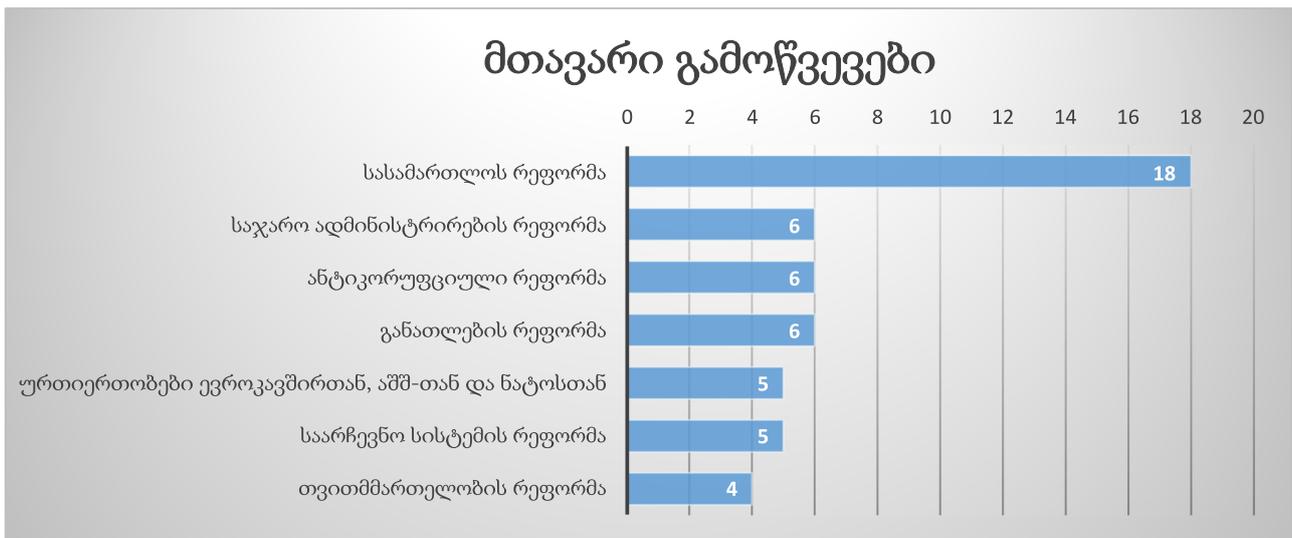

დაბოლოს, GGI-მ ასევე განსაზღვრა და გაანალიზა ყველა მნიშვნელოვანი სარეფორმო იდეა, რომელიც 2022 წელს საქართველოს მმართველობის გაუმჯობესებისთვის მნიშვნელოვანი შესაძლოა იყოს. ამ ასპექტშიც GGI ექსპერტთა გამოკითხვის შედეგები მკაფიო იყო: მართლმსაჯულების რეფორმა ყველაზე მნიშვნელოვან ნაბიჯად განისაზღვრა მმართველობის ოთხივე იმ მიმართულებით, რომლებიც ინდექსით იქნა გაანალიზებული (გრაფი-

¹ სამოსამართლო კორპორატივიზმი ეწოდება მოსამართლეთა ორგანიზებული ჯგუფის დისპროპორციულ გავლენას სასამართლო სისტემის ფუნქციონირებაზე. მოსამართლეთა ასეთი ჯგუფი, სხვადასხვა მექანიზმის გამოყენებით, ასუსტებს სასამართლოს დამოუკიდებლობის ხარისხს და მართლმსაჯულების სისტემას აღმასრულებელი ხელისუფლების გავლენას უმორჩილებს. დამატებითი ინფორმაციისთვის იხილეთ: Erkvania, Tinatin. & Lebanidze, Bidzina. 2021. The Judiciary Reform in Georgia and its Significance for the Idea of European Integration. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/wp-content/uploads/2021/01/GIP-Policy-Brief-31.pdf>

კი 3). გარდა ამისა, მმართველობის სხვა მიმართულებებისაგან განსხვავებით, სასამართლო სისტემა ექსპერტებმაც და ინდექსის ავტორებმაც ერთადერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მიმართულებად განსაზღვრეს, სადაც რეფორმირების ყველა მცდელობა სამარცხვინოდ ჩავარდა და მდგომარეობა გაუარესდა. სასამართლო სისტემის რეფორმირების გარდა აუცილებელ რეფორმებს შორის დასახელდა საჯარო ადმინისტრირების რეფორმირების გაგრძელება, შეფერხებული ანტიკორუფციული რეფორმის გამოცოცხლება, დასავლელ პარტნიორებთან ურთიერთობების გამოსწორება და საარჩევნო რეფორმის დასრულება (გრაფიკი 3).

გრაფიკი 3: მნიშვნელოვანი რეფორმები 2022 წლისთვის (ყველა პასუხის ჯამი)

ანგარიშის მიზანი

საქართველოს მმართველობის ინდექსი (GGI) სწავლობს საქართველოს შედეგებს მმართველობის ოთხი მიმართულებით: დემოკრატიული მმართველობა, ეფექტიანი მმართველობა, სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობა და საგარეო მმართველობა. წინამდებარე კვლევის მიზანია მმართველობის სხვადასხვა მიმართულებით საქართველოს მთავარი გამოწვევების და ჩავარდნების და ასევე მიღწევების განსაზღვრა და შესაბამისი პოლიტიკის რეკომენდაციების შემუშავება, თუ როგორ მოხდეს რისკების შემცირება და მმართველობის ხარისხის გაუმჯობესება.

მოცემული ინდექსის სამიზნე ჯგუფია ფართო აუდიტორია, მათ შორის სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლები, პოლიტიკური პარტიები და გადაწყვეტილების მიმღები პირები, მასმედიის წარმომადგენლები, კვლევითი და სხვა ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, საერთაშორისო და შიდა დამკვირვებლები და ექსპერტები; ისევე, როგორც ფართო საზოგადოება, რომლებიც დაინტერესებული არიან საქართველოს მმართველობის დინამიკით. ინდექსი წარმოდგენილი იქნება თბილისში საქართველოს მმართველობისა და დემოკრატიზაციის პროცესში არსებული გამოწვევების შესახებ ქართული და საერთაშორისო საზოგადოების უკეთ ინფორმირების, ევროპელი ექსპერტების რეკომენდაციების შედგენის პროცესში ჩართვის, საქართველოს რეფორმების საერთაშორისო კონტექსტში განხილვის და საქართველოს ევროატლანტიკური ინტეგრაციის ადვოკატირების მიზნით. იმედი გვაქვს ინდექსი გააძლიერებს მთავრობის ანგარიშვალდებულებას ამომრჩევლის წინაშე და ხელს შეუწყობს უფრო გამჭვირვალე მმართველობის პრინციპების დანერგვას საქართველოში. გარდა ამისა, იგი დაეხმარება საქართველოს ხელისუფლებას, მიიღოს კონსტრუქციული უკუკავშირი მის მიერ გატარებული პოლიტიკისა და დაგეგმილი რეფორმების შესახებ სამოქალაქო საზოგადოების აქტივისტებისგან, ისევე როგორც ქართული კვლევითი და ექსპერტთა საზოგადოებისგან.

კონცეპტუალიზაცია

კონცეპტუალური ჩარჩოს თვალსაზრისით, GGI იყენებს მყარი დემოკრატიის კონცეფციას, რომელიც გერმანელმა პოლიტიკური მეცნიერებების მკვლევარმა ვოლფგანგ მერკელმა შეიმუშავა. მყარი დემოკრატია ხუთი ერთმანეთთან ურთიერთკავშირში მყოფი რეჟიმისგან შედგება: სამოქალაქო უფლებები, პოლიტიკური უფლებები, საარჩევნო რეჟიმი, ჰორიზონტალური ანგარიშვალდებულება და ეფექტიანი ძალაუფლება მმართველობისთვის (Merkel 2004). აღნიშნული ხუთი რეჟიმი ერთმანეთთან მჭიდრო ურთიერთკავშირშია და ასევე უკავშირდება სხვა კონტექსტუალურ კომპონენტებს, როგორებიცაა სამოქალაქო საზოგადოება, სახელმწიფოებრიობა და სოციალურ-ეკონომიკური რეკვიზიტები (Merkel 2004). ამ კონცეფციის სხვადასხვა ასპექტი შეტანილია წამყვან ინდექსებსა და რეიტინგებში,

რომლებითაც დემოკრატიის სხვადასხვა ასპექტი იზომება. ზოგი რეიტინგი საგანგებოდაც მოარგეს ამ კონცეფციას (მაგ., დემოკრატიის ბარომეტრი). მყარი დემოკრატია, როგორც კონცეფცია, რამდენიმე არასრული სისტემისგან შედგება, რომლებიც დემოკრატიული და ეფექტიანი მმართველობის ასპექტებს ეხება და ასევე მოიცავს ეკონომიკურ და სახელმწიფოებრიობასთან დაკავშირებულ კონტექსტუალურ მდგომარეობებს, თუმცა ის ძირითადად მაინც დემოკრატიულ მიღწევებზეა ფოკუსირებული. GGI-ში შეტანილია ყველა არასრული სისტემა და კონტექსტუალური კომპონენტები, რათა კარგი მმართველობის მდგომარეობა გაგვეზომა საქართველოში. თუმცა, ასევე დამატებულია ერთი განზომილება: საგარეო მმართველობა ევროატლანტიკურ ინტეგრაციასა და უსაფრთხოების რისკების მშვიდობიან მართვაზე აქცენტით. მართალია, დემოკრატიის და კარგი მმართველობის საზომ ინდექსებში საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის სფეროს შეტანა ჩვეული პრაქტიკა არ არის, მაგრამ მისი ჩართვა ამ ჯაჭვს მნიშვნელოვან მეთოდოლოგიურ და ემპირიულ რგოლს მატებს. დემოკრატიზაციისკენ სწრაფვაში საქართველო, როგორც ევროკავშირის მეზობელი ქვეყანა, მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ევროკავშირისა და აშშ-ზე. დემოკრატიზაციის შესახებ ლიტერატურაში დემოკრატიზაციის გარე განზომილების ხაზგასასმელად ხშირად არის ნახსენები ისეთი სხვადასხვა პრაქტიკა, როგორებიცაა გამოცდილების გათვალისწინება, იმიტაცია, პირობითობა, დიფუზია და დემოკრატიული ნორმების მიღება. ამაზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს ევროატლანტიკური ინტეგრაცია და დემოკრატიზაცია პოზიტიურ კორელაციაშია ერთმანეთთან, ხოლო ევროატლანტიკური ჰარმონიზაციის ხარისხი, ასევე, უსაფრთხოების რისკების მშვიდობიანი მართვა და მათთან ადაპტაცია დემოკრატიის მეტი კონსოლიდირების ერთ-ერთ კრიტერიუმად ან წინაპირობად შეიძლება განვიხილოთ.

ინდექსის სტრუქტურა

მყარი დემოკრატიის კონცეპტუალურ ჩარჩოზე დაყრდნობით, **საქართველოს მმართველობის ინდექსი (GGI)** შეისწავლის საქართველოს შედეგებს მმართველობის ოთხი მიმართულებით. თითოეული ეს მიმართულება იყოფა 4 ქვეკატეგორიად, რომლებიც ცალ-ცალკე გააანალიზეს ინდექსის ავტორებმა და ქულებით შეაფასეს გამოკითხულმა რესპონდენტებმა.

- **დემოკრატიული მმართველობა (დემოკრატია და ადამიანის უფლებები)**
  - სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები
  - საარჩევნო სისტემა
  - ჰორიზონტალური ანგარიშვალდებულება
  - სამოქალაქო საზოგადოება და არასამთავრობო აქტორები
- **ეფექტიანი მმართველობა (სახელმწიფოებრიობა და სახელმწიფო ინსტიტუტები)**
  - ლეგიტიმურობის ალტერნატიული ფორმები
  - არაფორმალური მმართველობა
  - კორუფციის კონტროლი
  - საჯარო სერვისები და კონკურენცია

- **სოციალური და ეკონომიკური მმართველობა (სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკა)**
  - o საჯარო სერვისები და კონკურენცია
  - o საგადასახადო და საბიუჯეტო პოლიტიკა
  - o სოციალური პოლიტიკა
  - o სოციალური უზრუნველყოფა და ჯანდაცვა

- **საგარეო მმართველობა (ევროატლანტიკური ინტეგრაცია, საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა)**
  - o ევროპული ინტეგრაცია
  - o ურთიერთობები ნატო-სა და აშშ-თან
  - o არსებული და ახალი რისკების მშვიდობიანი მართვა
  - o რეგიონულ და გლობალურ ცვლილებებზე რეაგირება

თითოეული კატეგორიის და ქვეკატეგორიის დეტალური განსაზღვრებები მოცემულია სიტყვარში, წინამდებარე ანგარიშის ბოლოს.

კვლევის მეთოდები

ინდექსის მეთოდოლოგია მოიცავს კვლევის როგორც თვისებრივ ისე რაოდენობრივ მეთოდებს. პოლიტიკის ექსპერტთა გამოკითხვა რაოდენობრივი კვლევის ძირითადი ინსტრუმენტი იყო ცალკეულ კატეგორიებსა და ქვეკატეგორიებში საქართველოს ეფექტიანობის შესაფასებლად. თითოეულ კატეგორიაში კვლევის მონაცემებს საქართველოში არსებული მდგომარეობის თვისებრივი ანალიზი ემატება. თვისებრივი და რაოდენობრივი მეთოდების ინტეგრაცია, კვლევის შედეგების ტრიანგულაციასთან ერთად, განხორციელდა კომპლექსური შეფასების პროცესის ფონზე, რომელშიც კვლევებისა და ინდექსების როგორც ადგილობრივი, ისე საერთაშორისო ექსპერტები მონაწილეობდნენ.

ექსპერტთა გამოკითხვა

ექსპერტთა გამოკითხვის რესპონდენტებს შორის იყვნენ მკვლევრები, მეცნიერები, პოლიტიკის ექსპერტები, სამოქალაქო სექტორის, არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და ანალიტიკური ცენტრების წარმომადგენლები. თითოეულ სფეროში 10 რესპონდენტი შეირჩა პოლიტიკური მიუკერძოებლობისა და აკადემიური ან შესაბამისი პოლიტიკის ექსპერტიზის საფუძველზე.

აკადემიური წრეებიდან რესპონდენტების შერჩევა შემდეგი კრიტერიუმის მიხედვით განხორციელდა:

- მინიმუმ ერთი პუბლიკაცია საქართველოს შესახებ რეცენზირებად გამოცემაში, არაკეთილსინდისიერი ჟურნალებისა და დაფინანსებული სტატიების გამოკლებით;
- პოლიტიკურ პარტიასთან ან მოძრაობასთან კავშირის არარსებობა;

რესპონდენტები სამოქალაქო და საექსპერტო საზოგადოებიდან შემდეგი კრიტერიუმების საფუძველზე შეირჩა:

- საქართველოს შესახებ რელიგვანტურ თემაზე მოხსენებების და ანალიზის თანაავტორობა და /ან ქართულ/ საერთაშორისო მედიაში ხშირი საჯარო გამოსვლები;
- პოლიტიკურ პარტიასთან ან მოძრაობასთან კავშირის არარსებობა;

ექსპერტთა გამოკითხვა Google ფორმების გამოყენებითა და სრული ანონონიმურობის დაცვით ჩატარდა. ექსპერტებს უნდა შეეფასებინათ საქართველოს მიღწევები შესაბამისი საკითხის სხვადასხვა კატეგორიაში; ასევე, გაეზიარებინათ შეხედულებები მთავარ გამოწვევებზე, წინ გადადგმულ ნაბიჯებსა და აუცილებელ რეფორმებზე.

ნარატიული ანალიზი

ექსპერტთა გამოკითხვას თვისებრივი კონტენტ-ანალიზი ავსებს, რომელზეც საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის ანალიტიკოსებით დაკომპლექტებული საგანგებო ჯგუფმა იმუშავა. თვისებრივი ანალიზი პირველადი და მეორადი წყაროების (სახელმწიფო დოკუმენტები, ანგარიშები, ინტერვიუები, გამოსვლები, შეხვედრების ოქმები, კომენტარები და საგაზეთო სტატიები) შინაარსის ანალიზს ეყრდნობა. სამაგიდო კვლევაზე დაფუძნებული მონაცემთა ანალიზის გარდა, სფეროს ექსპერტებთან რამდენიმე ნახევრად სტრუქტურირებული თვისებრივი ინტერვიუ ჩატარდა. ნარატიული ანალიზის ცალკეულმა ნაწილებმა ადგილობრივი და საერთაშორისო ექსპერტების ჩართულობით მრავალშრიანი განხილვის პროცესი გაიარეს. აქვე აღსანიშნავია, რომ ნარატიული ნაწილი შესაბამისი საკითხის სფეროებს ქულებით არ აფასებს. ის აერთიანებს ექსპერტთა შეფასებებს, როგორც ნახევრად რაოდენობრივ ინსტრუმენტს, მათი კრიტიკული განხილვის გარეშე.

შეზღუდვა

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს რამდენიმე მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიური შეზღუდვა. პირველ რიგში, ეს საპილოტე კვლევაა და, შესაბამისად, ინდექსის მონაცემების შედარება წინა წლების ანალოგიურ კვლევასთან შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, ჩვენ ვერ შევადარებთ მმართველობის სხვადასხვა სფეროში საქართველოს 2021 წლის ქულებს წინა წლების ქულებს. მეორე, ეს არის ერთი ქვეყნის მდგომარეობის შესწავლა, რომელსაც ასევე აკლია სხვა ქვეყნებთან შედარებისა და მათგან განსხვავებების პოვნის შესაძლებლობა. თუმცა, კვლევაში მმართველობის სხვადასხვა კატეგორიები და ქვეკატეგორიები გაანალიზებული, რაც თავად ქვეყნის შიგნით ეფექტიანობის მრავალსექტორული შედარების შესაძლებლობას იძლევა. მონაცემთა შეგროვების თვალსაზრისით, კვლევის ავტორებს გაუჭირდათ ბოლოდროინდელი მოვლენების თაობაზე მონაცემების მოძიება. ეს გარკვეულწილად განაპირობა იმან, რომ ბევრი სხვა მსგავსი ინდექსისგან განსხვავებით, წარმოდგენილი ინდექსი მიმდინარე და არა გასულ წელს განვითარებული მოვლენების ანალიზზეა დაფუძნებული. დაბოლოს, ვინაიდან ანგარიში ძირითადად თვისებრივია, მცირე მასშტაბის ნახევრად რაოდენობრივ გამოკითხვაზე დაფუძნებული, არ გამოვრიცხავთ, რომ ზოგიერთი ინფორმაცია შეიცავდეს აკადემიურად მიკერძოებულ შეხედულებებს.

დემოკრატიული მმართველობა

ძირითადი მიზნები და მთავარი გამოწვევები

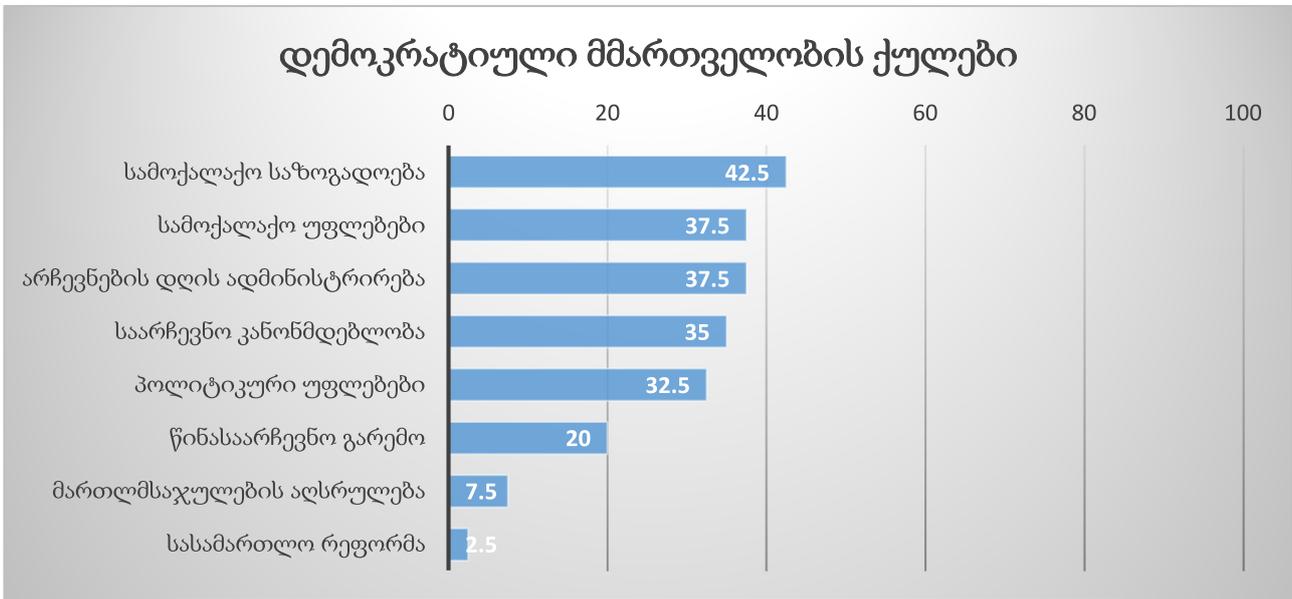
- მიუხედავად იმისა, რომ ცენტრალური საარჩევნო ადმინისტრაციის შემადგენლობის შეცვლითა და საკანონმდებლო ბაზის გაუმჯობესებით გარკვეული პოზიტიური ნაბიჯები გადაიდგა, ცესკოს თავმჯდომარის არჩევა ჩამკეტი მექანიზმის მეშვეობით არჩევნებისადმი ნდობის გასაზრდელად ხელიდან გაშვებული შესაძლებლობა იყო.
- უზენაესი სასამართლოს წევრების დანიშვნა გამოწვევად რჩება საერთაშორისო პარტნიორებისა და ადგილობრივი ორგანიზაციების კრიტიკის ფონზე.
- ექსპერტთა გამოკითხვა აჩვენებს, რომ არც ერთი პოლიტიკური მოთამაშე არც მმართველ და არც ოპოზიციურ პარტიებში არ თამაშობს პოზიტიურ როლს ქვეყნის დემოკრატიზაციის პროცესში.
- სამოქალაქო საზოგადოება რჩება ძლიერი და აქტიური, თუმცა ყურნალისტების შევიწროება და მედიის პოლარიზაცია კვლავ გამოწვევას წარმოადგენს.

2021 წელი დემოკრატიული მმართველობის კუთხით საკმაოდ რთული გამოწვევებითა და წარუმატებლობებით სავსე იყო საქართველოში. 2021 წელი გაჭიანურებული პოლიტიკური კრიზისით დაიწყო, რასაც მოვლენების დინამიკური განვითარება მოჰყვა. მათ შორის იყო ექს-პრემიერი გიორგი გახარიას გადადგომა, ოპოზიციური პარტიის ლიდერის დაკავება, ევროკავშირის ხელშეწყობით პოლიტიკურ აქტორებს შორის მედიაციის რამდენიმე რაუნდი, შეთანხმება, რომელსაც ხელი არ მოაწერა ყველაზე დიდმა ოპოზიციურმა პარტიამ, მმართველი პარტიის გასვლა შეთანხმებიდან, ყოფილი პრეზიდენტი სააკაშვილის დაკავება და მუნიციპალური არჩევნების ჩატარება უაღრესად პოლარიზებულ პოლიტიკურ გარემოში.

ჩამოთვლილი მოვლენები იმაზე მეტყველებს, რომ ქვეყანაში პოლიტიკური ლანდშაფტი, წინა წლების მსგავსად, უკიდურესად პოლარიზებულია და პარტიების რადიკალური დაყოფა კვლავ მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს საქართველოს დემოკრატიული განვითარებისთვის. ეს წელი ასევე იყო საარჩევნო წელი და აგრესიული პოლიტიკური რიტორიკა ორივე მხარეს იყო გამოხატული. ამის მაგალითებია სიძულვილის ენის გამოყენება, შეურაცხყოფა და ურთიერთბრალდებების რუტინული გამოყენება, რამაც ამომრჩევლების დაყოფა და დაბნეულობა გამოიწვია (Georgian Institute of Politics 2021). დიდი დარტყმა მიადგა გამომხატვისა და შეკრების თავისუფლებას და კრიტიკულ მედიას, როცა ხელისუფლებამ ვერ შეძლო ყურნალისტების დაცვა თბილისში გამართულ ანტი-ლგბტქ+ შეკრებაზე.

შესაბამისად, GGI-ის ექსპერტთა გამოკითხვა მთელი წლის მანძილზე განვითარებულ ნეგატიურ მოვლენებს ასახავს. დემოკრატიულ მმართველობასთან დაკავშირებულ არც ერთ საკითხს არ აქვს დადებითი შეფასება (გრაფიკი 4). საერთო ჯამში, დემოკრატიული მმართველობა ანგარიშში გაანალიზებულ სხვა სამ მმართველობით სფეროსთან შედარებით ბოლო ადგილზეა.

გრაფიკი 4: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ განეულ ძალისხმევას დემოკრატიულ მმართველობასთან დაკავშირებულ შემდეგ სფეროებში 2021 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები

სამოქალაქო და პოლიტიკურმა უფლებებმა საქართველოში 2021 წლის განმავლობაში დიდი დარტყმა განიცადა, რაც ექსპერტთა შეფასებებშიც აისახა (გრაფიკი 4). მთლიანობაში სამოქალაქო უფლებებს ოდნავ უფრო მაღალი ქულები მიენიჭა, ვიდრე პოლიტიკურ უფლებებს (გრაფიკი 4), რაც გასაგებია, თუ გავითვალისწინებთ მედიაზე ზეწოლასა და შეკრების თავისუფლებასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან პრობლემებს. პრესის თავისუფლება ძირითადად გარანტირებული და დაცულია კონსტიტუციით. საქართველოს მედია-სივრცე საკმაოდ პლურალისტური და დივერსიფიცირებულია. თუმცა მედია-სივრცე ძალზე პოლარიზებულია პოლიტიკური და ბიზნეს ინტერესების თვალსაზრისით (OSCE 2021, 9). უფრო შემაშფოთებელია სასამართლოებში მიმდინარე საქმეები ძირითადი სატელევიზიო არხების მფლობელებსა და დამფუძნებლთან დაკავშირებით, რაც კვლავ პრობლემას წარმოადგენს საქართველოს მედია-სივრცეში. სატელევიზიო არხი „მთავარის“ ერთ-ერთი მენილე, გიორგი რურუა, საეჭვო ბრალდებებით იყო დაკავებული (Transparency International Georgia 2021). იგი პატიმრობიდან მხოლოდ მიმდინარე წლის აპრილში, პოლიტიკურ პარტიებს შორის ევროკავშირის მედიაციით მიღწეული შეთანხმების წყალობით, პრეზიდენტის შეწყალებით გათავისუფლდა.

2021 წლის ზაფხულში სასამართლომ ასევე განაახლა მოსმენა სავარაუდო ფულის გათეთრების საქმეზე, რასაც ბევრი ადამიანი პოლიტიკურად მოტივირებულად მიიჩნევს. ამ საქმეში ერთ-ერთი ბრალდებული მმართველი პარტიისადმი კრიტიკულად განწყობილი კიდევ ერთი ტელეარხის – „ტვ პირველის“ – დამფუძნებლის მამაა (Apriamashvili 2021). ანალოგიურად, თავდაცვის სამინისტროს მიერ სასამართლოში საქმის აღძვრა ყოფილი

მინისტრის, დავით კეზერაშვილის წინააღმდეგ, რომელსაც ბრალად ედება თანამდებობაზე ყოფნის დროს ფულის გაფლანგვაში და რომელიც ამჟამად ფლობს ტელეარხი „ფორმულას“ – საქართველოში კიდევ ერთი მიკერძოებული პოზიციის მქონე ტელევიზიის – ნილებს, წამოჭრის კითხვებს იმასთან დაკავშირებით, ხომ არ არის ეს პოლიტიკურად მოტივირებული ქმედება კრიტიკულად განწყობილი მედიის წინააღმდეგ (Radio Liberty 2021).

აღნიშნული საქმეების გარდა, იყო ჟურნალისტებზე ინდივიდუალური შეტევის შემთხვევებიც, რამაც კიდევ უფრო გააუარესა მედია-გარემო. 2021 წლის თებერვალში ოპოზიციური ტელეარხი „ფორმულას“ ჟურნალისტ ფიზიკური შეურაცხყოფა მიაყენეს, როდესაც ის არ ასრულებდა თავის სამსახურებრივ მოვალეობებს. თავდამსხმელებს 6 თვით თავისუფლების აღკვეთა მიესაჯათ, რაც, ადგილობრივი უფლებადამცველი ორგანიზაციების შეფასებით, არ არის საკმარისი მართლმსაჯულების აღსასრულებლად (Formula 2021). მაგრამ მთავარი დარტყმა მედია-სივრცეს და შეკრებისა და გამოხატვის თავისუფლებას საქართველოში 5 ივლისის მოვლენებმა მიაყენა.

მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუცია იცავს თითოეული მოქალაქის შეკრებისა და გამოხატვის თავისუფლებას, განურჩევლად მისი რელიგიის, სექსუალური ორიენტაციის თუ პოლიტიკური შეხედულებებისა, საქართველოს ხელისუფლებამ ვერ უზრუნველყო ლგბტქ+ აქტივისტებისა და მხარდამჭერებისთვის „თბილისი პრაიდის“ უსაფრთხოდ ჩატარების გარანტიები. ორგანიზატორებს მოუწიათ, გაეუქმებინათ დაგეგმილი მსვლელობა უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული საკითხების გამო, რადგან ულტრამემარჯვენე და რადიკალური მართლმადიდებლური ჯგუფები თავს დაესხნენ ოფისს, ასევე ჟურნალისტებს და შემთხვევით გამვლელებს, რომლებიც არ იყვნენ ჩაცმულნი ჰეტეროსექსუალური ნორმების შესაბამისად ან არ ტოვებდნენ ასეთ შთაბეჭდილებას (BBC News 202, Civil.ge 2021). საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრისათვის ევროკავშირის ქვეყნების ელჩების მიერ გაგზავნილი წერილის თანახმად, მთავრობამ ვერ მოახერხა დაეცვა ლგბტქ+ აქტივისტების გამოხატვისა და შეკრების თავისუფლება (Delegation of the European Union 2021). სახალხო დამცველის აპარატმა მოუწოდა ხელისუფლებას, წამოეწყო სისხლისსამართლებრივი დევნა „ალტ-ინფოს“ დამფუძნებლის ზურაბ მახარაძისა და სასულიერო პირ ცქიფურიშვილის წინააღმდეგ, რომლებიც ყველაზე მეტად უწყობდნენ ხელს და ორგანიზებას უწევდნენ ძალადობას. თუმცა, შინაგან საქმეთა სამინისტროს თქმით, საქმის აღძვრისთვის არ იყო საკმარისი მტკიცებულებები (Civil.ge 2021b).

მიუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივმა უფლებადამცველმა ორგანიზაციებმა ეს გამოხატვის თავისუფლებაზე დარტყმად აღიქვეს, მიმდინარე წლის აპრილში პარლამენტმა მიიღო ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის ცვლილებები: გაიზარდა ადმინისტრაციული პატიმრობის ვადა და ჯარიმები წვრილმანი სამართალდარღვევებისთვის (Pertaia 2021). 10 ნოემბერს პოლიციამ დააკავა 46 დემონსტრანტი ოპოზიციური პარტიებიდან, რომელთაგან ზოგიერთს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის შენობის ბლოკირების ბრალდებით ჯარიმა ან ადმინისტრაციული პატიმრობა შეეფარდა (Gvadzabia 2021).

2021 წელს საქართველოში რელიგიის თავისუფლებისა და უმცირესობების უფლებების თვალსაზრისით გამოწვევად რჩებოდა მართლმადიდებლური ეკლესიის პრივილეგიური პოზიცია სხვა რელიგიურ ჯგუფებთან შედარებით. ქართული მართლმადიდებლური ეკლე-

სიის მიმართ არსებული პრივილეგიური დამოკიდებულება ცხადყო მართლმადიდებლური ეკლესიის მიერ მართული ნინოწმინდის სკოლა-ინტერნატის ირგვლივ განვითარებულმა მოვლენებმა. სკოლის ადმინისტრაციამ უარი უთხრა სახალხო დამცველს დაწესებულებაში შესამოწმებლად შესვლაზე, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას (Radio Liberty 2021c).

რაც შეეხება საკუთრების უფლებისა და ეკონომიკური მენარმეობის უფლებების დაცვის ამჟამინდელ მდგომარეობას, 2021 წლის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის მიხედვით, საქართველოს პოზიცია ოდნავ გაუმჯობესდა და იგი მე-12 ადგილზეა მსოფლიოში და მე-7-ზე ევროპაში (Amerikis Khma 2021a). მეორე მხრივ, რამდენიმეთვიანი სოციალური პროტესტის შემდეგ, სტამბოლში დაფუძნებულმა კომპანია „ენკამ“ გაავრცელა განცხადება საქართველოში ნამახვანჭვის პროექტის ხელშეკრულების შეწყვეტის შესახებ, რაც გულისხმობს მხარეებს შორის დავის პარიზის საერთაშორისო არბიტრაჟში წარდგენის შესაძლებლობას (Civil.ge 2021c). ამ მოვლენებმა შესაძლოა გავლენა მოახდინოს საქართველოს საინვესტიციო გარემოს საიმედოობაზე და დააზიანოს იგი.

საარჩევნო სისტემა

2021 წლის ოქტომბერში საქართველოს მოქალაქეები საარჩევნო უბნებზე მერებისა და საკრებულოების წარმომადგენელთა ასარჩევად მივიდნენ. თუმცა ეს არჩევნები მუნიციპალიტეტებში წარმომადგენლების არჩევაზე მეტს ნიშნავდა. ევროკავშირის მედიაციით გაფორმებული შეთანხმების მიხედვით, საიდანაც მმართველი პარტია მოგვიანებით გამოვიდა, შეთანხმებული იყო 43%-იანი ზღვარი, რომელსაც უნდა დაედგინა ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნების ბედი (Civil.ge 2021d).²

ნაწილობრივ შეთანხმებიდან გამომდინარე, საარჩევნო კოდექსში რამდენიმე ცვლილება შევიდა. ეს ცვლილებები მოიცავდა ადგილობრივი არჩევნებისთვის პროპორციული მანდატების რაოდენობის გაზრდას, დავების განხილვის ვადის გახანგრძლივებას, ასევე, ცენტრალური საარჩევნო კომისიის (ცესკო) დაკომპლექტებისა და წევრების დანიშვნის საკითხებს. თუმცა, მიუხედავად ამ მნიშვნელოვანი ცვლილებებისა, ODIHR-ის რეკომენდაციების მთელი სპექტრი (ხმის უფლების შეზღუდვის ან სახელმწიფო და ადმინისტრაციული რესურსების ბოროტად გამოყენების წინააღმდეგ მიმართული ზომების შესახებ) არ იქნა გათვალისწინებული და კვლავ პრობლემურად რჩება (OSCE 2021a). ექსპერტთა გამოკითხვის შედეგებმა აჩვენა, რომ, მიუხედავად ამ ცვლილებებისა, არც ერთ გამოკითხულს არ შეუფასებია საარჩევნო სისტემა ან ადმინისტრაცია ეფექტიანად, წინასაარჩევნო კამპანია კი ერთმნიშვნელოვნად უარყოფითად შეფასდა (გრაფიკი 4).

---

² ევროპული საბჭოს პრეზიდენტი შარლ მიშელი პირადად ჩაერთო საქართველოში არსებული პოლიტიკური კრიზისის გადაჭრის მცდელობაში. მან მხარეებს შეთანხმება შესთავაზა, რომელიც მოიცავდა მედიასა და რურუას ამნისტიას, ნაციონალური მოძრაობის ლიდერისა და მთავარი ოპოზიციური არხის წილის მფლობელის შესაბამისად, და ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნების ჩატარებას იმ შემთხვევაში, თუ მმართველი პარტია 2021 წლის მუნიციპალურ არჩევნებში პროპორციული ხმების 43%-ზე ნაკლებს მიიღებდა.

ჩატარებული არჩევნების დემოკრატიულობის ხარისხთან დაკავშირებით, როგორც შუალედურ, ასევე წინასწარი დასკვნის ანგარიშებში OSCE/ODIHR-ის არჩევნების სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ ზოგადად არჩევნები კარგად იყო ადმინისტრირებული და კანდიდატთა დიდ ნაწილს კამპანიის თავისუფლად ჩატარების შესაძლებლობა ჰქონდა (OSCE 2021a). მიუხედავად ამისა, მთელი ქვეყნის მასშტაბით ადგილი ჰქონდა დაშინების შემთხვევებს, რომლებიც მიზნად ისახავდა ოპოზიციის მიერ კანდიდატურის მოხსნას (OSCE 2021a). ამომრჩეველთა მხრიდან ინფორმირებული არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობას კიდევ უფრო აფერხებდა უაღრესად პოლარიზებული პოლიტიკური გარემო, აგრესიული პოლიტიკური დისკურსი და მედია-ლანდშაფტის პარტიული ხაზებით დაყოფა.

პარტიების დაფინანსებასთან დაკავშირებით ODIHR-ის მიერ წარსულში გაცემული ზოგიერთი რეკომენდაცია არც 2021 წლის არჩევნებისთვის შესრულდა. რეკომენდაციები ეხება შემოწირულობებისა და ხარჯების ლიმიტების შემცირებას, დაფინანსების ზედამხედველობის გაძლიერებასა და არჩევნების დღემდე შუალედურ ანგარიშებზე დასკვნების გამოქვეყნებას (OSCE 2021a). ადგილობრივი თუ საერთაშორისო დამკვირვებლების განსაკუთრებული ყურადღების საგანი სამსახურიდან გათავისუფლებული ადამიანების გაზრდილი რაოდენობა იყო (Transparency International Georgia 2021b).

ადმინისტრაციული რესურსების გამოყენების კუთხით, 2021 წლის წინასაარჩევნო გარემო მნიშვნელოვნად არ განსხვავდებოდა წინა წლებისგან. საკითხი კვლავ პრობლემურია, რაც მმართველ პარტიას სხვა პოლიტიკურ პარტიებთან შედარებით ხელსაყრელ მდგომარეობაში აყენებს (Transparency International Georgia 2021b). მსხვილი ინფრასტრუქტურული პროექტების გამოცხადება და COVID-19-თან დაკავშირებული რეგულაციების დარღვევისთვის ყველა ჯარიმის გაუქმება ბევრი ადამიანის მიერ ამომრჩევლის მოსყიდვად იქნა აღქმული (Transparency International Georgia 2021b). ასევე აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო და ადგილობრივმა დამკვირვებლებმა პარტიის აქტივისტებსა და მხარდამჭერებზე ძალადობის რამდენიმე ფაქტი აღწერეს (Transparency International Georgia 2021b). ამომრჩეველთა ინფორმირებული არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობა კიდევ უფრო გაართულა მმართველი პარტიის მხარდამჭერების აგრესიულმა დისკურსმა, რომელიც მთელი ქვეყნის მასშტაბით, ჰომოფობიური გზავნილების შემცველი ბანერებისა და პლაკატების გავრცელებას გულისხმობდა. ბანერებზე კრიტიკული მედიისა და სამოქალაქო სექტორის ლიდერები სისხლიანი ლაქებით იყვნენ გამოსახულნი. მსგავსი წინასაარჩევნო გარემო პარტიული პროგრამებით და იდეოლოგიური შეხედულებების შესაბამისად ხმის მიცემის სივრცეს არ ტოვებს.

2021 წელს განვითარებულმა მოვლენებმა ასევე ნათლად აჩვენა, რომ 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნებისთვის პირველად შემოღებული პარტიული სიის გენდერული კოტა ჯერ კიდევ საკმაოდ მყიფეა და გაძლიერების მექანიზმებს საჭიროებს. „სამართლიანი არჩევნების“ მიერ 2021 წლის ადგილობრივი თვითმმართველობის წინასაარჩევნო პერიოდის წინასწარი შეფასებით, პოლიტიკურმა პარტიებმა „გირჩმა“ და „პატრიოტთა ალიანსმა“ საკანონმდებლო ხარვეზი გამოიყენეს, რათა პარლამენტში მათი მხრიდან ქალი პარლამენტარი არ ყოფილიყო წარმოდგენილი (Publica 2021a).

ჰორიზონტალური ანგარიშვალდებულება და შიკაპებისა და განონსწორების მექანიზმები

საქართველო საპარლამენტო რესპუბლიკაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ საკანონმდებლო ორგანო მთავარი ინსტიტუტია, რომელსაც ხელისუფლების სხვადასხვა შტოს ზედამხედველობისა და კონტროლის ფუნქცია აკისრია. არსებული ზედამხედველობის მექანიზმებიდან მინისტრის საათი, როდესაც კონკრეტულ მინისტრს უწევს დეპუტატებისათვის ანგარიშის წარდგენა და მათ კითხვებზე პასუხი, პარლამენტმა 2021 წელს ექვსჯერ გამოიყენა (Parliament of Georgia 2021). საკანონმდებლო ორგანომ ასევე გამოიყენა საგამომძიებო კომიტეტის შექმნის უფლებამოსილება 2021 წლის საპარლამენტო არჩევნების გაყალბების გამოსაკვლევად. თუმცა ოპოზიციის წარმომადგენელთა უმრავლესობამ უარი თქვა ამ პროცესში მონაწილეობაზე (Publika 2021b). ზედამხედველობის მექანიზმის ეფექტიანობა დიდწილად ზარალდება არსებული პოლარიზაციისა და მიმდინარე პოლიტიკური კრიზისის ფონზე.

მართლმსაჯულების სისტემა საქართველოს პოლიტიკური სისტემის აქილევსის ქუსლად რჩება. გასაკვირი არ არის, რომ კატეგორიებმა „სასამართლოს უფლების უზრუნველყოფა“ და „სასამართლო რეფორმა“ ყველაზე დაბალი ქულები მიიღო ყველა კატეგორიას შორის (100-დან 7.5 და 2.5, იხილეთ გრაფიკი 4). საქართველოში სასამართლოს დამოუკიდებლობას, გამჭვირვალობასა და ეფექტიანობას სასამართლო სისტემაში მოღვაწე მოსამართლეთა „კლანი“ უშლის ხელს. „კლანის“ არაფორმალური გავლენა ადგილობრივი და საერთაშორისო დამკვირვებლების კრიტიკის საგანია. მიმდინარე წლის 1 აპრილს პარლამენტმა „საერთო სასამართლოების შესახებ“ კანონში რამდენიმე ცვლილება მიიღო. ცვლილებები შევიდა უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეობის კანდიდატების შერჩევის პროცედურაში. თუმცა კოალიციამ „დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის“ ცვლილებები გააკრიტიკა იმ მიზეზით, რომ მათ არსებულ რეალობასთან არ აქვთ შეხება (Civil.ge 2021e).

კრიტიკისა და პროტესტის ფონზე, 2021 წლის 12 ივლისს საქართველოს პარლამენტმა უზენაესი სასამართლოს 9 კანდიდატიდან 6 დაამტკიცა. შერჩევის პროცედურა, ODIHR-ისა და სხვა საერთაშორისო პარტნიორების შეფასების მიხედვით, არ აკმაყოფილებდა ევროკავშირის შუამავლობით 19 აპრილს დადებული შეთანხმებით დადგენილ სტანდარტებს (Civil.ge 2021f). ამ დანიშვნებს გამოეხმაურა აშშ-ის ელჩი საქართველოში და უკიდურესი იმედგაცრუება გამოთქვა, რადგან პროცესი შეთანხმების სულისკვეთებას ეწინააღმდეგებოდა (Civil.ge 2021g). გარდა ამისა, არც სახალხო დამცველის აპარატს და არც კოალიციის „დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის“ წევრთა აბსოლუტურ უმრავლესობას არ მიუღია ამ პროცესში მონაწილეობა, რაც ნათლად წარმოაჩენს ამ დანიშვნებთან და ზოგადად სასამართლო სისტემასთან დაკავშირებულ აზრთა სხვადასხვაობასა და პრობლემებს. საქართველოს მთავრობას, სისტემის რეფორმის წარუმატებლობის გამო, ევროკავშირის მიკრო ფინანსურ დახმარებაზე უარი ეთქვა (Caucasus Watch 2021).

ეს წელი ასევე აღინიშნა სამართალდამცველების მხრიდან დარბევითა და ოპოზიციური პარტიის ლიდერის, ნიკა მელიას დაკავებით, რაც სამოქალაქო საზოგადოების მხრიდან შეფასდა როგორც სასამართლოს პოლიტიკურად მოტივირებული გადანყვეტილება (IS-

FED 2021). საარჩევნო უბნების გახსნამდე ერთი დღით ადრე საქართველოში სავარაუდოდ პოლიტიკურად მოტივირებული მართლმსაჯულების კიდევ ერთი შემთხვევა დაფიქსირდა. ის, თუ როგორ ეპყრობიან ყოფილ პრეზიდენტს, მიხეილ სააკაშვილის დაკავებისა და თითქმის ორთვიანი შიმშილობის გამოცხადების შემდეგ, გარკვეულ კითხვებს აჩენს ამ ქმედების უკან არსებულ პოლიტიკურ მოტივებთან დაკავშირებით. საერთაშორისო საზოგადოება საქართველოს ხელისუფლებას სააკაშვილის მიმართ სამართლიანი მოპყრობისა და სამართლიანი სასამართლოს უზრუნველყოფისაკენ მოუწოდებს (Civil.ge 2021h). საქმე ჯერ კიდევ განხილვის პროცესშია და ის კიდევ ერთი ლაკმუსის ტესტი იქნება ქართული სასამართლოსთვის.

სამოქალაქო სექტორი და არასახელმწიფო აქტორები

GGI-ის ექსპერტთა გამოკითხვაში სამოქალაქო საზოგადოების კატეგორიამ დემოკრატიული მმართველობის ყველა კატეგორიაში უმაღლესი (100-დან 42.5, იხილეთ გრაფიკი 4) ქულა მიიღო. ეს გასაკვირი არ არის, რადგან სამოქალაქო სექტორი ყველაზე მრავალფეროვანი და აქტიური რგოლია საქართველოს დემოკრატიზაციის პროცესში.

მიუხედავად ამისა, არასამთავრობო ორგანიზაციების მიმართ საზოგადოების ნდობა კვლავ დაბალია. აღმოსავლეთ-დასავლეთის მართვის ინსტიტუტის ანგარიშის – „საქართველოს სამოქალაქო სექტორის შეფასება“ – მიხედვით, ნდობისა და ლეგიტიმურობის დაბალ დონეს ფართო საზოგადოებასთან ეფექტიანი და გასაგები კომუნიკაციის ნაკლებობა განაპირობებს. ენა, რომელსაც არასამთავრობო ორგანიზაციები იყენებენ, უფრო ხელისუფლებისა და საერთაშორისო თანამეგობრობისთვის არის გასაგები, ვიდრე რიგითი მოქალაქეებისათვის, რაც კიდევ უფრო აშორებს მათ ფართო საზოგადოებას (EWMI 2019). არასამთავრობო ორგანიზაციების რეპუტაციას აზიანებს ის ფაქტიც, რომ პოლიტიკურ პარტიებთან დაკავშირებული ზოგიერთი არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც ხშირად არჩევნებზე დამკვირვებლად მონაწილეობს, საარჩევნო პროცესის მანძილზე სუბიექტურობაში შეიმჩნევა-ხოლმე.

საზოგადოების დაბალი ნდობის მიუხედავად, არასამთავრობო ორგანიზაციების უმეტესობას მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის ქვეყნის დემოკრატიულ განვითარებაში. საგულისხმოა, რომ ამ როლის შესრულებას მათი უმრავლესობა ფინანსური არამდგრადობისა და საერთაშორისო დონორების გრანტებზე დამოკიდებულების პირობებში ახერხებს.

არასამთავრობო ორგანიზაციების ძალისხმევას ევროკავშირის მედიატორმა კრისტიან დანიელსონმა შემდეგი შეფასება მისცა: „ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოება, როგორც საქართველოში არსებობს, ერთ დღესაც მოახერხებს, რომ ეს ფურცელიც გადაშალოს და წინ წავიდეს თავისი ამბიციური მომავლისკენ“ (European Union in Georgia 2021).

არასამთავრობო ორგანიზაციები აქტიურად მონაწილეობენ პოლიტიკის შემუშავებაში როგორც ეროვნულ, ისე ადგილობრივი დონეზე და კანონშემოქმედებით პროცესში ჩართულობის ისეთი მნიშვნელოვანი მექანიზმები აქვთ, როგორცაა პეტიციის უფლება, კანონ-

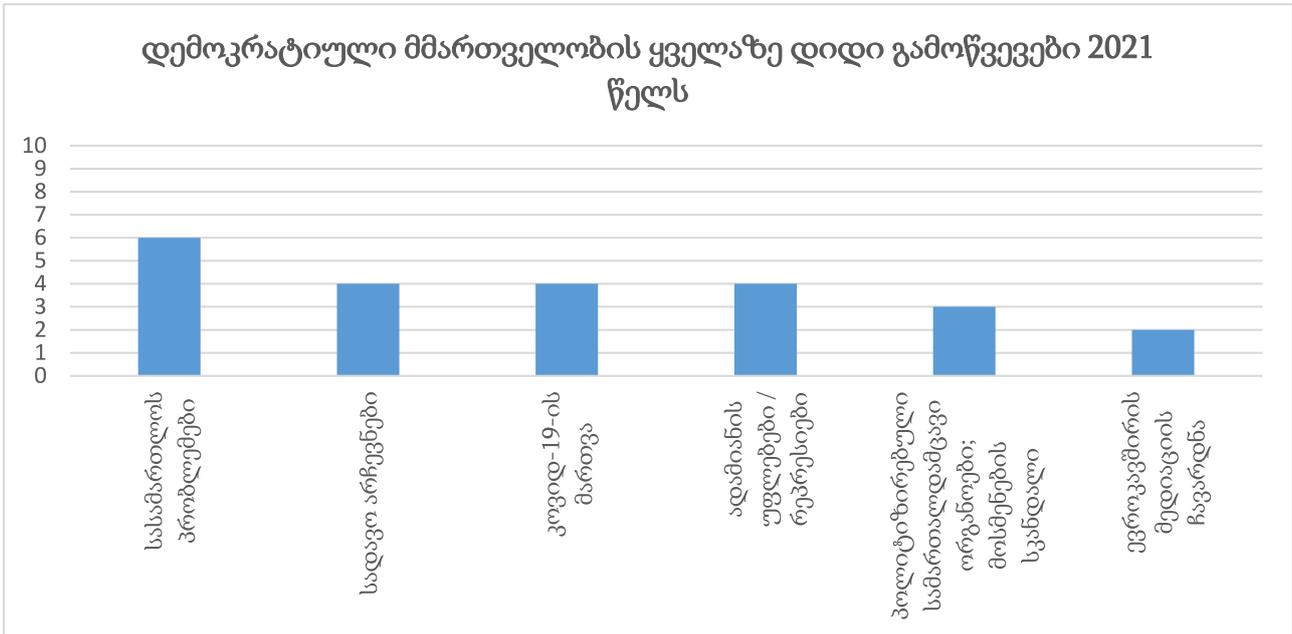
პროექტზე კომენტარის წარდგენა, საბიუჯეტო პროცესში მონაწილეობა და ა.შ. თუმცა მათ ყოველთვის არ ეძლევათ პოლიტიკის დაგეგმვაში მონაწილეობის შესაძლებლობა და ზოგიერთი კანონპროექტი და სტრატეგიული დოკუმენტის სამოქმედო გეგმა მათთან კონსულტაციის გარეშე მიიღება (CSO Meter 2020).

მედია მუდმივად სამოქალაქო საზოგადოების ყურადღების ცენტრშია. საქართველოში მედია-ლანდშაფტი თავისუფალი, აქტიური და პლურალისტურია, თუმცა უკიდურესად პოლარიზებული. მედია-საშუალებები ხშირად ხდებიან განსხვავებული პოლიტიკური შეხედულების მქონე აგრესიული ჯგუფების სამიზნე. 2021 წლის მსოფლიო პრესის თავისუფლების ინდექსის თანახმად, საქართველოს 180 ქვეყანას შორის, 28.59 ქულით, მე-60 ადგილი უკავია (World Press Index 2021). ეს ნიშნავს იმას, რომ ის მიეკუთვნება „პრობლემური მდგომარეობის“ კატეგორიას ჟურნალისტებზე თავდასხმისა და მათ წინააღმდეგ ძალადობად შეფასებული ფაქტების საფუძველზე. საქართველოში პოლიტიკური გავლენების ქვეშ არიან წამყვანი მედია-საშუალებები (CSO Meter 2020) რაც კიდევ უფრო ზრდის პოლარიზაციის საფრთხეს. ამას გარდა, ზოგიერთმა ჟურნალისტმა საკუთარი პოლიტიკური პრეფერენციების საჯაროდ გამოხატვა დაიწყო (Kavtaradze 2021), რასაც შესაძლოა დაებნია ტელემეყურებლები და მათი იმედგაცრუება გამოეწვია. მსგავსება არასამთავრობო და მედიის ორგანიზაციებს შორის არის ის, რომ არც ერთს არ გააჩნია საზოგადოების მაღალი ნდობა და ლეგიტიმაცია, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ძალიან დიდ ძალისხმევას ნევს საკუთარი საქმიანობისა და სიტყვისა და შეკრების თავისუფლების მხარდასაჭერად.

შეჯამება

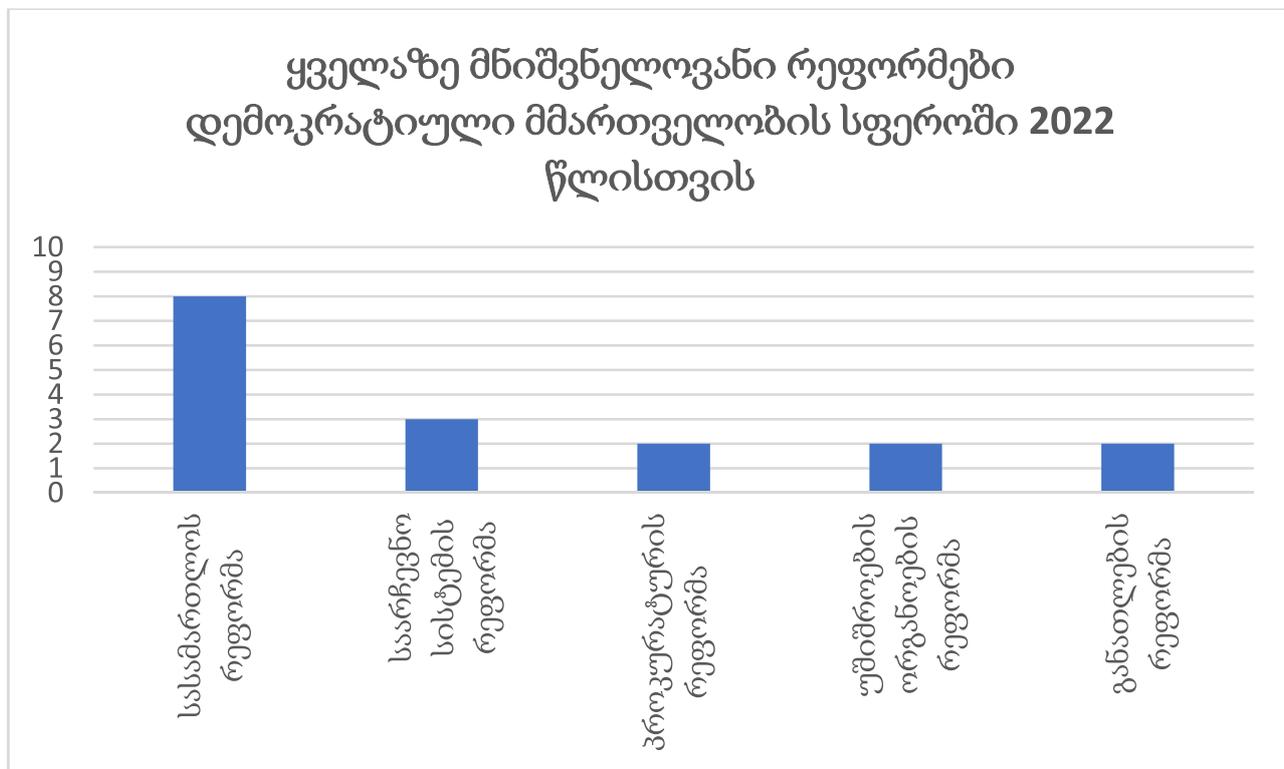
ჩვენივე შეფასება და GGI ექსპერტთა გამოკითხვა აჩვენებს, რომ საარჩევნო კანონმდებლობაში გარკვეული დადებითი ცვლილებებისა და საარჩევნო პროცესის ეფექტური ადმინისტრირების მიუხედავად, საქართველოს კვლავ სჭირდება მკვეთრი და ამბიციური რეფორმები. GGI-ის გამოკითხვამ გამოავლინა სასამართლო სისტემის პრობლემები, როგორც ყველაზე დამაზიანებელი საქართველოს დემოკრატიული მმართველობისთვის (გრაფიკი 5). მას მოსდევს სადავო არჩევნები და COVID-19-ის პანდემიის არასწორი მართვა. საინტერესოა, რომ რამდენიმე რესპონდენტმა ასევე დაასახელა ევროკავშირის მედიაციის წარუმატებლობა, როგორც საქართველოს დემოკრატიული განვითარების კიდევ ერთი დამაზიანებელი ფაქტორი (გრაფიკი 5). წინ გადადგმული ნაბიჯების თვალსაზრისით, გამოკითხულ ექსპერტებს გაუჭირდათ დემოკრატიულ მმართველობასთან დაკავშირებულ რომელიმე სფეროში პროგრესის ხაზგასმა. ყველაზე ხშირად ნახსენები დადებითი მოვლენა იყო ახალი პოლიტიკური პარტიების გაჩენა და ბოლო დროს გამოკვეთილი პოლიტიკური პლურალიზმი ოპოზიციაში.

გრაფიკი 5: გთხოვთ დაასახელოთ 2021 წლის განმავლობაში სამი ყველაზე დიდი გამოწვევა საქართველოში დემოკრატიზაციასა და ადამიანის უფლებების კუთხით (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის გამოწვევები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

სასამართლო სისტემა ასევე ლიდერობს 2022 წლის ყველაზე საჭირო რეფორმების ჩამონათვალში (გრაფიკი 6). ამ ანგარიშისთვის გამოკითხული ექსპერტების უმრავლესობამ დაასახელა სასამართლო სისტემის რეფორმა, როგორც ის ძირითადი მიმართულება, რომელიც უახლოეს წლებში ყურადღების ცენტრში უნდა იყოს საქართველოში. ძლიერი და დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემის ჩამოყალიბება მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იქნება ამ ანგარიშში აღნიშნული გამოწვევების გადასაჭრელად. ექსპერტების მეორე ყველაზე ხშირად დასახელებული რეკომენდაცია საარჩევნო რეფორმები იყო (გრაფიკი 6), რადგან როგორც 2021 წელს გამოჩნდა, ოპოზიციური პარტიების მხრიდან არჩევნების შედეგებისადმი ნდობა ძალიან დაბალია. მიუხედავად იმისა, რომ გარკვეული ცვლილებები ამ მიმართულებით უკვე განხორციელდა, მეტი ძალისხმევაა საჭირო, განსაკუთრებით ელექტრონული ხმის მიცემის და სხვა თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარების კუთხით, რაც პროცესში ადამიანურ ფაქტორს მინიმუმამდე ამცირებს. ქვეყანას ასევე დასჭირდება სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურებზე ზედამხედველობის მექანიზმების გაძლიერება, როგორც ეს გამოკითხული ექსპერტების მიერ პროკურატურის რეფორმების აუცილებლობასთან ერთად (გრაფიკი 6) აღინიშნა.

გრაფიკი 6: გთხოვთ, დაასახელოთ სამი რეფორმა/იდეა, რომელიც საქართველოს დემოკრატიის კონსოლიდაციისთვის პრიორიტეტი უნდა იყოს 2022 წლისთვის (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის რეფორმები/იდეები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

ეფექტიანი მმართველობა

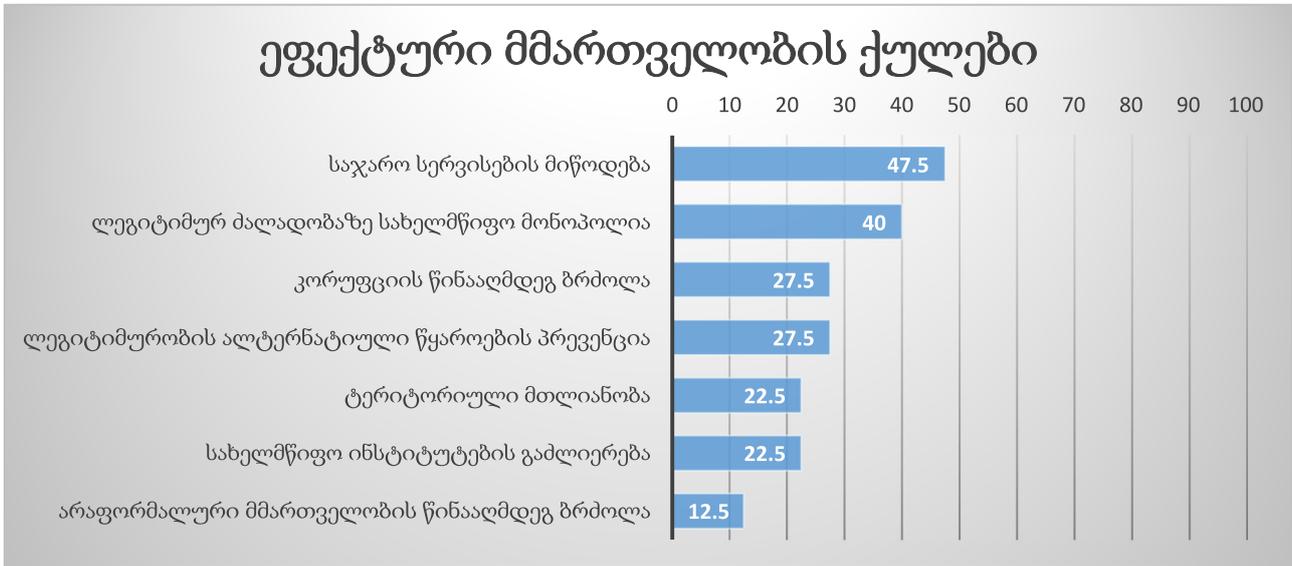
ძირითადი მიზნები და მთავარი გამოწვევები

- ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლია არ ვრცელდება ოკუპირებულ, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთზე. ამასთან, 2021 წელს განვითარებული მოვლენების მიხედვით, ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლია სუსტია კონკრეტულ სოციალურ სეგმენტთან – საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასა და ულტრამემარჯვენე ჯგუფებთან მიმართებით.
- რუსეთის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე არსებული მდგომარეობის მონიტორინგისა და ჰუმანიტარული კრიზისების მოგვარების კუთხით, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საერთაშორისო საზოგადოება. ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული სასამართლოს 2021 წლის 21 იანვრის გადაწყვეტილებამ საერთაშორისო საზოგადოების როლი ოკუპირებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებით სამართლებრივი მექანიზმების შემუშავების თვალსაზრისითაც გამოკვეთა.
- არაფორმალური მმართველობის და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული ფორმების თვალსაზრისით მთავარ გამოწვევად კვლავ ხელისუფლების სამივე შტოზე მმართველი პარტიის დამფუძნებლის, მილიარდერ ბიძინა ივანიშვილის არაფორმალური გავლენა რჩება. ქვეყანაში ანტიკორუფციული რეფორმები შეფერხებულია, ხოლო კორუფციის კონტროლის მხრივ, მთავარ გამოწვევას პოლიტიკური კორუფცია წარმოადგენს.
- იკვეთება საჯარო მმართველობის რეფორმის განხორციელების ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკურ ცვლილებებზე დამოკიდებულების ტენდენცია, რაც ასევე გახდა საჯარო მმართველობის რეფორმის ახალი საგზაო რუკის მიღების შეფერხების მიზეზი. მეორე მხრივ, საგზაო რუკა შეუთავსებელი იყო საჯარო მმართველობის სტრატეგიასთან, რომელიც ბოლოს 2016 წელს განახლდა.

ეფექტიან მმართველობასა და სახელმწიფოებრიობასთან დაკავშირებით, ქვეყნის მიერ მიღწეული შედეგები ოთხი ძირითადი მიმართულებით ფასდება: 1) ძალაუფლებაზე მონოპოლია; 2) არაფორმალური მმართველობა და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული ფორმა; 3) კორუფციის კონტროლი; 4) საჯარო ადმინისტრირების ეფექტიანობა. ანგარიშის წინამდებარე ნაწილი ეფექტიანი მმართველობისა და სახელმწიფოებრიობის 2021 წელს მიღწეულ შედეგს ზომავს GIP-ის მკვლევართა ანალიზისა და ექსპერტთა გამოკითხვის მიხედვით.

GGI ექსპერტთა გამოკითხვის მიხედვით, მეორე ყველაზე დაბალი ქულა (42) მმართველობის ოთხ კატეგორიას შორის ეფექტიანი მმართველობის კატეგორიას მიენიჭა. ამ შეფასებით ექსპერტები ეფექტიანი მმართველობის კატეგორიებში ძირითადად ნეგატიურ მოვლენებს ეხმიანებიან. განსაკუთრებით დაბალი ქულები არაფორმალური მმართველობისა და კორუფციის კონტროლის ქვეკატეგორიებმა მიიღო (გრაფიკი 7). ეფექტიანი მმართველობის ყველა ქვეკატეგორიიდან ყველაზე მაღალი ქულა მიიღო საჯარო სერვისების მიწოდებამ (47.5), რასაც ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლიის შენარჩუნება (40) მოსდევს (გრაფიკი 7).

გრაფიკი 7: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ განეულ ძალისხმევას ეფექტიან მმართველობასთან დაკავშირებულ შემდეგ სფეროებში 2021 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

ქალაუფლებაზე მონოპოლია

1990-იანი წლებიდან, რუსეთის მიერ ოკუპირებულ საქართველოს ორ რეგიონში, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში (ცხინვალის რეგიონი) ეფექტურ კონტროლს რუსეთის ფედერაცია ახორციელებს. აქედან გამომდინარე, ქალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლიის თვალსაზრისით, ქვეყანაში მთავარი გამოწვევა ტერიტორიული კონტროლის მიმართულებით აღინიშნება. ამ მხრივ, 2021 წლის განმავლობაშიც შესამჩნევი იყო ისეთი ტრადიციული პრობლემები, როგორცაა ოკუპირებული აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის სასაზღვრო ზოლთან უკანონო ბორდერიზაცია (Civil.ge 2021i, Mtavari TV 2021a, Radio Liberty 2021d, Interpressnews.ge 2021a) და სასაზღვრო ზოლის მიმდებარე ტერიტორიებიდან საქართველოს მოქალაქეების გატაცება (SSS of Georgia 2021a, SSS of Georgia 2021b, SSS of Georgia 2021c). გატაცებული მოქალაქეების გათავისუფლება კი, ხელისუფლებისთვის მხოლოდ საერთაშორისო საზოგადოების მონაწილეობით არსებული ინციდენტების პრევენციისა და მათზე რეაგირების მექანიზმების ჯგუფის (IPRM) და ჟენევის ფორმატის შეხვედრების მეშვეობით იყო შესაძლებელი (SSS of Georgia 2021d, SSS of Georgia 2021b, SSS of Georgia 2021e, SSS of Georgia 2021f, SSS of Georgia 2021g). 2021 წელს, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე არსებული მდგომარეობის მონიტორინგისა და ჰუმანიტარული კრიზისების დროს მხარეებს შორის მედიაციის გარდა, საერთაშორისო საზოგადოების როლი მნიშვნელოვნად გამოიკვეთა ოკუპირებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებით სამართლებრივი მექანიზმების შემუშავების თვალსაზრისითაც. კერძოდ, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2021 წლის 21 იანვრის გადაწყვეტილებამ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ქართველი მოსახლეობის წინააღმდეგ ჩადენილ მასობრივ დანაშაულებებში რუსეთის ფედერაციის პასუხისმგებლობა დაადგინა და რუსეთ-საქართველოს კონფლიქტის შედეგად დაზარალებული ადამიანების

უფლებების დაცვისთვის უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო სამართლებრივი საფუძველი შექმნა (MFA of Georgia 2021a).

2021 წელს განვითარებული მოვლენები აჩვენებს, რომ ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლიის თვალსაზრისით გამოწვევები ასევე აღინიშნებოდა ქვეყნის ტერიტორიის იმ ნაწილზეც, რომელიც საქართველოს ხელისუფლების კონტროლის ქვეშაა. კერძოდ კი, ძალის გამოყენებაზე სახელმწიფოს მონოპოლია გარკვეულწილად შეზღუდული იყო კონკრეტულ სოციალურ სეგმენტთან – საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასა და ულტრამემარჯვენე ჯგუფებთან მიმართებით. მიმდინარე წლის აპრილში, საპატრიარქოს დაქვემდებარებაში არსებული ნინოწმინდის ბავშვთა პანსიონში მონიტორინგის განხორციელების საშუალება, სხალთის მთავარეპისკოპოსის მეუფე სპირიდონის მითითებით, კიდევ ერთხელ არ მიეცა სახალხო დამცველს (Ombudsman of Georgia 2021a). ასევე, არასაკმარისი იყო ხელისუფლების მიერ გამოყენებული პრევენციული და პროაქტიული ზომები ულტრამემარჯვენე დაჯგუფებების და მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენლების მიმართ 2021 წლის 5 ივლისის მოვლენებთან დაკავშირებითაც. კონტრაქციის ორგანიზატორები წინასწარ აანონსებდნენ მშვიდობიან დემონსტრანტებზე თავდასხმას (Ombudsman of Georgia 2021b), თუმცა, ხელისუფლებას იმ არგუმენტით, რომ პოლიციას მათი შეკავებისთვის საჭირო რესურსები არ ქონდა, არ გამოუყენებია რაიმე ქმედითი პრევენციული მექანიზმები მოსალოდნელი ძალადობის აღსაკვეთად (Police.ge 2021a). ამასთან, ძალადობის ორგანიზატორ, ულტრამემარჯვენე დაჯგუფებების ლიდერებისა და მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენლების მიმართ სახელმწიფოს არ მიუღია შესაბამისი სამართლებრივი ზომები (Ombudsman of Georgia 2021b). უფრო მეტიც, დეკანოზ სპირიდონ ცქიფურიძე ილთან დაკავშირებით, ადგილი ჰქონდა ძალის გამოყენების მონოპოლიაზე სახელმწიფოს დისკრეციაში საპატრიარქოს პირდაპირ ჩარევას, როდესაც საპატრიარქომ თავის თავზე აიღო დეკანოზის მიმართ სადამსჯელო ღონისძიებების გატარება, მას „სასტიკი საყვედური გამოუცხადა“ და დროებით ჩამოაშორა მღვდელმსახურებას (Gvadzabia 2021).

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას რომ, გამოკვეთილია კონკრეტული ტერიტორიული და სოციალური სეგმენტი, სადაც სახელმწიფოს ლეგიტიმური ძალაუფლება 2021 წელს არ გავრცელებულა. თუმცა, თუკი ოკუპირებული ტერიტორიების შემთხვევაში, საქართველოს ხელისუფლების უნარი ობიექტური ფაქტორების გამოა შეზღუდული, ეკლესიის და ულტრამემარჯვენე ჯგუფებთან მიმართებით სახელმწიფო სტრუქტურები შესაძლოა, მიზანმიმართულად, პოლიტიკური მიზნების გამო (Zurabashvili 2021), არ ახორციელებდნენ ლეგიტიმური ძალაუფლების მონოპოლიას.

არაფორმალური მმართველობა და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული ფორმაები

არაფორმალური მმართველობის წინააღმდეგ ბრძოლა მთავრობის ეფექტიანობის სუსტი ადგილი იყო საქართველოში 2021 წლის განმავლობაში. ეს დადასტურდა როგორც GIP-ის ანალიზით, ასევე GGI ექსპერტთა გამოკითხვით, რომლებითაც ამ მიმართულებას ყველაზე დაბალი ქულა მიენიჭა (გრაფიკი 7). 2021 წლამდე არსებული კვლევებით, მოქ-

მედი მმართველი პარტიის დამფუძნებელს, მილიარდერ ბიძინა ივანიშვილს, ოფიციალური პოლიტიკური თანამდებობის დაკავების გარეშე ხელისუფლების ყველა შტოზე არაფორმალური გავლენა გააჩნდა (Konończuk et al, 2017, Transparency International Georgia 2020). არაფორმალური მმართველობისა და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული ფორმის მაშტაბიდან გამომდინარე, აღნიშნული შეფასებული იყო, როგორც სახელმწიფოს მიტაცება (Transparency International Georgia 2020).

არაფორმალური მმართველობის და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული ფორმის ტენდენცია 2021 წელსაც შენარჩუნებულია. კერძოდ, საქართველოში აღმასრულებელი ხელისუფლების საკვანძო თანამდებობები კვლავ ისეთ პირებს უკავიათ, რომლებიც საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველოს 2020 წლის ანგარიშის მიხედვით (Transparency International Georgia 2020) ბიძინა ივანიშვილის ერთგულებით გამოირჩეოდნენ ან წარსულში მის კომპანიებში მუშაობდნენ. ამ თვალსაზრისით, აღსანიშნავია საქართველოს მოქმედი პრემიერ-მინისტრი, ირაკლი ლარიბაშვილი, რომელსაც ბიძინა ივანიშვილის კომპანიებში, სს „ქართუ ბანკში“ და „ფონდ ქართუ“-ში, წამყვანი პოზიციები ეკავა (Government of Georgia 2021); 2021 წელსაც, შინაგან საქმეთა მინისტრის თანამდებობაზე რჩება ვახტანგ გომელაური (Police.ge 2021b), რომელიც წარსულში ივანიშვილის პირადი დაცვის უფროსად მუშაობდა (Rekhviashvili 2019); ბიძინა ივანიშვილის კუთვნილ მთელ რიგ კომპანიებში წამყვანი თანამდებობები ეკავა (Transparency International Georgia 2018) სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის მოქმედ უფროსს, გრიგოლ ლილუაშვილს (SSS of Georgia 2021a). 2021 წლის თებერვლიდან, რეგიონული განვითარების და ინფრასტრუქტურის მინისტრია ირაკლი ქარსელაძე (MRDI of Georgia 2021), რომელიც, წინა წლებში, ასევე სხვადასხვა წამყვან თანამდებობას იკავებდა ბიძინა ივანიშვილთან დაკავშირებულ კომპანიებში (Transparency International Georgia 2020); ბოლო პერიოდამდე³ ჯანდაცვის მინისტრი კვლავ ეკატერინე ტიკარაძე იყო (MoH of Georgia 2021a), რომელიც ბიძინა ივანიშვილის მშობლიური მუნიციპალიტეტის, საჩხერის მრავალპროფილური საავადმყოფოს ყოფილი დირექტორი იყო, რომელსაც ივანიშვილის „ფონდი“ ქართუ აფინანსებდა (Transparency International Georgia 2020); წარსულში ბიძინა ივანიშვილის პირადი დაცვის უფროსად მუშაობდა (Transparency International Georgia 2020) სახელმწიფო დაცვის სპეციალური სამსახურის მოქმედი უფროსი, ანზორ ჩუბინიძე (SSPS of Georgia 2021).

2021 წელს, ბიძინა ივანიშვილის გავლენა ასევე შენარჩუნებულია სასამართლო ხელისუფლებაზეც. მიმდინარე პერიოდში, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის მოადგილე ბიძინა ივანიშვილის პირადი იურისტი, შალვა თაღუმაძეა (Supreme Court of Georgia 2021). ხოლო, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის შეფასებით, მ/წ 17 ივლისს, კვლავ მმართველ პარტიასთან დაახლოებულ მოსამართლეთა გავლენიანი კლანის და ხელისუფლების გარიგების შედეგად დაინიშნენ მოსამართლეები უზენაეს სასამართლოში (GYLA 2021).

იმ ფაქტის გამო, რომ 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნების შედეგად საკონსტიტუციო უმრავლესობა ისევ „ქართულმა ოცნებამ“ მოიპოვა (CEC of Georgia 2020), აღმასრულებელი ხელისუფლების და სასამართლო ხელისუფლების კონტროლის და მასზე ბიძინა ივანიშვი-

³ ეკატერინე ტიკარაძემ თანამდებობა 2021 წლის 9 დეკემბერს დატოვა. მეტი ინფორმაციისთვის იხილეთ: https://1tv.ge/news/ekaterine-tikaradzem-jandacvis-ministris-tanamdeboba-datova/?fbclid=IwAR0JUK_kGKxRJir5Fh830Zn_4YwwSjtIi1p8BI-jelt-fkUA1ITpuJ9Yo8m0

ლის არაფორმალური გავლენის დაბალანსების თვალსაზრისით, ასევე ნაკლებად ეფექტური იყო პარლამენტი 2021 წელსაც.

შეჯამების სახით, შეიძლება ითქვას, რომ 2021 წელს ქვეყნის ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს ხელისუფლების ყველა შტოზე არაფორმალური მმართველობის გავლენა და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული წყაროების არსებობა.

კორუფციის კონტროლი

საქართველოში ეფექტიანი მმართველობის კიდევ ერთი პრობლემურ ასპექტია (პოლიტიკური) კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა, რაც დადასტურდა გამოკითხული ექსპერტების მიერ მინიჭებული დაბალი ქულით (100-დან 27.5 ქულა, იხილეთ გრაფიკი 7). კორუფციის საკითხზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციების განცხადებით, საქართველოს მთავრობამ ბოლო წლებში ანტიკორუფციული მიმართულებით რეფორმების განცხორციელება შეაჩერა: ორი წელია შეჩერებულია ღია მმართველობის პარტნიორობის (OGP) რეფორმა, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის უწყებათაშორისი საბჭო, რომელიც პასუხისმგებელია ქვეყნის ანტიკორუფციული პოლიტიკის განსაზღვრაზე, განხორციელების მონიტორინგ-სა და შეფასებაზე, ასევე საერთაშორისო რეკომენდაციების შესრულებაზე, ორი წელია არ შეკრებილა; ასევე, 2021 წლის მინურულს კვლავ არ არის დამტკიცებული 2021-2022 წლების ანტიკორუფციული სამოქმედო გეგმა (Transparency International Georgia 2021c). 2021 წლის 26 ოქტომბერს, საქართველოს მთავრობამ უარი განაცხადა ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ანტიკორუფციული ქსელის (OECD/ACN) მიერ მომზადებული საქართველოში კორუფციული გარემოს შეფასების ანგარიშის დამტკიცებაზე, რომელიც ქვეყანაში მაღალი დონის კორუფციის არსებობის რისკებსაც შეისწავლიდა (Transparency International Georgia 2021c). არასამთავრობო ორგანიზაციების განცხადებით, ეს გარემოება კორუფციასთან ბრძოლის წინააღმდეგ ქვეყანაში პოლიტიკური ნების არ არსებობაზე ცხადად მიუთითებს (Transparency International Georgia 2021c). მიუხედავად იმის, რომ კორუფციის ყველა ძირითადი სახეობის პრევენციისთვის, საქართველოს საკანონმდებლო ბაზა დადებითად ფასდება (Transparency International Georgia 2021d), პოლიტიკური ნების არ არსებობის გამო ქვეყნის მთავარ გამოწვევას კანონის აღსრულება წარმოადგენს, რომელიც განსაკუთრებით პრობლემურია მაღალი დონის კორუფციის შემთხვევებში (Transparency International Georgia 2021d).

ღია წყაროებში არსებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, აშკარაა, რომ 2021 წელს ამ მიმართულებით, კორუფციის კონტროლის ეფექტიანობა არ გაუმჯობესებულა. სახელმწიფოს ანტიკორუფციული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებულ მონაცემების მიხედვით, აღნიშნულმა სამსახურმა ქმედითი ღონისძიებები ძირითადად ბიუროკრატიული კორუფციის წინააღმდეგ გაატარა (SSS of Georgia 2021i*) (იხ. Appendix 1), ხოლო, რეაგირების გარეშე დატოვა ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების და მედიის დამოუკიდებელი გამოძიების შედეგად გამოვლენილი კორუფციის ისეთ სავარაუდო შემთხვევები, სადაც უშუალოდ ბიძინა ივანიშვილის და მასთან დაკავშირებული პირების, ან მაღალი თანამდებობის და მმართველ პარტიასთან დაახლოებული პირების ინტერესები ფიგურირებდა (Transparency International Georgia 2021e).

გარდა ამისა, 2021 წლის 2 ოქტომბერს დაგეგმილი თვითმართველობის არჩევნებიდან გამომდინარე, ქვეყანაში უფრო თვალსაჩინო გახდა პოლიტიკური კორუფციის სხვადასხვა ფორმა. უპირველეს ყოვლისა, წინ წამოინია კლიენტელისტური ურთიერთობის პრობლემამ, რამაც, საარჩევნო კამპანიების შემოწირულობების სანაცვლოდ, მმართველ პარტიასთან აფილირებული ან მასთან დაახლოებული კომპანიებისთვის სახელმწიფო შეკვეთების მიღებაში ჰპოვება გამოხატულა (Transparency International Georgia 2021f, Transparency International Georgia 2021g, IDFI 2021a, IDFI 2021b.) ამასთან, წინასაარჩევნო პერიოდში, მთავრობის მხრიდან ადგილი ჰქონდა გარკვეული სოციალური ჯგუფებისთვის ისეთი სახელმწიფო პროგრამების ინიცირებას, რომლებმაც სახელისუფლებო კანდიდატის/პარტიის მხრიდან ამომრჩევლის მოსყიდვის შესახებ გონივრული ეჭვი გააჩინა (Transparency International Georgia 2021h, Transparency International Georgia 2021i). თუ თვითმართველობის არჩევნებამდე მოსყიდვის სამიზნე ჯგუფი ძირითადად ამომრჩეველი იყო, არჩევნების შემდეგ ასევე დაფიქსირდა ოპოზიციური პარტიის წევრის მოსყიდვის სავარაუდო ფაქტი. ოპოზიციური ნაციონალური მოძრაობის მიერ გამოქვეყნებული აუდიო ჩანაწერის მიხედვით (Mtavari TV 2021b), მმართველი პარტია ბათუმის მუნიციპალიტეტის საკრებულოში ნაციონალური მოძრაობის წევრის, ნუგზარ ფუტკარაძის მოსყიდვას ცდილობდა. აღსანიშნავია, რომ მას შემდეგ რაც, არჩევნების შედეგებიდან გამომდინარე „ქართული ოცნება“ რამდენიმე ქალაქის საკრებულოში უმრავლესობის დაკარგვის საშიშროების წინაშე დადგა, მმართველი პარტიის ერთ-ერთი წევრმა ლიად განაცხადა, რომ ქართული ოცნება მოლაპარაკებებს აწარმოებდა საკრებულოში შესულ ოპოზიციური პარტიების დეპუტატებთან მათ „სწორ მხარეზე გადასაყვანად“ (Pertaia 2021). შესაბამისად, ფუტკარაძის მოსყიდვის მცდელობა, სავარაუდოა, რომ ქართული ოცნებისთვის ბათუმის მუნიციპალიტეტის საკრებულოში ერთპარტიული მმართველობის შენარჩუნებას უკავშირდებოდა. 2021 წელს, ასევე პრობლემად დარჩა თანამდებობის პირების არასრულად შევსებული დეკლარაციები და მათი თანამდებობასთან შეუთავსებელი საქმიანობა (Transparency International Georgia 2021j, Transparency International Georgia 2021l, Transparency International Georgia 2021m). გარდა ამისა, 2021 წელს ასევე აღინიშნა კორუფციის რისკის შემცველი „მბრუნავი კარის“ პრინციპის გამოყენება პრაქტიკაში, როდესაც კერძო კომპანიაში გადანაცვლებული ყოფილი თანამდებობის პირის მხრიდან ადგილი ქონდა ხელისუფლებაში შემორჩენილ კავშირების და გავლენების ამ კომპანიის ლობირებისთვის და მისთვის სავარაუდოდ უსამართლო უპირატესობის მოსაპოვებლად გამოყენების შემთხვევას (Transparency International Georgia 2021n).

ქვეყანაში პოლიტიკური კორუფციის პრევენციისა და სათანადო რეაგირების თვალსაზრისით, კვლავ გამოწვევად რჩება დამოუკიდებელი ანტიკორუფციული ორგანოს შექმნა, რომლის კანონპროექტიც საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველოს ჩართულობით შემუშავდა და პარლამენტს ორჯერ, 2020 წლის სექტემბერში Radio Liberty 2021e) და 2021 წლის ივნისში (Transparency International Georgia 2021o) წარედგინა. თუმცა, პარლამენტს დღემდე მიზანშეწონილად არ მიუჩნევია აღნიშნული პროექტის განხილვის პროცედურის გაგრძელება.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას რომ საქართველო მეტნაკლებად ეფექტურად ართმევს თავს ბიუროკრატიულ კორუფციას. თუმცა, გამოწვევად რჩება პოლიტიკურ კორუფციასთან ბრძოლა, რაც მნიშვნელოვნად უკავშირდება ხელისუფლების სამივე შტოზე მმართველი პარტიის დამფუძნებლის, ბიძინა ივანიშვილის, არაფორმალური მმართველობის გავლენას და მმართველი პარტიის ხელში პოლიტიკური ძალაუფლების მთლიანად კონცენტრირებას.

საჯარო მომსახურება და კონკურენცია

GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში ყველაზე მაღალი ქულა საჯარო სერვისების მიწოდების მაჩვენებლებმა მიიღო. ეს გასაკვირი არ არის, რადგან ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში საქართველომ ამ სფეროში მნიშვნელოვანი რეფორმები გაატარა. მიუხედავად ამისა, თუ ყურადღებას დეტალებზე გავამახვილებთ, დავინახავთ ბევრ ხარვეზს განხორციელებაშიც და აღსრულებაშიც.

სათანადოდ მოქმედი და გამჭვირვალე საჯარო ადმინისტრაცია ეფექტიანი დემოკრატიული მმართველობის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა. ასოცირების შესახებ შეთანხმების განხორციელების მიმდინარეობის შესახებ ევროკომისიის 2021 წლის ანგარიშის მიხედვით, საქართველო აგრძელებს საჯარო მმართველობის რეფორმის განხორციელებას ევროკავშირის საჯარო მმართველობის პრინციპების შესაბამისად. SIGMA-ს (მმართველობისა და მენეჯმენტის გაუმჯობესების მხარდაჭერა, 2020) პოლიტიკის შემუშავების საბაზისო შეფასებამ აჩვენა პოლიტიკის დაგეგმვის, კოორდინაციის, მონიტორინგისა და ანგარიშგების შემდგომი გაუმჯობესების აუცილებლობა. კლასიფიკაციისა და ანაზღაურების ახალი სისტემები გამოიყენება ყველა საჯარო მოხელესთან მიმართებით, ხოლო მუშაობის შეფასებისადმი ახალი მიდგომა ყველა დაწესებულებაში უნდა დაინერგოს.

საქართველოს მთავრობის №629 დადგენილება „პოლიტიკის დოკუმენტების შემუშავების, მონიტორინგისა და შეფასების წესის დამტკიცების შესახებ“ (მიღებული იქნა 2019 წლის 20 დეკემბერს და ძალაში შევიდა 2020 წლის 1 იანვრიდან), ისევე, როგორც „პოლიტიკის დაგეგმვის სახელმძღვანელო“, დადებითად არის შეფასებული ევროკავშირის ანგარიშში, როგორც ქმედითი ინსტრუმენტები მტკიცებულებებზე დამყარებული პოლიტიკის შემუშავების უზრუნველსაყოფად. თუმცა სახელმძღვანელოს პრაქტიკაში დანერგვა დიდ ძალისხმევას მოითხოვს საჯარო სექტორის წარმომადგენლების მომზადების თვალსაზრისით. ერთ-ერთი გამოწვევა, რომელიც დღეს საჯარო სექტორის წინაშე დგას, არის პოლიტიკის დაგეგმვისა და ბიუჯეტის მართვის ჰარმონიზაციის უზრუნველყოფის უნარის ნაკლებობა. ამის გარდა, შემოღებული იქნა რეგულირების ზეგავლენის სავალდებულო შეფასება კონკრეტული საკანონმდებლო აქტებისათვის, თუმცა შეფასების სათანადოდ განხორციელება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად კვალიფიციურები, გამოცდილები და მომზადებულები იქნებიან საჯარო დაწესებულებათა თანამშრომლები ამ ინსტრუმენტის ეფექტიანად გამოსაყენებლად. 2020 წლის თებერვალში მიღებული იქნა ცვლილება „საჯარო სამსახურის შესახებ“ კანონში საჯარო მომსახურების სექტორში შიდა კონკურენციის წესებთან დაკავშირებით, რომელიც საჯარო სექტორში უკვე დასაქმებულ პირებს აძლევს კარიერული წინსვლისა და განვითარების შესაძლებლობას. მანამდე ტარდებოდა კონკურსი, რომელშიც მონაწილეობდნენ საჯარო სექტორში დასაქმებული ადამიანებიც და ის ადამიანებიც, რომელთაც სურდათ საჯარო სექტორში დასაქმება, რაც იქ უკვე დასაქმებულ ადამიანებს უსამართლო კონკურენციის პირობებში აყენებდა. 2021 წელს საჯარო სამსახურის ბიურომ გაეროს განვითარების პროგრამასთან (UNDP) თანამშრომლობით გამართა რამდენიმე ფორუმი სხვადასხვა თემაზე საჯარო მოხელეთა უნარებისა და შესაძლებლობების გასაუმჯობესებლად (CSB 2021). სხვადასხვა საერთაშორისო პარტნიორთან თანამშრომლობით შემუშავდა და გამოქვეყნდა სახელმძღვანელოები მართვის, ელექტრონული მმართველობის,

ახალი თანამშრომლების ადაპტაციის, ასევე ქალი მენეჯერების, სამუშაო ადგილზე სექსუალური შევიწროების თაობაზე კვლევის პროდუქტების და საჯარო მოხელეთა კარიერული განვითარებისთვის სასარგებლო სხვა თემებზე (CSB 2021).

აღსანიშნავია, რომ საჯარო სექტორში არის ოთხი სახის კონკურსი: ღია, დახურული, შიდა და გამარტივებული საჯარო კონკურსები. 2020 წლიდან საჯარო სექტორმა ნელ-ნელა დაიწყო უკვე დასაქმებული საჯარო მოხელეებისთვის დახურული და შიდა კონკურსების ჩატარება მათი დამსახურებაზე დაფუძნებული და სამართლიანი დანიშნულების წასახალისებლად, დეპარტამენტის ხელმძღვანელებისთვის ადამიანების სუბიექტურად დანიშნის უფლების ჩამორთმევით. სულ იერარქია ოთხ დონეს მოიცავს: მეოთხე რანგი – უმცროსი სპეციალისტები, რომლებსაც უფლება აქვთ, მონაწილეობა მიიღონ ღია კონკურსში, მესამე რანგი – საჯარო მოხელეები, რომელთაც შეუძლიათ მონაწილეობა მიიღონ დახურულ კონკურსში, მეორე რანგი არის საშუალო მმართველობითი დონე, პირველი კი მაღალი მმართველობითი დონე, ანუ დეპარტამენტის უფროსი. ამჟამად გარდამავალი პერიოდია და ღია კონკურსებიც გამოცხადებულია, თუმცა რეფორმა ნელ-ნელა ყველა საჯარო დაწესებულებას შეეხება. რაც შეეხება შიდა კონკურსს, ის მხოლოდ იმ დაწესებულების თანამშრომლებისთვისაა, სადაც ვაკანსია ცხადდება. გამარტივებული კონკურსები ცხადდება მხოლოდ მომსახურების ხელშეკრულებებით დასაქმებული, შტატგარეშე თანამშრომლებისთვის. საჯარო სამსახურის ბიუროს აქვს ექსკლუზიური უფლებამოსილება, მონიტორინგი გაუწიოს იერარქიული სისტემის დანერგვას, ასევე კონკურსის პროცესს, განიხილოს საჩივრები და შეიმუშაოს გარკვეული სახელმძღვანელოები. იგი სახელმწიფო ორგანოა, თუმცა მას არა აქვს საკმარისი ადამიანური და ფინანსური რესურსები ამ პროცესის ეფექტიანი მონიტორინგისა და შეფასების სანარმოებლად და, ამავდროულად, საჯარო სექტორის ადამიანური რესურსების დეპარტამენტების მხარდასაჭერად. ამის გამო ბიურო ხშირად თანამშრომლობს ისეთ ორგანიზაციებთან, როგორცაა გაეროს განვითარების პროგრამა (UNDP), გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის ორგანიზაცია (GIZ) და სხვები, რომლებიც აფინანსებენ პროგრამებს არა მხოლოდ პროცესის შესაფასებლად, არამედ საჯარო მოხელეთა შესაძლებლობების ასამაღლებლად, რომლებიც ჯერ კიდევ არ არის საკმარისად განვითარებული, განსაკუთრებით რეგიონულ დონეზე. ამას გარდა, არ ხდება ნეპოტიზმისა და კორუფციის ფაქტების საკმარისი მონიტორინგი, საკმარისად არ კონტროლდება, თუ როგორ ნაწილდება ხელფასები, ვინ და რისთვის იღებს პრემიებს. ეს ფაქტორები არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდრე კონკურსების ხარისხისა და სამართლიანობის მონიტორინგი.

გარდა ამისა, საჯარო მმართველობის რეფორმის 2019-2020 წლების სამოქმედო გეგმა ითვალისწინებდა სხვადასხვა ელექტრონული სერვისის განვითარებას, რაც Covid-19-ის გამო დაჩქარდა. ცენტრალური პორტალი, რომელიც სხვადასხვა ელექტრონულ სერვისს აერთიანებს, ხელმისაწვდომია ელექტრონული სერვისების ერთიანი პორტალის ვებგვერდზე my.gov.ge და მასში მოქალაქეებისთვის განკუთვნილი თითქმის 500 სერვისი შედის (Maisuradze 2020). ასევე არსებობს სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტოს ვებგვერდი, სადაც სხვადასხვა სერვისია ხელმისაწვდომი (sda.gov.ge). ამას გარდა, მთავრობამ ჩამოაყალიბა კიდევ ერთი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – „ციფრული მმართველობის სააგენტო“, რომლის ვებგვერდი ჯერ არ არის ხელმისაწვდომი. ელექტრონული მმართველობის სფეროში გადადგმული პოზიტიური ნაბიჯების მიუხედავად, საქართვე-

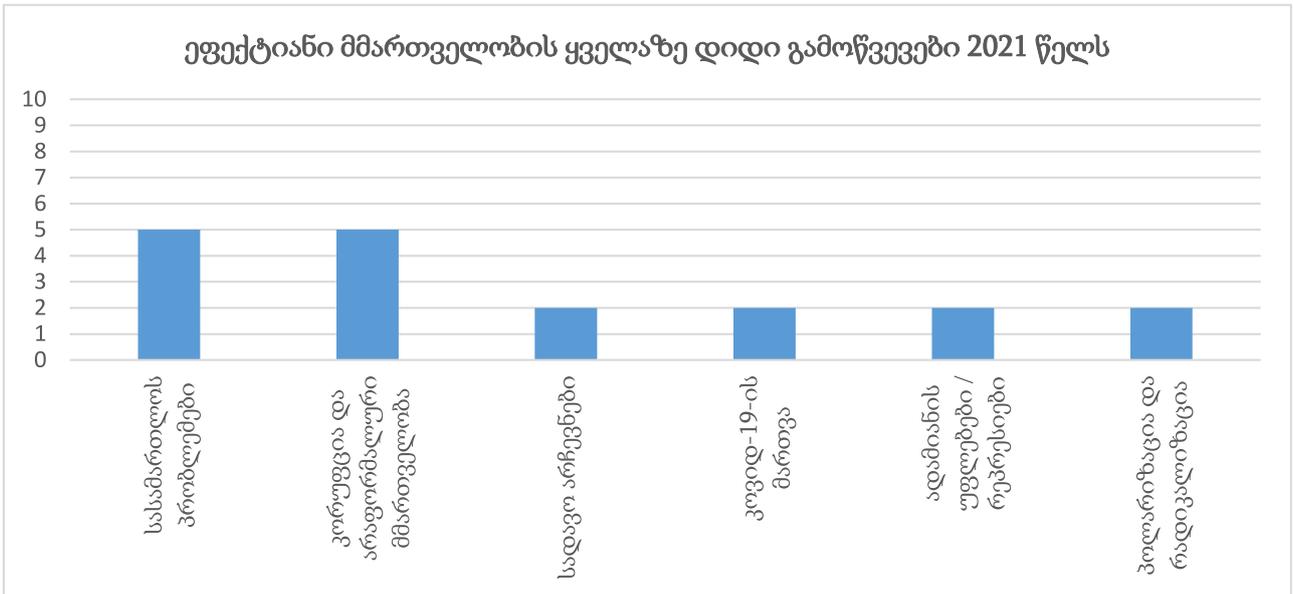
ლოს ქულა ელექტრონული მმართველობის სფეროში 0.72-ია (UN E-Government Survey 2020), რაც ქვეყანას, გაეროს ელექტრონული მმართველობის კვლევის შესაბამისად, 193 ქვეყანას შორის 65-ე ადგილზე აყენებს, ეს კი 2020 წელთან შედარებით უარესი შედეგია. მთლიანობაში საჯარო სერვისებთან დაკავშირებული ვალდებულებები სრულად არ არის შესრულებული. აღნიშნული ვალდებულებების შესრულების გადადების ერთ-ერთ მიზეზად ხშირად პანდემია სახელდება, ყოველგვარი დამატებითი განმარტებების გარეშე. თუმცა საჯარო მმართველობის რეფორმაზე მომუშავე ზოგიერთ ექსპერტს ექმნება შთაბეჭდილება, რომ საჯარო უწყებები არ იყვნენ მომზადებული ამ პროცესებისთვის (ინტერვიუ ექსპერტ 1-თან). პროცესის გაჭიანურება შეიძლება მიუთითებდეს იმაზე, რომ არსებობს ხარვეზები უწყებებს შორის კოორდინაციაში. მეორე მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ ეს მიმართულება ხელისუფლების მთავარ პრიორიტეტად არ განიხილება.

ევროკავშირმა მნიშვნელოვანი დაფინანსება გამოყო საჯარო მმართველობის რეფორმისთვის და თანამშრომლობს საჯარო სექტორთან და ისეთ ორგანიზაციებთან, როგორცაა ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი, ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, გაეროს განვითარების პროგრამა და სხვები, რომლებიც აქტიურად უჭერენ მხარს საჯარო მმართველობის რეფორმის განხორციელებას და ჩართულები არიან სამოქმედო გეგმის შემუშავებაში, ალტერნატიული შეფასების ყოველწლიური ანგარიშების მომზადებაში და სხვადასხვა დამხმარე ინსტრუმენტის შექმნაში. მიუხედავად ევროკავშირის, არასამთავრობო ორგანიზაციების და საჯარო სექტორის ძალისხმევისა, მოსახლეობა ჯერ კიდევ არ არის კარგად ინფორმირებული საჯარო სერვისების შესახებ. მაგალითად, ID ბარათის მფლობელთა უმრავლესობას (84%) არასოდეს გამოუყენებია ბარათები (IDFI & GYLA 2021) ელექტრონული ოპერაციებისთვის. სერიოზული პრობლემები არსებობს სერვისების მიწოდების არასწორი სტრატეგიული დაგეგმვის, მონიტორინგისა და მომსახურების ხარისხის კონტროლის გამო, ასევე ახალი სამოქმედო გეგმების შედგენის დაგვიანების გამო. ამის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია ის, რომ საჯარო მმართველობის რეფორმის „საგზაო რუკის“ (2015) და სამოქმედო გეგმის ვადა 2020 წლის ბოლოს ამოიწურა (gov.ge), თუმცა ახალი 2021 წლის მეორე ნახევრის განმავლობაშიც კი არ იქნა მიღებული (IDFI & GYLA 2021).

შეჯამება

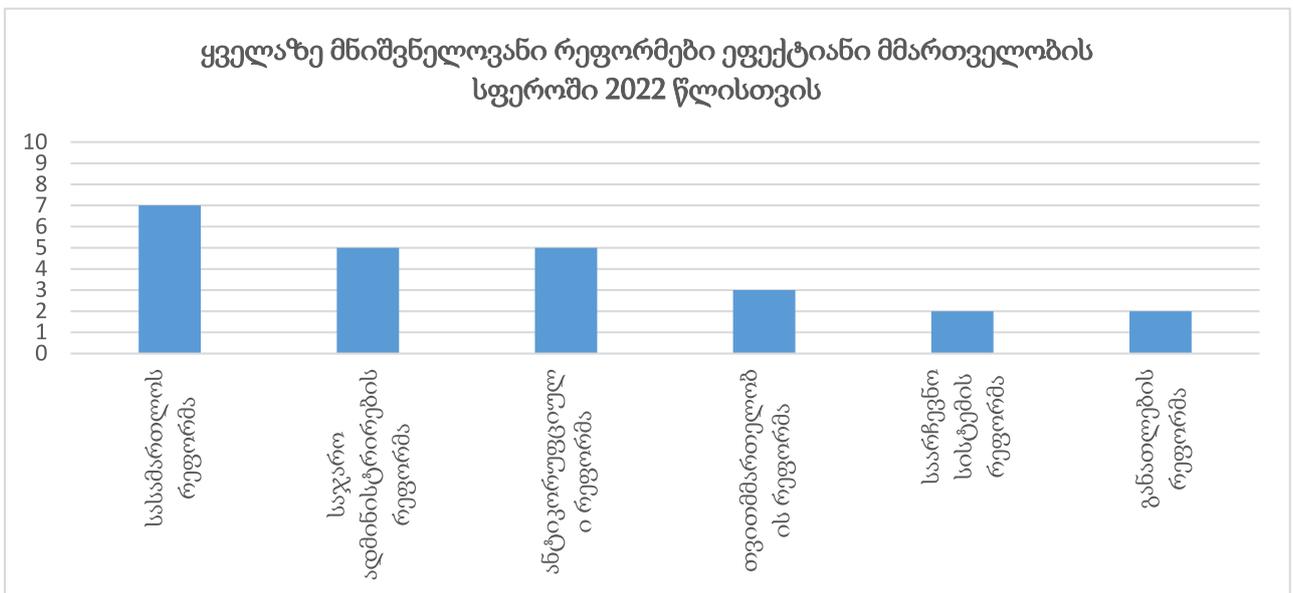
დასკვნის სახით, საქართველოს სახელმწიფოს ეფექტიანობის განხილვისას მთავრობის ეფექტიანობის და სახელმწიფო ინსტიტუტების მდგრადობის მიმართულებით მთავარი გამოწვევა არაფორმალურ მმართველობა, ხელისუფლების ყველა შტოს ერთი ჯგუფის მიერ მონოპოლიზება, სასამართლო სისტემაში გავლენიანი კლანის გაძლიერება და ქვეყანაში პოლიტიკური კორუფციის ზრდა წარმოადგენს. ამას GGI ექსპერტთა გამოკვლევაც ადასტურებს. გამოკითხვისას საქართველოსთვის 2021 წლისთვის სამ მთავარ გამოწვევად იდენტიფიცირებული იქნა სასამართლო სისტემის, კორუფციისა და არაფორმალური მმართველობის პრობლემები (გრაფიკი 8). ექსპერტების მიერ მითითებულ სხვა გამოწვევებს შორის არის საექვო არჩევნები, COVID-19-ის პანდემიის მართვა, პოლარიზაცია და პრობლემები ადამიანის უფლებების დაცვის კუთხით (გრაფიკი 8). სამომავლო ნაბიჯებს შორის ბევრმა ექსპერტმა 2021 წლისთვის მთავარ საკითხად საარჩევნო კანონმდებლობის გაუმჯობესება დაასახელა.

გრაფიკი 8: გთხოვთ დაასახელოთ 2021 წლის განმავლობაში სამი ყველაზე დიდი გამოწვევა საქართველოში ეფექტიანი მმართველობის კუთხით? (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის გამოწვევები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

აუცილებელ რეფორმებს შორის 2022 წლისთვის ყველაზე მნიშვნელოვან რეფორმად რე-სპონდენტებმა დაასახელეს სასამართლო სისტემის რეფორმა (გრაფიკი 9), რომელიც ხელისუფლებასთან არაფორმალურ გარიგებაში მყოფ გავლენიან მოსამართლეებს ზეგავლენას ჩამოართმევს და სასამართლო სისტემის დეპოლიტიზებას მოახდენს. სასამართლო სისტემის რეფორმის შემდეგ 2022 წელს განსახორციელებელ აუცილებელ რეფორმებად საჯარო სამსახურის და ანტიკორუფციული რეფორმები დასახელდა (გრაფიკი 9). საჯარო სამსახურის რეფორმა ხელს შეუწყობს მის დეპოლიტიზებას და გამიჯვნას მმართველი პარტიისგან. ეფექტიანი ანტიკორუფციული რეფორმის ფარგლებში უნდა განისაზღვროს მაღალი დონის კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის პოლიტიკა. ამას გარდა, პოლიტიკური კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტიანობისთვის შემოთავაზებულია დამოუკიდებელი ანტიკორუფციული სააგენტოს შექმნა.

გრაფიკი 9: გთხოვთ, დაასახელოთ სამი რეფორმა/იდეა, რომელიც საქართველოში ეფექტიანი მმართველობის განმტკიცებისთვის პრიორიტეტი უნდა იყოს 2022 წლისთვის (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის რეფორმები/იდეები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

სოციალურ-ეკონომიკური
მმართველობა

ძირითადი მიზნები და მთავარი გამოწვევები

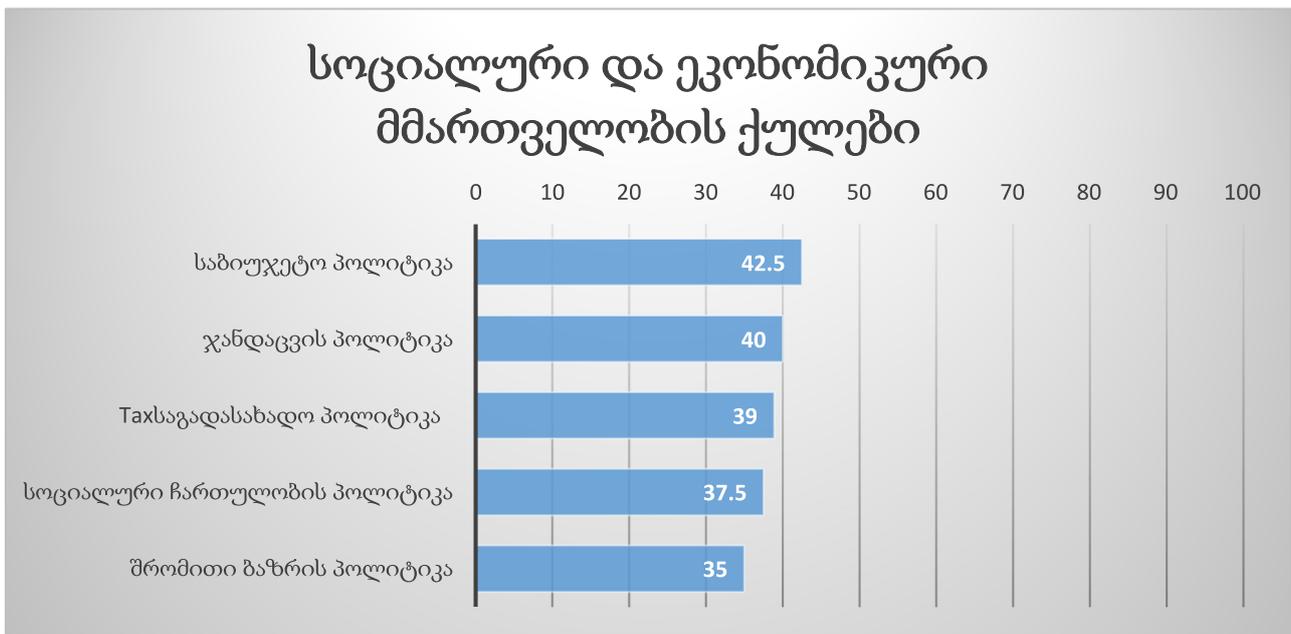
- 2021 წლის მუნიციპალური არჩევნების კამპანიამ აჩვენა, რომ პარტიულ-პოლიტიკური ინტერესები უპირატესი იყო ჯანდაცვის ინტერესებთან შედარებით. ვაქცინაციის საინფორმაციო კამპანია, პრაქტიკულად, ჩავარდა და შესაბამისად, ვაქცინირებული ადამიანების რაოდენობა დრამატულად დაბალია. მუშახელის ცირკულარული მიგრაციის მექანიზმიც კი, რომელიც 2021 წელს ამოქმედდა საქართველოს მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გასაუმჯობესებლად მას შემდეგ, რაც მათ პანდემიის დროს სამუშაო ადგილები დაკარგეს, ვერ შეფასდება ეფექტიანად და დახვეწას საჭიროებს რეკრუტირების და მონიტორინგისა კუთხით.
- ეკონომიკის აღდგენის ტემპი მოსალოდნელზე უფრო სწრაფია, მაგრამ მაღალი ინფლაცია და მკაცრი მონეტარული პოლიტიკა კვლავ საფრთხეს უქმნის ეკონომიკურ ზრდასა და ინკლუზიურობას. გაზრდილი ფასები განსაკუთრებით მძიმე ტვირთია საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურად მოწყვლადი ჯგუფებისთვის.
- პოლიტიკური გაურკვევლობის განახლება და ვაქცინაციის დაგვიანება ამცირებს მოსახლეობის ნდობას მთავრობის მიმართ. ის ასევე უარყოფითად აისახება ბიზნესგარემოზე და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვაზე.
- შენელებულია სტრუქტურული რეფორმების განხორციელების დღის წესრიგი მათ შორის განათლების, და შრომის ბაზრის რეფორმირების კუთხით, რომლებიც ხელს შეუწყობდა უმუშევრობის და სიღარიბის პრობლემების დაძლევას.

2021 წელს COVID-19-ით გამოწვეულმა კრიზისმა მნიშვნელოვნად იმოქმედა ეკონომიკის ზრდაზე, სამუშაო ადგილებსა და შინამეურნეობათა შემოსავლებზე და გაზარდა სიღარიბის დონე. აღინიშნებოდა ფულადი გზავნილების მკვეთრი მატება, ექსპორტის გაძლიერება და ტურიზმის ზრდა, რომლებმაც ხელი შეუწყვეს V-ფორმის ეკონომიკურ აღდგენას. თუმცა, გაიზარდა ინფლაციაც. ინფლაციის და დოლარიზაციის მაღალი დონე ერთ-ერთ გამოწვევად რჩება ეკონომიკური ზრდისთვის. მთავრობამ დაამტკიცა განვითარების 10 წლიანი გეგმა, რომელიც სტრუქტურული რეფორმის პრიორიტეტების ფართო სპექტრს მოიცავს. თუმცა, ისევ არ არსებობს ყოვლისმომცველი რეფორმის დღის წესრიგი, რომელიც ხელს შეუწყობდა ინკლუზიურ ზრდას უმუშევრობის და სიღარიბის შემცირების გზით, ასევე ექსპორტის დივერსიფიკაციას და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინების გაზრდას.

GGI კვლევამ სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობის ყველა კომპონენტი შეაფასა ნეგატიურად ვიდრე პოზიტიურად. მაღალი ქულები მიანიჭა მთავრობის საბიუჯეტო (42.5%) და ჯანდაცვის პოლიტიკას (40%) პოლიტიკას, რომელსაც მოსდევს საგადასახადო პოლიტიკა (39%). ექსპერტებმა ყველაზე დაბალი ქულები შრომის ბაზრის პოლიტიკას (35) და სოციალური ინკლუზიას (37.5%) მიანიჭეს. GGI კვლევის შედეგები ნაწილობრივ არის განმარტებული ანალიზებში. COVID-19 პანდემიის ფონზე შრომის ბაზარზე ნეგატიური მოვლენები აისახება სიღარიბისა და ემიგრაციის ზრდაში. მოსალოდნელზე უფრო სწრაფ

ეკონომიკურ აღდგენას, რომელსაც ტურიზმის სექტორის და ექსპორტის სწრაფმა ზრდამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი, მკვეთრად გაზარდა საგადასახადო შემოსულობები. მიუხედავად Covid-19-თან დაკავშირებული მაღალი მიმდინარე ხარჯებისა, მთავრობამ შეძლო შეემცირობინა ფისკალური დეფიციტი. თუმცა ფისკალური დეფიციტი და სახელმწიფო ვალი კვლავ მაღალ ნიშნულზე რჩება და რისკ ფაქტორს წარმოადგენს.

გრაფიკი 10: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ განეულ ძალისხმევას სოციალურ და ეკონომიკურ მმართველობასთან დაკავშირებულ შემდეგ სფეროებში 2021 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

ეკონომიკური ჩარჩო და შრომის ბაზარი

საქართველოს ეკონომიკა დაუცველი აღმოჩნდა COVID-19-ით გამოწვეული კრიზისის წინაშე, რომელმაც ძალზე უარყოფითი გავლენა იქონია ეკონომიკურ ზრდაზე, დასაქმებასა და შინამეურნეობათა შემოსავლებზე, რომელმაც სიღარიბის დონე გაზარდა. 2020 წელს რეალური მშპ 6.8%-ით შემცირდა წმინდა ექსპორტის და ინვესტიციების მკვეთრი კლების გამო (Keshelava & Babych 2021). მთავრობამ მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწია მონეცვლად ოჯახებსა და ბიზნესებს (მშპ-ის 3.8% 2020 წელს და მშპ-ის 2.9% 2021 წელს, ძირითადად ჯანდაცვის სექტორს), რამაც მკვეთრად გაზარდა ფისკალური დეფიციტი და სახელმწიფო ვალი, შესაბამისად, მშპ-ის 9.2%-სა და მშპ-ის 60%-მდე. სერიოზულმა საგარეო დახმარებამ შესაძლებელი გახადა გაზრდილი ფინანსური საჭიროებების დაკმაყოფილება (IMF 2021b).

2021 წელს საქართველოში V-ფორმის ეკონომიკური აღდგენა აღინიშნა, რასაც ხელი შეუწყო საგარეო მოთხოვნამ და ფისკალურმა სტიმულმა.⁴ ოფიციალური სტატისტიკის თანახ-

⁴ ფულადი გზავნილების მკვეთრმა მატებამ, ექსპორტის გაძლიერებამ და ტურიზმის ზრდამ ხელი შეუწვეს ეკონომიკის სწრაფ აღდგენას (IMF 2021b).

მად, 2021 წელს მოსალოდნელია 10%-იანი ეკონომიკური ზრდა, რაც იმას გულისხმობს, რომ 2021 წელს პროდუქციის დონე 2019 წლისას გადააჭარბებს. 2021 წლის ოქტომბრის თვეში გაანგარიშებული ეკონომიკური ზრდის ტემპი 6.9%-ს აღწევდა. შედეგად, მშპ-ის რეალური ზრდა 2021 წლის პირველი 10 თვეში 10.5%-ა. საქსტატის წინასწარი შეფასებით, მშპ-ს რეალური ზრდა 2021 წელს იქნება 10.5% (Geostat 2021).

2019 წლის ბოლოდან 2021 წლის აპრილამდე ლარი 20%-ით გაუფასურდა დოლართან მიმართებით. თუმცა, მისი წმინდა ეფექტური გაცვლითი კურსი სტაბილურ დარჩა მთავარი სავაჭრო პარტნიორების, მათ შორის რუსეთის და თურქეთის ვალუტებთან მიმართებით გამყარების გამო. ვინაიდან საქართველო მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სურსათის იმპორტზე,⁵ საკვები პროდუქტების ფასები უფრო მგრძობიარეა გაცვლითი კურსის და საერთაშორისო ფასების მერყეობის მიმართ. ფასები ყოველწლიურად იზრდება თითქმის ყველა ძირითად საკვებ პროდუქტზე (IMF 2021a). 2020 წლის თებერვლიდან ყოველთვიური ფასები საკვებ პროდუქტებსა და უალკოჰოლო სასმელებზე, საშუალოდ, წლიური 9.3%-ით გაიზარდა. სამომხმარებლო ფასების ინდექსის წლიურმა ინფლაციამ 12.8% შეადგინა 2021 წლის ოქტომბერში, წინა თვეში 12.3%-იანი ინფლაციის შემდეგ და მოსალოდნელია, რომ წლის ბოლოსთვის სამომხმარებლო ფასების ინდექსის ინფლაცია 13.1%-ს მიაღწევს, რაც ბევრად აღემატება საქართველოს ეროვნული ბანკის 3%-იან სამიზნე მაჩვენებელს (Galt & Taggart 2021c). პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა ვითარებამ, რაც 2020 წლის ოქტომბრის საპარლამენტო და 2021 წლის ადგილობრივ არჩევნებს და ასევე, ვაქცინაციის ნელ ტემპს უკავშირდება, არაპროგნოზირებადი გარემო შექმნა ქვეყანაში და უარყოფითად იმოქმედა მოლოდინებზე, რამაც კიდევ უფრო გაზარდა ზენოლა ფასებსა და ვალუტის გაცვლის კურსზე.

ლარის ძლიერმა მერყეობამ შეიძლება პრობლემა შეუქმნას ფინანსურ სტაბილურობას, რადგან ქვეყანა დოლარიზებულ ეკონომიკად რჩება.⁶ ის ართულებს მონეტარულ პოლიტიკას და ზრდის რისკებს ფინანსური სტაბილურობისთვის. საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა ძირითადი განაკვეთი უცვლელად, 10%-ზე დატოვა 2021 წლის ოქტომბერში და განაცხადა, რომ საქართველოსთვის გამოწვევად რჩება მზარდი ინფლაცია, რადგან სამომხმარებლოს ფასების ინფლაცია 2022 წლის პირველი კვარტლის ბოლომდე გაგრძელდება (Galt & Taggart 2021a).

COVID-19-ის პანდემიამ, უბრალოდ, გაამწვავა ის პრობლემები და საინვესტიციო გარემოს მოწყვლადობა, რის გამოც პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინება საქართველოში ისედაც მცირდებოდა. 2005 წლის შემდეგ საქართველოში ყველაზე ცოტა პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია 2020 წელს დაფიქსირდა – 57%-ით ნაკლები 2019 წელთან შედარებით. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციის მთლიანმა მოცულობამ 2021 წლის პირველ ნახევარში 366.4 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წლის პირველი ნახევრის ყველაზე დაბალი მაჩვენებელია ბოლო 11 წლის განმავლობაში. მთავარ პრობლემებად რჩება ინვეს-

⁵ სამომხმარებლო კალათაში იმპორტირებული სურსათის წილი მთელი საკვები პროდუქტის დაახლოებით 80%-ს შეადგენს. 2020 წელს ხორბლის თვითურუნველყოფის კოეფიციენტი იყო 15%, ხორცის – 49% და ფრინველის ხორცის – 34%.

⁶ ბანკების საკრედიტო პორტფელის დაახლოებით 55% უცხოურ ვალუტაშია, ძირითადად აშშ დოლარსა და ევროში, ხოლო დეპოზიტების 61% უცხოურ ვალუტაშია დენომინირებული (IMF 2021a).

ტიციების მოზიდვა და მათი ეფექტიანად გამოყენება უფრო მაღალი ეკონომიკური ზრდის მისაღწევად (PMCG 2021a).

განვითარების 10 წლიან გეგმაში, რომელიც ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრომ 2021 წლის ივლისში გამოაქვეყნა და სტრუქტურული რეფორმის პრიორიტეტების ფართო სპექტრს მოიცავს, ხაზგასმულია მნიშვნელოვან რეფორმები საჯარო კორპორაციების მმართველობაში (ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მოყვანა), ენერგოსექტორში (ენერგობაზრის შემდგომი ლიბერალიზაცია და ელექტროენერჯის გენერირების და გადაცემის გამიჯვნა), ასევე კაპიტალის ბაზრის განვითარებაში (შექმნილმა საპენსიო სააგენტომ ხელი უნდა შეუწყოს ადგილობრივ ვალუტაში დანაზოგების შექმნას).⁷ ეკონომიკის სამინისტრომ აღნიშნა, რომ ის აგრძელებს მუშაობას თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებებზე სამხერთ კორეასთან, ისრაელსა და სხვა ქვეყნებთან, რაც გააფართოებს შესაძლებლობებს კერძო სექტორის განვითარებისთვის (MOESD of Georgia 2021).

საერთაშორისო სტანდარტებით, საქართველოში უმუშევრობის დონე მაღალია და სამუშაო ძალის დიდი ნაწილი დასაქმებულია სოფლის მეურნეობაში, რომლის წილიც მშპ-ში მცირეა. COVID-19-ის პანდემია აგრძელებს უარყოფით ზემოქმედებას შრომის ბაზარზე. უმუშევრობის დონე 16.6%-დან 2019 წლის მე-4 კვარტალში გაიზარდა 22.1%-მდე 2021 წლის მე-2 კვარტალში, როდესაც სამუშაო ძალის მონაწილეობა იგივე პერიოდში 50.5%-დან 51.4%-მდე გაიზარდა. 2021 წლის მე-3 კვარტალში უმუშევრობამ 19.5% შეადგინა. აღსანიშნავია, რომ უმუშევრობის დონე პირველად შემცირდა 2021 წლის მე-3 კვარტალში იმ ზრდის შემდეგ, რაც 2014 წლის მე-4 კვარტალიდან 2021 წლის მე-2 კვარტალამდე აღინიშნებოდა, თუმცა ის მაინც კოვიდამდე არსებულ დონეს აღემატება. ასევე სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე (52.8%) აღემატება კოვიდამდე არსებულ დონეს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მეტი ადამიანი ეძებს სამუშაოს და ეს კიდევ უფრო ზრდის უმუშევრობის დონეს (Galt & Taggart 2021b). საქართველოში ახალგაზრდების უმუშევრობის დონე ყველაზე მაღალია რეგიონში და უმუშევართა თითქმის ნახევარი 34 წლამდე ახალგაზრდაა. პრობლემა წარმოადგენს სწავლის დამთავრების შემდეგ სამუშაოს შოვნა საქართველოს შრომის ბაზარზე (Badurashvili 2019). მთავრობამ განათლების სისტემის ყოვლისმომცველი რეფორმირების შესახებ რამდენჯერმე განაცხადა, რომლის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია მასწავლებელთა საკვალიფიკაციო მოთხოვნების გამკაცრება და მასწავლებელთა ხელფასების ზრდა. მნიშვნელოვანია, რომ ნაბიჯები იდგმება პროფესიული განათლების და მომზადების გასაძლიერებლად, რასაც მხარს უჭერს რამდენიმე დონორი ორგანიზაცია. რეფორმის განხორციელება ტემპი შენელებულია, როგორც ჩანს, COVID-19-ის გამო, მაგრამ მთავრობის განცხადებით ის პრიორიტეტად რჩება.

---

⁷ სააგენტო ჯერ კიდევ განვითარების სანყის ეტაპზეა და ჯერჯერობით მხოლოდ საბანკო დეპოზიტებში მოახდინა ინვესტირება. მოსალოდნელია, რომ მალე უფრო დივერსიფიცირებული ინვესტიციების დაბანდება მოხდება.

საგადასახადო და საბიუჯეტო პოლიტიკა

2021 წლის ივლისში პარლამენტმა 2021 წლის შესწორებული ბიუჯეტი დაამტკიცა. ბიუჯეტის გადასინჯვის მთავარი მიზანი ეკონომიკის აღდგენის ხელშეწყობა და COVID-19-თან გამკლავება იყო. განახლებულ ბიუჯეტში მთავრობამ 2021 წლის ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი 9.5%-მდე (7.7%-დან) გაზარდა, ხოლო დეფიციტი მშპ-ის 6.9%-მდე (7.6%-დან) და სამთავრობო ვალი მშპ-ის 54.6%-მდე (60.1%-დან) შეამცირა. შესწორებულ მაკროეკონომიკურ ჩარჩოში საბიუჯეტო დეფიციტი 2023 წელს მშპ-ის 3%-ს დაუბრუნდება, სამთავრობო ვალი კი მშპ-ის 48.6%-ს, რაც ამ პარამეტრების მნიშვნელოვანი გაუმჯობესებაა წინა საშუალოვადიან ფისკალურ ჩარჩოსთან შედარებით (Transparency International Georgia 2021). გადასინჯულ ბიუჯეტში მთავრობა ინარჩუნებს ინვესტიციის მაღალ მაჩვენებელს 2021 წელს და მომდევნო წლებში (მშპ-ის 8.0% 2021 წელს და 7.3% 2022-25 წლებში), რაც ეკონომიკურ ზრდას ამყარებს. 2021 წელს პროგნოზირებულია მიმდინარე დანახარჯების ზრდაც, ძირითადად კოვიდთან დაკავშირებული ჯანდაცვის დანახარჯების გამო. დანახარჯების ზრდის დაფინანსების მთავარი წყაროებია მოსალოდნელზე მაღალი საგადასახადო შემოსავლები და პრივატიზაციის დაჩქარება. ვალი არ იზრდება.

2021 წლის აგვისტოში, თავისი 10 წლიანი განვითარების გეგმის ფარგლებში, ფინანსთა სამინისტრომ წარმოადგინა რეფორმები, რომლებიც მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ზრდისთვის და მაკროეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნებისთვის. ამ პრეზენტაციის თანახმად, მთავარი ამოცანა საბიუჯეტო დეფიციტის ნორმალიზება და ვალის კოეფიციენტის შემცირებაა. სამინისტრო ოთხი ძირითადი მიმართულებით მუშაობს: ზრდაზე ორიენტირებული საგადასახადო პოლიტიკა, კეთილგანწყობილი საგადასახადო ადმინისტრაცია და კაპიტალის ბაზრის რეფორმა. ყველა ამ მიმართულებით სამინისტრო ბიზნესზე ორიენტირებული პროექტების განხორციელებას გეგმავს. ეკონომიკური აღდგენის ტემპის აჩქარებასთან ერთად აპრილიდან მნიშვნელოვნად გაიზარდა საგადასახადო შემოსავლები. დღგ-ის ზედმეტობის დაბრუნება, რომელიც 2020 წლის ნოემბერში სისტემის დაწვევის შემდეგ გაიზარდა, გაიქვითა სხვა (მთლიან) საგადასახადო შემოსავლებში ზრდით (MOF of Georgia 2021).

სოციალური პოლიტიკა

ეკონომიკის პანდემიასთან დაკავშირებულმა ვარდნამ შეამცირა შინამეურნეობების საშუალო შემოსავალი და 2020 წელს სიღარიბის ეროვნულ ზღვარს (განისაზღვრება როგორც ფულის ოდენობა, რომელიც საჭიროა ერთი ეკვივალენტური მოზრდილი ადამიანის ძირითადი საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად⁸) ქვემოთ არსებული მოსახლეობის წილი 21.3 პროცენტამდე გაიზარდა, რამაც გაანეიტრალა 2017 წლიდან სიღარიბის შემცირებით მიღწეული წარმატება (PMCG 2021b). პანდემიის დროს მთავრობამ მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწია სოციალურად დაუცველ ოჯახებს და სანარმოებს (მშპ-ის 3.8 პროცენტი 2020 წელს). მიმდინარე წელს დამატებით ბიუჯეტში კვლავ პრიორიტეტული იყო COVID-19-თან

⁸ აღნიშნული ინდიკატორის ციფრებში გამოხატული სიდიდე არ არის საჯაროდ ხელმისაწვდომი.

დაკავშირებული რეაგირება და სოციალური ტრანსფერები იმ სოციალურად დაუცველი ოჯახებისთვის, რომლებსაც ბავშვები ჰყავთ. ბავშვებიანი სოციალურად დაუცველი ოჯახებისთვის განკუთვნილი სოციალური დახმარება გაორმაგდა 100 ლარამდე ბავშვზე, ხოლო სარეიტინგო ქულა 120 000-მდე გაიზარდა (IMFb).

2021 წლის აგვისტოსთვის იმ მოსახლეობის რაოდენობა, რომელიც შემწეობას იღებს, 16.7%-მდე გაიზარდა. არაფორმალურ ეკონომიკაში დასაქმებულ ადამიანებზე COVID-19-ის პანდემია დიდ გავლენას ახდენს. საქართველოს დასაქმების სახელმწიფო სააგენტომ დაწერა მიდგომა, რომელიც გამოიყენება არაფორმალურ ეკონომიკაში დასაქმებულთა თვითიდენტიფიცირებისთვის და იმისათვის, რომ მათ შეძლონ უმუშევრობის დახმარების მიღება და ქვეყანაში რეგისტრაცია. მიუხედავად იმისა, რომ ხანდაზმული ადამიანები გარკვეულწილად დაცულები არიან სიღარიბის ზრდისაგან სახელმწიფო პენსიებით, არ არსებობს სოციალური უზრუნველყოფის განვითარებული სისტემა ზრდასრული მოსახლეობისთვის, გარდა მიზნობრივი სოციალური დახმარებისა ყველაზე მონყვლადებისთვის. ასევე არ არსებობს კონკრეტული ზომები მაღალი დონის უმუშევრობისა და უთანასწორობის მოსაგვარებლად, მათ შორის განათლების რეფორმები, სოციალური დაცვის სისტემის გადასინჯვა და შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკის გაძლიერება (Danish Trade Union Development Agency 2021). ფასების მკვეთრი მატება განსაკუთრებით მწვავედ მოქმედებს სოციალურად დაუცველ ფენებზე. 2021 წლის ოქტომბრის მდგომარეობით, საარსებო მინიმუმი 224,2 ლარს შეადგენს, რაც წინა წელთან შედარებით 36,5 ლარით, ანუ 19,4%-ით არის გაზრდილი, ასეთი მაღალი მატება სურსათზე ფასების მკვეთრი მატებით არის განპირობებული. შესაბამისად, გაიზარდა სოციალურად დაუცველი მოსახლეობის ძირითადი საარსებო ხარჯების მოცულობა (Business Media 2021b). პრემიერ-მინისტრმა ახლახანს განაცხადა ახალი ინიციატივების შესახებ, რომლებიც ითვალისწინებს მოსახლეობის აღნიშნული ჯგუფისთვის სოციალური დახმარების განვითარების შემცირებას: მოქალაქეთა ამ ჯგუფს დახმარების ნაცვლად დასაქმება უნდა შესთავაზონ. თუმცა, ამ დროისთვის არ არსებობს დეტალური ინფორმაცია, კონკრეტულად რა ნაბიჯები გადაიდგმება.

სოციალური დახმარება და ჯანმრთელობის დაცვა

ასოცირების შესახებ შეთანხმების შესაბამისად მიღებული ყველაზე მნიშვნელოვანი მექანიზმებია შრომის დაცვის სფეროში სოციალური პარტნიორობის სამმხრივი კომისია და მედიაციის ინსტრუმენტი კოლექტიური დავების გადანყვეტისთვის, რომელშიც 17 მედიატორი შედის. 2021 წელს წარმოდგენილი იყო 15 მოთხოვნა მედიაციის შესახებ, საიდანაც მხოლოდ 3 გადაიჭრა (Parliament of Georgia 2021a).

დასაქმების სააგენტოს, რომელმაც 2020 წელს დაიწყო ფუნქციონირება, რამდენიმე ფუნქცია აქვს, მათ შორის კონსულტაციების განწვევა, სუბსიდირება, დასაქმების ფორუმებისა და ტრენინგების ორგანიზება, ასევე შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის დასაქმების პერსპექტივის შექმნა. COVID-19-ის პანდემიის გამო 2020 წლის განმავლობაში ამ სააგენტოს როლი ძირითადად იყო ანტიკრიზისული სამოქმედო გეგმის ფარგლებში მოქმედება სოციალური პაკეტების უზრუნველსაყოფად თვითდასაქმებულთათვის და ასევე

იმ ადამიანებისთვის, ვინც სამსახური დაკარგა. 2021 წელს 370 000-მა ადამიანმა მიიღო ერთჯერადი სოციალური დახმარება 300 ლარის ოდენობით, ხოლო 158 245-მა ადამიანმა, ვინც სამსახური დაკარგა, 6 თვის განმავლობაში 200 ლარი მიიღო. დასაქმების სააგენტომ სრული ფუნქციონირება, თავისი რეალური მოვალეობებით, 2021 წლიდან დაიწყო და პროფესიული მომზადების-გადამზადების პროგრამების განხორციელებას შეუდგა.

დასაქმების სააგენტოს ხელმძღვანელობით საქართველომ დაწერა შრომითი მიგრაცია (ცირკულარული მიგრაცია). სააგენტო იზიდავს ევროპაში მუშაობის მსურველებს. აღნიშნული პროგრამა 15 თებერვალს დაიწყო გერმანიაში შრომითი მიგრაციისთვის, რაც 5000 ადამიანის დასაქმებას ითვალისწინებდა. თუმცა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის მოადგილის, თამარ ბარკალაიას მიერ წარმოდგენილი ეროვნული სამოქმედო გეგმის 6 ყოველთვიური ანგარიშის მიხედვით, ამ სქემით გერმანიაში დღემდე მხოლოდ 300 ადამიანი გაიგზავნა (Parliament of Georgia 2021a). ექსპერტებს მიაჩნიათ, რომ არ არსებობს სათანადოდ შემუშავებული სტრატეგია ამ პროგრამისთვის, საინფორმაციო კამპანია, ეფექტიანი და გამჭვირვალე დასაქმება, ასევე მონიტორინგის მექანიზმი და სწორედ ამიტომ ხორციელდება პროგრამა მნიშვნელოვანი ხარვეზებით. ამას გარდა, ეკონომიკის სფეროს ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, ქმედუნარიანი სამუშაო ძალის გადინება არ უნდა იყოს სახელმწიფოს პრიორიტეტი (Business media 2021). შრომის კონტროლისა და რეგულირების მექანიზმმა, კერძოდ, შრომის ინსპექციის სამსახურმა, ფუნქციონირება 2020 წლიდან დაიწყო. ამჟამად მიმდინარეობს თანამშრომელთა დაქირავების პროცესი და გამოცხადებულია ვაკანსია 120 შრომის ინსპექტორის თანამდებობაზე. თუმცა ყველაზე რთული აღმოჩნდა კვალიფიციური ინსპექტორების შერჩევა, განსაკუთრებით რეგიონებში. შრომის ინსპექციის მიზნებისათვის შემუშავდა სპეციალური პროგრამული უზრუნველყოფა და ის გაციფრულების ბოლო ეტაპზეა (Parliament of Georgia 2021a).

სამინისტროს მიერ განხორციელებული პროგრამების ფარგლებში ვაქცინაციის პროცესი ჯანდაცვის სამინისტროსთვის ყველაზე დიდ გამოწვევად რჩება. გარდა იმისა, რომ ვაქცინები საქართველოში დაგვიანებით და მცირე რაოდენობით შემოვიდა (Agenda.ge 2021a), საზოგადოების ინფორმირებულობა ვაქცინაციის აუცილებლობის შესახებ ძალზე დაბალია. ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტის (NDI) 2021 წლის ივლისის კვლევის შედეგების მიხედვით, გამოკითხულთა 47% უარს ამბობს ვაქცინაციაზე, ხოლო 42% ფიქრობს, რომ კარგად არ არის ინფორმირებული ვაქცინაციის პროცესის შესახებ (NDI 2021). დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის (NCDC) ინიციატივით დაწყებული საინფორმაციო კამპანიის ფარგლებში ქალაქებში განთავსებული მოსახლეობის ვაქცინაციის მხარდამჭერი საინფორმაციო კამპანიის ბანერები მალევე შეიცვალა ოპოზიციის ლიდერების წინააღმდეგ მიმართული ნეგატიური პოლიტიკური კამპანიის ბანერებით, რამაც აჩვენა, რომ ჯანდაცვა არ არის საქართველოს მთავრობის მთავარი პრიორიტეტი. საინფორმაციო კამპანიის წარუმატებლობა ჩანს სტატისტიკური მონაცემებით სრულად აცრილი პირების შესახებ, რომელთა საერთო პროცენტული მაჩვენებელი 2021 წლის 5 დეკემბრის მონაცემებით 27.6%-ია (NCDC 2021). ეს შედეგი მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება პანდემიასთან გამკლავებისთვის საჭირო დონეს (Tarkhnishvili 2021). 2021 წლის ნოემბრის მეორე ნახევრიდან ვაქცინაციის ტემპი ოდნავ გაიზარდა მას შემდეგ, რაც საქართველოს მთავრობამ გადაწყვიტა 200 ლარის გადაცემა იმ პენსიონერებისთვის, რომლებიც აცრას

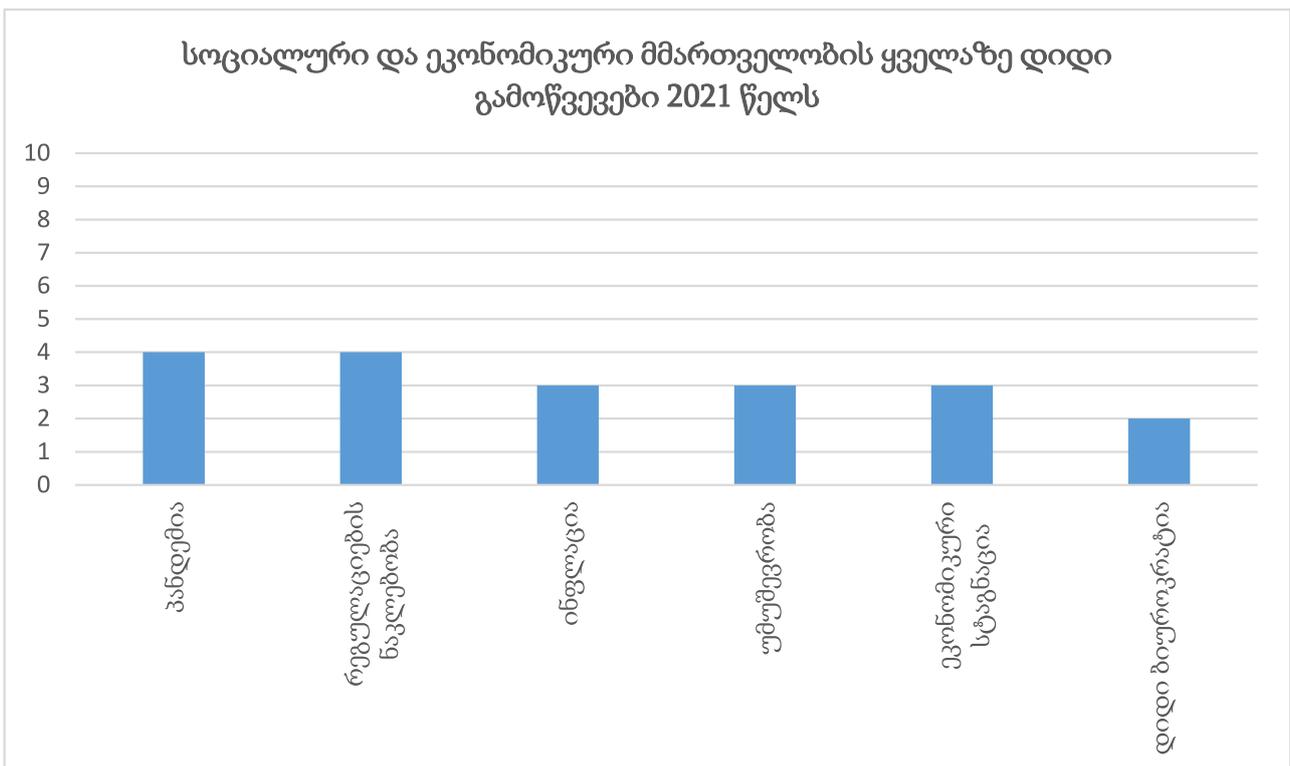
ნოემბრიდან დეკემბრის ბოლომდე ჩაიტარებდნენ, და ამ მოვლენამ ნაწილობრივ დადებითი გავლენა მოახდინა ვაქცინაციის მიმდინარეობაზე. გარდა ამისა, საქართველოს მთავრობამ შემოიღო მწვანე პასპორტები როგორც აცრილი, ისე კოვიდგადატანილი ადამიანებისთვის, რაც შეამსუბუქებს შეზღუდვებს მწვანე პასპორტის მფლობელებისთვის და გარკვეულ შეზღუდვებს დაუწესებს იმ ადამიანებს, ვინც უარს ამბობს ვაქცინაციაზე (Provox 2021).

შეჯამება

მთავარი გამოწვევები რომლებიც ექსპერტებმა დაასახელეს, მოიცავს უმუშევრობას, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს შორის, ინფლაციას, გაზრდილ სიღარიბეს, ინკლუზიურ ეკონომიკურ ზრდას, მზარდ ბიუროკრაციას და ასევე, რეგულირების ნაკლებობას ზოგ სფეროში (გრაფიკი 11). პანდემიის და პოლიტიკური არასტაბილურობის ფონზე, ბიზნესთან დაკავშირებით მოლოდინები ნეგატიურია როგორც ქართველი, ასევე საერთაშორისო ბიზნესის წარმომადგენლების მხრიდან.

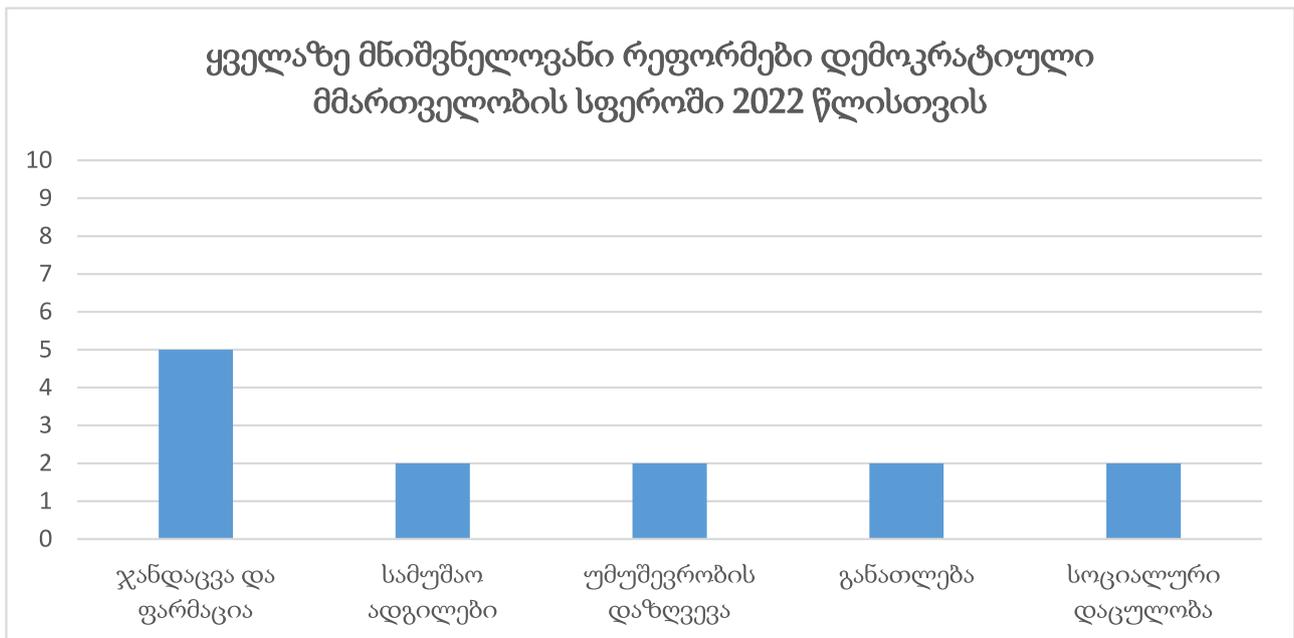
გამოკითხულმა ექსპერტებმა ასევე რამდენიმე დადებითი მოვლენა აღნიშნეს, მათ შორის შრომის ახალი კოდექსის მიღება და პროფესიული განათლების რეფორმა, თავისუფალი ვაჭრობის ორმხრივ ხელშეკრულებებზე მუშაობა და სახელმწიფო მხარდაჭერა საშუალო და მცირე ზომის ბიზნესებისთვის.

გრაფიკი 11: გთხოვთ დაასახელოთ 2021 წლის განმავლობაში სამი ყველაზე დიდი გამოწვევა საქართველოში სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის კუთხით (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის გამოწვევები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

GGI ექსპერტთა გამოკითხვის თანახმად, რეფორმები ჯანდაცვის და სააფთიაქო სფეროებში ყველაზე პრიორიტეტული რეფორმებია 2022 წლისთვის (გრაფიკი 12). 2022 წლის სხვა სარეფორმო რეკომენდაციებს შორისაა: შრომის ბაზრის სტრატეგიები დასაქმების ხელშესაწყობად, რეგიონული პოლიტიკის მეტად აქცენტირება რეგიონული ეკონომიკის განვითარებაზე რეგიონებში ეკონომიკური აქტივობის ხელშესაწყობად, რეგულირების ზემოქმედების შეფასების გავრცელება ყველა სახელმწიფო პროგრამაზე, მინიმალური სახელფასო ზღვრის და უმუშევრობის დაზღვევის შემოღება, ჯანდაცვის და სოციალური დახმარების სისტემის, ასევე განათლების სისტემის რეფორმირება, სტაბილური მაკროეკონომიკური გარემოს უზრუნველყოფა და მაღალი დოლარიზაციის შემცირება, პრობლემების დაძლევა კარგი მმართველობის და მართლმსაჯულების მიმართულებით (გრაფიკი 12).

გრაფიკი 12: გთხოვთ, დაასახელოთ სამი რეფორმა/იდეა, რომელიც საქართველოში სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის გაუმჯობესებისთვის პრიორიტეტი უნდა იყოს 2022 წლისთვის (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის რეფორმები/იდეები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

საბარემო მმართველობა

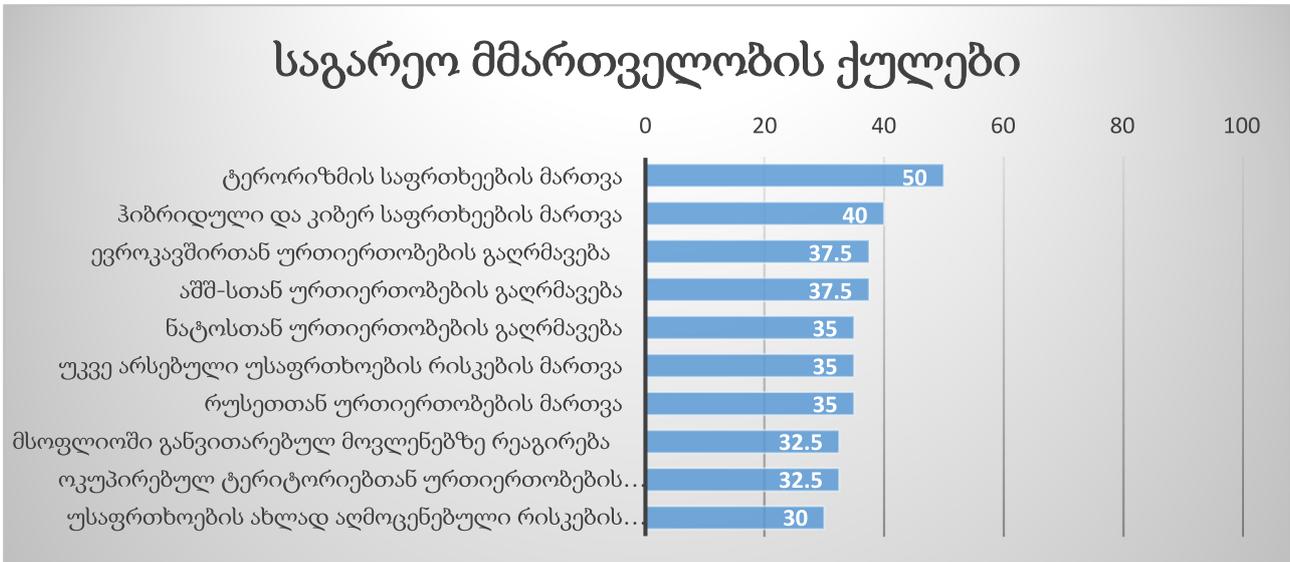
ძირითადი მიზნები და მთავარი გამოწვევები

- საქართველოს სახელმწიფოსთვის ზრდადი გამოწვევაა ევროკავშირთან ურთიერთობები და, დაღმავალი დემოკრატიული განვითარების ფონზე, ევროინტეგრაციის პროცესის შეფერხების საფრთხე;
- GGI გამოკითხვის მიხედვით, საქართველოს შედეგები არაეფექტიანია დეოკუპაციის და რუსეთთან ურთიერთობების მიმართულებით;
- 2021 წელს საქართველოს უსაფრთხოების მთავარი საფრთხე რუსეთია. რუსეთის მზარდი გავლენის გარდა, მთავარ საფრთხედ, GGI გამოკითხვის მიხედვით, 3+3 ფორმატი დასახელდა;
- მთავარ წარმატებებად მიჩნეულია უსაფრთხოების სფეროში ახალი თანამშრომლობის ხელშეკრულება აშშ-სთან და საქართველოს დიპლომატია მთიანი ყარაბაღის ბოლო ომის მიმდინარეობის დროს და მისი დასრულების შემდეგ.

საგარეოპოლიტიკური და უსაფრთხოების თვალსაზრისით, საქართველოს სახელმწიფო პოლიტიკის შეფასება შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით არის წარმოდგენილი: (1) ევროპული ინტეგრაცია, (2) ნატოსთან და აშშ-სთან დაახლოება, (3) რეაგირება საგარეო – რეგიონულ და გლობალურ – ცვლილებებზე და (4) ეფექტიანობა უსაფრთხოების, კონფლიქტების და მედეგობის მიმართულებით. ანგარიშის წინამდებარე ნაწილი ზომავს აღნიშნული ოთხი მიმართულებით საქართველოს სახელმწიფოს მიღწევებს ბოლო ერთი წლის განმავლობაში ნარატიული ანალიზის და ექსპერტთა აზრის გამოკითხვის გზით.

GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში საქართველოს საქმიანობა საგარეო მმართველობის კატეგორიაში 100 ქულიდან 45 ქულით შეფასდა. ამრიგად, ფარდობით გამოსახულებაში, საქართველომ უკეთესი შედეგი აჩვენა საგარეო მმართველობაში, ვიდრე დანარჩენ სამ სფეროში და აღნიშნული მიმართულებით მონინავე ადგილი დაიკავა. თუმცა, აბსოლუტურ გამოსახულებაში, საქართველოს შედეგები მაინც სუსტია და საშუალოზე ნაკლები შეფასება აქვს. საგარეო მმართველობის ცალკეულ კომპონენტებს შორის ყველაზე მაღალი ქულა მიენიჭა ტერორიზმის საფრთხეების მართვას (50), ხოლო ყველაზე დაბალი – ოკუპირებულ ტერიტორიებთან ურთიერთობების მართვას (30).

გრაფიკი 13: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ განეულ ძალისხმევას საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის შემდეგ სფეროებში 2021 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

ევროკავშირთან დაახლოება

ევროინტეგრაცია საქართველოს კონსტიტუციურად არჩეული მთავარი საგარეოპოლიტიკური ვექტორია. პირველი ინიციატივა, რომელიც 2020 წელს არჩეულმა საქართველოს პარლამენტმა მიიღო, საგარეო პოლიტიკის შესახებ რეზოლუციის პროექტი იყო (Civil.ge 2020). დოკუმენტის მიხედვით, საგარეო პოლიტიკის უალტერნატივო პრიორიტეტებია ნატოსა და ევროკავშირში ინტეგრაცია, და რუსეთთან „პრაგმატული და პრინციპული პოლიტიკის“ გაგრძელება (Parliament of Georgia 2020c).

ბოლო ერთი წლის განმავლობაში, ევროკავშირთან დაახლოების მიმართულებით ექსპერტების შეფასება ან „ნეიტრალურია“, ან „უფრო უარყოფითი, ვიდრე დადებითი“, რაც, თავის მხრივ, შინაარსობრივად ორი მიმართულებით შეიძლება შეფასდეს. საქართველოს მიერ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯები, გადაწყვეტილებები და მიღწევები ევროპეიზაციის თვალსაზრისით, და ბრიუსელის რეაგირება, ერთი მხრივ, დემოკრატიზაციისკენ მიმართულ რეფორმებზე, მეორე მხრივ, ქვეყანაში განვითარებულ შიდაპოლიტიკურ მოვლენებზე.

2020 წელს მესამე ვადით არჩეული „ქართული ოცნების“ მთავრობის მთავარი ამოცანა ევროკავშირთან დაახლოების მიმართულებით არის 2024 წელს განეერების ოფიციალური განაცხადის მომზადება და შეტანა (MFA of Georgia 2020). ევროინტეგრაციული პროცესის გაღრმავების მიზნით 2021 წლის 17 მაისს უკრაინასთან და მოლდოვასთან „ასოცირებული ტრიოს“ შესახებ მემორანდუმის გაფორმება (MFA of Georgia 2021b) ამ გზაზე პოზიტიური ნინსვლა იყო, რადგან აღმოსავლეთ პარტნიორობის სამი დანინაურებული

ქვეყანა ასოცირების შეთანხმების პირობების სრულფასოვნად განხორციელებას უფრო კოორდინირებულად შეძლებს, რაც ევროპულ სტანდარტებთან სწრაფად დაახლოებისთვის მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი ფაქტორი იქნება, რასაც ადასტურებს პერიოდულად გამართული მაღალი დონის კომუნიკაცია, როგორცაა 2021 წლის დეკემბერში ევროკავშირის ხელმძღვანელებთან დაგეგმილი ერთობლივი შეხვედრა.

თუმცა, საქართველოს მთავრობის და მმართველი პარტიის ერთი წლის მუშაობა, განვერების ამბიციის რეალისტურობასთან დაკავშირებით, არაერთ კითხვის ნიშანს ბადებს. საკანონმდებლო-ინსტიტუციური დაახლოების მიმართულებით, საქართველომ ყველაზე თვალსაჩინო ჩავარდნა აჩვენა 2021 წლის სექტემბერში, როდესაც, ერთი მხრივ, დაიმსახურა მწვავე კრიტიკა ევროკავშირის მხრიდან სასამართლო რეფორმის არასრულფასოვნად განხორციელების გამო, მეორე მხრივ კი, ფაქტობრივი დანაკარგიც განიცადა მაკროეკონომიკური დახმარების სახით. ამასთან, სახელმწიფომ პოლიტიკური უკუსვლაც დააფიქსირა პირობითობის პრინციპის მიმართ კეთილი ნების გამოხატვის და ევროკავშირის თვალში სტაბილურობის იმიჯის მშენებლობის თვალსაზრისით (Samkharadze 2021d).

საქართველოს შიდადემოკრატიული პროცესებისა და პოლიტიკური კულტურის განვითარების თვალსაზრისით ევროკავშირის მედიაციით წარმართული ინტერპარტიული დიალოგის ჩავარდნა უკან გადადგმულ ნაბიჯად უნდა მივიჩნიოთ. ევროკავშირის უპრეცედენტო ჩართულობის ფონზე, ქართულმა პოლიტიკურმა სპექტრმა შედეგზე ორიენტირებული მოლაპარაკებების პროცესში პოლიტიკური სიმნიფე ვერ აჩვენა და მარცხი განიცადა. „ნაციონალურმა მოძრაობამ“ გადამწყვეტ მომენტში ხელი არ მოაწერა შარლ მიშელის საბოლოოდ შეთანხმებულ დოკუმენტს, რაც „ქართული ოცნებისთვის“ შეთანხმების დატოვების არგუმენტი გახდა და, საბოლოოდ, ამ დაპირისპირებამ საქართველოს ევროპულ მისწრაფებებს ჩრდილი მიაყენა (Samkharadze 2021b).

შიდადემოკრატიული პროცესის თვალსაზრისით, თვალსაჩინო დამაზიანებელი ფაქტორი იყო ხარვეზები ადამიანის უფლებების დაცვის მიმართულებით, 5 ივლისის მოვლენების და სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურიდან მოსმენების ფაილების გამოამჟღავნების ფონზე საქართველოს მთავრობამ მწვავე კრიტიკა დაიმსახურა ბრიუსელში (Lebanidze & Kakabadze 2021). ამგვარად, ევროკავშირთან დაახლოების თვალსაზრისით, საქართველოს ხელისუფლებას მესამე ვადის განმავლობაში აქვს მეტი ამბიცია, ვიდრე აქამდე, თუმცა თვალსაჩინოდ მეტი უკუსვლაც. ამ მოცემულობას კიდევ უფრო ამძაფრებს მმართველი პარტიის წარმომადგენლების რადიკალური რიტორიკაც, რომელშიც ნაკლებად იგრძნობა რაიმე სახის ნუხილი ბრიუსელის გამკაცრებული ტონის შესახებ. საბოლოო ჯამში, ამგვარი დინამიკა ევროკავშირთან დაახლოების თვალსაზრისით, იმედისმომცემ ტენდენციასზე არ მიუთითებს.

დაახლოება ნატოსთან და აშშ-სთან

ექსპერტების შეფასებით, აშშ-სთან და ნატოსთან დაახლოების პროცესში საქართველოს სახელმწიფო „უფრო არაეფექტიანი იყო, ვიდრე ეფექტიანი“. მთავარ გამოწვევად რჩება როგორც აშშ-ის მეტი წარმომადგენლობა საქართველოში, ისე ნატოში ინტეგრაციის გზაზე გარკვეული წინსვლის არარსებობა. აშშ-სთან ურთიერთობების თვალსაზრისით „ქართული ოცნების“ მესამე ვადით მმართველობის ფარგლებში მნიშვნელოვანი იყო ადმინისტრაციის ცვლილება ვაშინგტონში. ჯო ბაიდენის პრეზიდენტად არჩევამ საქართველოსთვის ახალი გამოწვევები და მოლოდინები გააჩინა (Samkharadze 2021a).

აშშ-სთან ორმხრივი ურთიერთობების ფარგლებში, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი წინსვლა თავდაცვის და უსაფრთხოების მიმართულებით განხორციელდა: ტანკსანინააღმდეგო ჯაველინების შესყიდვა 2021 წლის ივნისში და თავდაცვის მდივნის ლოიდ ოსტინის ვიზიტი 2021 წლის ოქტომბერში თბილისსა და ვაშინგტონს შორის კვლავ აქტიურ სამხედრო თანამშრომლობაზე მიუთითებს. ამას ისიც ემატება, რომ ლოიდ ოსტინის ვიზიტის ფარგლებში გახანგრძლივდა ორ ქვეყანას შორის თავდაცვის სფეროში თანამშრომლობის ხელშეკრულება, ასევე, წინ წამოინია დამატებითი დისკუსია შავი ზღვის უსაფრთხოების შესახებ (Civil.ge 2021j). აშშ-სთან ურთიერთობების თვალსაზრისით, საქართველო ჯერ კიდევ მუშაობს თავისუფალი ეკონომიკური სივრცის შექმნაზე (Georgian Dream 2020), თუმცა, ამ მიმართულებით განსაკუთრებული წინსვლა არ არის.

ფუნდამენტურად მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა აშშ-ის ახალი ადმინისტრაციის გადამწყვეტილება ავღანეთის მისიის დატოვების შესახებ, რამაც საქართველოს ფაქტობრივად ნატოსთან სამხედრო თავსებადობის და საერთაშორისო ჩართულობის საკმაოდ დიდი არეალი შეუქმნა. საქართველოს მთავრობის გეგმა ამასთან დაკავშირებით ჯერ კიდევ ბუნდოვანია ან არ არის საზოგადოებისთვის ფართოდ ცნობილი. თუმცა პოსტავღანეთის ჰუმანიტარულ ოპერაციებში აქტიური ჩართულობის თვალსაზრისით თბილისმა პოზიტიური შეფასებები დაიმსახურა.

ნატო-საქართველოს არსებითი პაკეტის (SNGP) გახანგრძლივება და მის ფარგლებში წვრთნების და სამხედრო თავსებადობის გაძლიერება კვლავ შეუფერხებლად მიმდინარეობს, ამის დასტურად შეიძლება მივიჩნიოთ ნატოს სამხედრო კომიტეტის ვიზიტები საქართველოში (Civil.ge 2020b), რაც ემსახურება საქართველოს სანვრთნელი და ინფრასტრუქტურული პოტენციალის შეფასებასაც. ამ დონის ვიზიტები და კომუნიკაციის საშუალებები ცალსახად დადებითად უნდა შეფასდეს, თუმცა ახალი გეოპოლიტიკური გამოწვევების ფონზე საჭიროა, მთავრობამ იმუშაოს ამ ტენდენციის არა მხოლოდ გაგრძელებაზე, არამედ, გაძლიერებაზე. 2021 წლის ბრიუსელის სამიტზე არმინვევა გარკვეული ვნებათაღელვის საგანი გახდა, რადგან ეს იყო პირველი შემთხვევა, როდესაც საქართველო, უკრაინასთან ერთად, არ მიიწვიეს ალიანსის სამიტზე, მაგრამ ამ ფაქტის ახსნა პანდემიის გამო სამიტის შეზღუდული ფორმატით მოხდა (Amerikis khma 2021). ამასთან, საგარეო საქმეთა მინისტრ დავით ზალკალიანის თქმით, საქართველოს, როგორც ასპირანტი ქვეყნის პროგრესს 2021 წლის ნოემბერ-დეკემბრის საგარეო საქმეთა მინისტრიალზე მიწვევა ადასტურებს (Interpressnews.ge 2021). თუმცა, საერთო ჯამში, იქმნება სურათი, რომ ქვეყანას უჭირს

მნიშვნელოვანი ნაბიჯებით წაინიოს წინ ნატოსთან ინტეგრაციის თვალსაზრისით.

რეაგირება საგარეო გამოწვევებზე

ახალი საგარეო გამოწვევების მიმართულებით უნდა გამოიყოს ყარაბაღის მეორე ომი – როგორც უშუალოდ ომის მიმდინარეობა, ისე ნავიგაცია შექმნილ პოსტკონფლიქტურ გარემოში. ასევე, ავღანეთის მისიის დასრულება. საქართველოს შიდაპოლიტიკური კრიზისიდან გამომდინარე, ზოგიერთი მოსაზრებით, ამ პროცესებს სათანადო ყურადღება არ მიექცა, რაც, მეტნაკლებად, ექსპერტების უფრო უარყოფით შეფასებებში აისახა, ვიდრე დადებითში.

ყარაბაღის მეორე ომის ქრონოლოგია დაახლოებით 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნებს და პოსტსაპარლამენტო კრიზისს დაემთხვა, რის ფონზეც, ხელისუფლება ხშირად ხდებოდა კრიტიკის საგანი, რომ ომზე რეაგირებას და კომუნიკაციას არასათანადო ყურადღება ექცეოდა. უფრო მნიშვნელოვანი გამოწვევები დადგა პოსტ-კონფლიქტურ კონტექსტში, თუმცა ამ შემთხვევაში, საქართველოს მოქმედება და შედეგიანობა მეტნაკლებად დადებითად უნდა შეფასდეს ორი ძირითადი მიმართულებით: თბილისმა მოახერხა ნეიტრალური პოზიციის წარმატებით შენარჩუნება და დამატებითი გართულებებისთვის თავის არიდება, მეორე მხრივ, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი მიღწევა იყო მედიაციის პროცესში ჩართვა აშშ-სთან ერთად (Civil.ge 2021e). პოსტკონფლიქტურ გარემოში თანამშრომლობის ახალი ფორმატის 3+3-ის ინიციატივა საქართველოსთვის მიუღებელ პროექტად მიიჩნევა მასში რუსეთის ჩართულობის გამო, თუმცა, ექსპერტების მხრიდან კრიტიკა დაიმსახურა მინისტრ ზალკალიანის თავდაპირველმა არამკაფიო რიტორიკამ ინიციატივაში მონაწილეობის უარყოფასთან დაკავშირებით.

მნიშვნელოვანი გამოწვევის წინაშე დააყენა საქართველოს გეოპოლიტიკური და საგარეო პოლიტიკური მისწრაფებები ავღანეთის მისიის დასრულებამ. ერთი მხრივ, პრაქტიკული თვალსაზრისით შესაძლოა საქართველოს სამხედრო პოტენციალის თავსებადობის ზრდა შეფერხდეს, პოლიტიკური თვალსაზრისით კი, საერთაშორისო მისიის ფარგლებში პარტნიორობის შეწყვეტა ნატოსთან ინტეგრაციის ასპირაციის გამოხატვის მექანიზმებს შეზღუდავს. ცალსახად დადებითად უნდა შეფასდეს საქართველოს რეაგირება ავღანეთიდან სხვადასხვა სახელმწიფოების მოქალაქეების და ორგანიზაციების თანამშრომლების სასწრაფო ჰუმანიტარული ევაკუაციის მიმართ. თბილისი ამ პროცესში აქტიურად ჩაერთო (MFA of Georgia 2021c), თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბუნდოვანია, როგორ იგეგმება პოსტ-ავღანისტურ პერიოდში ალიანსთან ინტეგრაციის პროცესის გაღრმავება და იმ დანაკლისების შევსება, რასაც თბილისი მისიის დასრულების შემდეგ განიცდის.

მმართველობა უსაფრთხოების მიმართულებით

უსაფრთხოების თვალსაზრისით, როგორც ზემოთაღნიშნულს, ძალიან მნიშვნელოვანი მოვლენაა საქართველოსა და აშშ-ს შორის შეთანხმების ხელმოწერა, რომლის მიხედვითაც საქართველოს მხარდაჭერა სამხედრო კომპონენტში გახანგრძლივდა 6 წლით. ხელშეკრულების მიხედვით, აშშ კვლავ სისტემურად მონაწილეობს რუსული საფრთხის შემკავებელ ღონისძიებებში. ტოტალური თავდაცვის პრინციპი, რომელიც ჩამოყალიბდა 10-წლიანი გეგმის სახით საქართველოში, ეფუძნება ორმხრივ თანამშრომლობებს, სადაც პრიორიტეტული სტრატეგიული პარტნიორობა ვაშინგტონთან თანამშრომლობას ეფუძნება. შეიარაღების თვალსაზრისით აშშ-სთან ინტენსიური ვაჭრობის თვალსაზრისით პოზიტიური ნაბიჯია აშშ კონგრესის გადამწყვეტილება ჯაველინების მოყიდვის შესახებ. გარდა ამისა, არსებობს უფრო მაღალი ხარისხის და დონის შეიარაღებაზე წვდომის დაპირებაც აშშ-ის მხრიდან (GPB 2021).

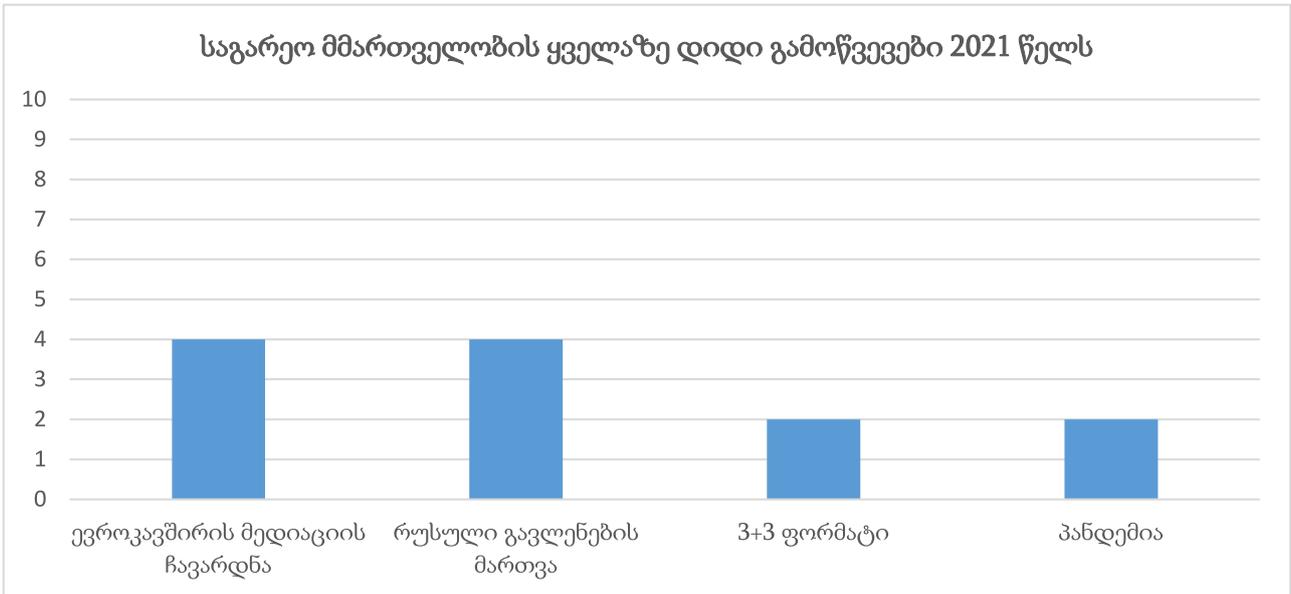
უსაფრთხოების მიმართულებით ამ წინსვლის პარალელურად, მთავრობის უმთავრეს პრიორიტეტებს შორის რჩება ოკუპირებული ტერიტორიების საკითხები. ქართული ოცნების მესამე ვადის პირველი წლის განმავლობაში საკმაოდ ინტენსიური სესიები გაიმართა ჟენევის ფორმატის ფარგლებში (Civil.ge 2020c; 2021k). რიგით 54-ე რაუნდზე (რომელიც ბოლო წლის განმავლობაში მეოთხეა) ორივე სამუშაო ჯგუფში საქართველოს მხრიდან დაისვა მწვავე პოლიტიკური და ჰუმანიტარული საკითხები, თუმცა მათ გადაჭრასთან დაკავშირებით, ძირეული მიღწევები არ შეინიშნება.

შეჯამება

შეჯამების სახით, საგარეო და უსაფრთხოების მიმართულებით საქართველოს სახელმწიფოს ეფექტიანობის განხილვისას მნიშვნელოვანია, ხაზი გაესვას შიდა და საგარეო პოლიტიკის მჭიდრო ურთიერთდამოკიდებულებას, განსაკუთრებით, როცა საქმე ევროატლანტიკურ ინტეგრაციას ეხება. საქართველოს სახელმწიფოსთვის გამომწვევაა ევროკავშირთან ურთიერთობების გაუარესება და, დაღმავალი დემოკრატიული განვითარების ფონზე, ევროინტეგრაციის პროცესისთვის ზრდადი საფრთხე, ამასთან, ექსპერტების შეფასებით, საგარეოპოლიტიკური მიმართულებით საქართველოს სახელმწიფო ყველაზე არაეფექტიანად მოქმედებს დეოკუპაციის და თავდაცვისა და უსაფრთხოების მიმართულებით.

საქართველოს საგარეო მმართველობის მთავარი გამომწვევების თვალსაზრისით, GGI ექსპერტთა გამოკითხვის თანახმად, ორი ფაქტორია ყველაზე მნიშვნელოვანი: ევროკავშირის მედიაციის ჩავარდნა და რუსეთის გავლენის მართვა (გრაფიკი 14). სამხრეთ კავკასიაში რეგიონული თანამშრომლობის 3+3 ფორმატის შექმნის მცდელობა ქვეყნის უსაფრთხოებისთვის კიდევ ერთ სერიოზულ საფრთხედ დასახელდა COVID-19-ის პანდემიასთან ერთად.

გრაფიკი 14: გთხოვთ დაასახელოთ 2021 წლის განმავლობაში სამი ყველაზე დიდი გამოწვევა საქართველოში საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის კუთხით (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის გამოწვევები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

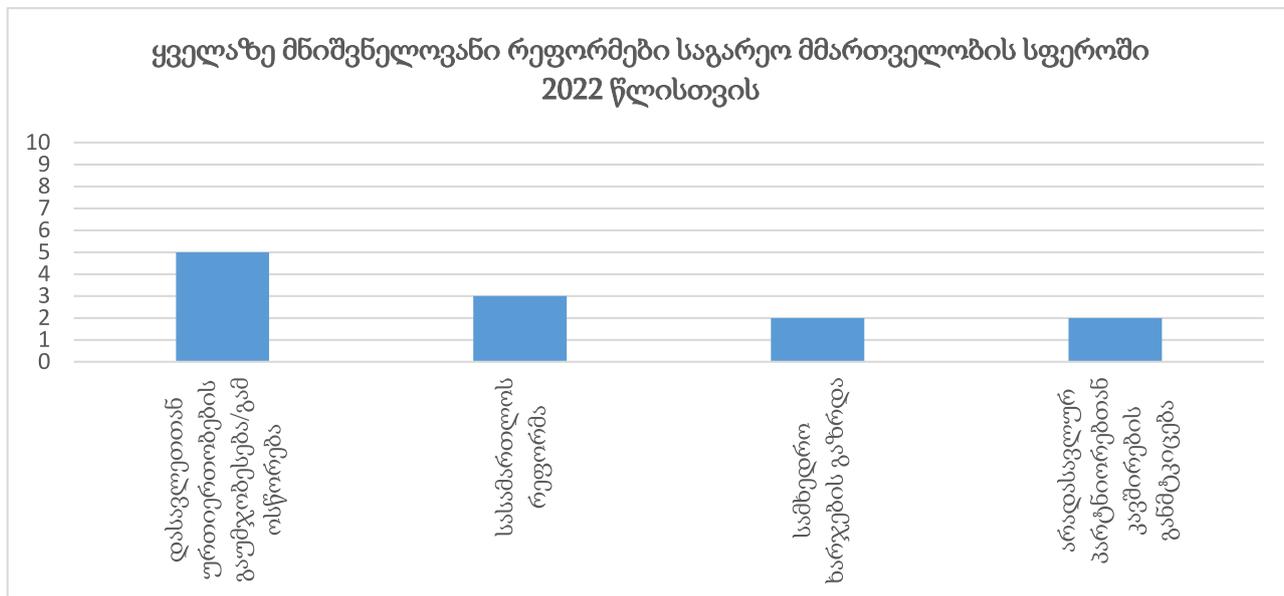

2022 წელს გადასადგმელი აუცილებელი ნაბიჯებთან დაკავშირებით GGI ექსპერტთა კვლევაში ყველაზე ხშირად გამოთქმული რეკომენდაცია საქართველოს მთავრობისადმი იყო დასავლელ პარტნიორებთან (აშშ, ევროკავშირი და ნატო) სტრატეგიული ურთიერთობების აღდგენა და შემდგომი გაძლიერება (გრაფიკი 15). ევროკავშირთან ურთიერთობების გასაუმჯობესებლად აუცილებელია, საქართველოს მთავრობამ გააძლიეროს დემოკრატიული რეფორმები და ქმედებები, კერძოდ, სასამართლო რეფორმა და ადამიანის უფლებები, რომელთან დაკავშირებითაც საქართველო დასავლეთისგან ყველაზე მწვავე კრიტიკას იმსახურებს; მნიშვნელოვანია ამ პროცესის განხორციელება დეპოლარიზაციის და პოლიტიკური კრიზისის სწრაფად მოგვარების პარალელურად.

სტრატეგიულ პარტნიორებთან ურთიერთობების გააქტიურების მიზნით, საჭიროა ამერიკასთან სამხედრო ურთიერთობის გაღრმავება, სანდო და სტაბილური პარტნიორის სტატუსის აღდგენა ევროკავშირთან; აშშ-სთან სტრატეგიული პარტნიორობის ახალი ინიციატივის სრულფასოვნად შესრულება; ასევე, აღმოსავლური ვექტორის გააქტიურება აზიურ აქტორებთან ურთიერთობების მიმართულებით; აუცილებელია საზოგადოების კონსოლიდაცია დემოკრატიული ღირებულებების გარშემო, რათა გამარტივდეს რუსეთიდან მომდინარე ჰიბრიდულ საფრთხეებთან გამკლავება.

უსაფრთხოების მიმართულებით მნიშვნელოვანია ჰიბრიდული საფრთხეების სტრატეგიაზე მუშაობა, შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების კონტექსტში უკრაინასთან, რუმინეთთან და სხვა დასავლურ პარტნიორებთან თანამშრომლობის გაღრმავება; ოკუპაციის ხაზის გასწვრივ საჭიროა უსაფრთხოების ზოლის კონტროლის გაუმჯობესება და ტექნიკური ზომების მიღება სათვალთვალო, საგუშაგო, სადაზვერვო საქმიანობის მეტი ეფექტიანობისთვის. ამ მიმართულებით მუშაობის გაძლიერება საჭიროა საქართველოს უსაფრთხოების უმთავრეს გამოწვევასთან – ოკუპაციასთან დაკავშირებული საფრთხეების მაქსიმალურად გასაწვრივებად.

გრაფიკი 15: გთხოვთ, დაასახელოთ სამი რეფორმა/იდეა, რომელიც საქართველოში საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის გაუმჯობესებისთვის პრიორიტეტი უნდა იყოს 2022 წლისთვის (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის რეფორმები/იდეები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

საქართველოს მმართველობის ინდექსის წინამდებარე ანგარიში წარმოადგენს პირველ მცდელობას, სრულყოფილად შეფასდეს საქართველოს საქმიანობა მმართველობის ოთხ ფართო კატეგორიაში, რომლებიც მოიცავს პოლიტიკის სფეროების უმრავლესობას (დემოკრატია, ეფექტიანობა, სოციალური და ეკონომიკური, და საგარეო). საქართველოს საქმიანობა მმართველობის თითოეულ კატეგორიაში შეაფასა GGI ექსპერტების კვლევამ; დეტალური ანალიტიკური კონტექსტი ანალიზის ნარატიულ ნაწილშია წარმოდგენილი.

მთლიანობაში, ანგარიშმა აჩვენა საქართველოს რთული გზა ქვეყნის მრავალმხრივი ტრანსფორმაციისკენ. არ არის გასაკვირი, რომ GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში საქართველოს საქმიანობამ დემოკრატიული მმართველობის მიმართულებით ყველაზე დაბალი შეფასება მიიღო, ძირითადად ისეთი ქვეკატეგორიების უმდაბლესი ქულების გამო, როგორებიცაა „მართლმსაჯულების უზრუნველყოფა“ და „სასამართლო რეფორმები“. შესაბამისად, სასამართლო რეფორმა უმთავრეს პრიორიტეტად განისაზღვრა 2022 წლისთვის. საქართველოს საქმიანობა მთავრობის ეფექტიანობის კატეგორიაშიც შეფასდა როგორც ძალიან სუსტი. მთავარ გამოწვევებად არაფორმალური მმართველობა და პოლიტიკური კორუფცია დასახელდა. ხელისუფლების მხრიდან სურვილის უქონლობამ, უზრუნველყოფის დემონსტრანტების და ჟურნალისტების უსაფრთხოება პროტესტის დროს, კიდევ უფრო შეასუსტა სახელმწიფოს მონოპოლია ძალაუფლებაზე.

სოციალური და ეკონომიკური მმართველობა და საგარეო მმართველობა ყველაზე მაღალი ქულებით შეფასდა, თუმცა ამ ორმა მიმართულებამაც ვერ გადალახა 50 ქულიანი ნიშნული (100 ქულიდან). სოციალურ და ეკონომიკურ მიმართულებაში პოზიტიურმა და ნეგატიურმა მოვლენებმა ერთმანეთი გადაფარა 2021 წლის განმავლობაში. ვაქცინაციის დაგვიანებას და პოლიტიკურ გაურკვევლობას, როგორც ჩანს, უარყოფითი ზეგავლენა ჰქონდა ბიზნეს გარემოსა და პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებზე. გრძელვადიანი ხედვის არარსებობა განათლების, შრომის ბაზრის, სოციალური პოლიტიკის და სხვა სფეროების ყოვლისმომცველი რეფორმირების დღის წესრიგზე საფრთხეს უქმნის საქართველოს სოციალური და ეკონომიკური მმართველობის გრძელვადიან მდგრადობას.

დაბოლოს, GGI ექსპერტთა გამოკითხვით, ყველაზე კარგი შეფასება საგარეო მმართველობის მიმართულებამ მიიღო, თუმცა ამ შემთხვევაშიც სურათი არაერთგვაროვანია უფრო მეტი ნეგატიური და ნაკლები პოზიტიური მოვლენებით. საქართველოს ურთიერთობები ევროატლანტიკურ პარტნიორებთან ქვეყნის შიდაპოლიტიკურმა კრიზისმა და დემოკრატიის ნაკლოვანებებმა დააზიანა. საქართველოს მთავრობის მიერ რუსეთის ზეგავლენასთან, როგორც საქართველოს მთავარ საფრთხესთან გამკლავებაც უარყოფითად შეფასდა. ამ თვალსაზრისით რეგიონული თანამშრომლობის 3+3 ფორმატი რუსეთის მონაწილეობით მთავარ ახალ საფრთხედ განისაზღვრა საქართველოს უსაფრთხოებისა და სახელმწიფოებრიობისთვის. დადებით მოვლენებს რაც ეხება, საქართველოს დაბალანსებული დიპლომატია აზერბაიჯანსა და სომხეთთან და აშშ-თან ახალი სამხედრო ხელშეკრულების გაფორმება 2021 წლის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის მთავარ მიღწევებად შეფასდა.

ინდექსის ინდიკატორები და ქვეინდიკატორები

დემოკრატიული მმართველობა

- **სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები.** სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები მოიცავს უფლებებს, დაცული იყო დისკრიმინაციისგან სქესის, რასის, სექსუალური ორიენტაციის, ეროვნების, კანის ფერის, ასაკის, პოლიტიკური შეხედულებების, ეთნიკური კუთვნილების, სოციალური კუთვნილების, რელიგიის, და შეზღუდული შესაძლებლობის ნიშნით და უფლებებს, გქონდეს გამოხატვის, სიტყვის, პრესის, შეკრების და გადაადგილების თავისუფლება.
- **საარჩევნო სისტემა.** საარჩევნო კანონმდებლობის და საარჩევნო რეფორმების მდგომარეობა, ცენტრალური საარჩევნო ადმინისტრაციის ავტონომიურობის ხარისხი და მიუკერძოებლობა, ჩატარებული არჩევნების ხარისხი, მთავრობასა და ოპოზიციურ პარტიებს შორის თანაბარი სათამაშო მოედნის არსებობა, ძალადობის და დაშინების შემთხვევები.
- **ჰორიზონტალური ანგარიშვალდებულება.** ძალაუფლების ჰორიზონტალური დანაწილება, რომელიც გარანტირებულია კონსტიტუციით/კანონმდებლობით და მისი პრაქტიკული განხორციელება. საქართველოს შემთხვევაში, როგორია აღმასრულებელ ხელისუფლებაზე საპარლამენტო ზედამხედველობის ეფექტიანობა. სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობის, გამჭვირვალობის და ეფექტიანობის შეფასება.

მთავრობის ეფექტიანობა

- **ძალაუფლებაზე მონოპოლია.** სახელმწიფოს ლეგიტიმური მონოპოლია ძალის გამოყენებაზე და მისი უნარი, მიიღოს და აღასრულოს პოლიტიკური გადაწყვეტილებები სახელმწიფოს მთელ ტერიტორიაზე, მის საერთაშორისოდ აღიარებულ საზღვრებში. ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლია და მისი აღსრულება შეიძლება შეიზღუდოს დროის მონაკვეთში, სახელმწიფოს გარკვეულ ტერიტორიაზე, პოლიტიკის კონკრეტული მიმართულებით, გარკვეული სოციალური ჯგუფის ან მოსახლეობის კონკრეტულ ნაწილთან მიმართებით.
- **არაფორმალური მმართველობა და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული ფორმა.** არასახელმწიფო აქტორების გავლენა ხელისუფლებაზე და მის პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე, მაშინაც კი, როდესაც პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიმღები პირები ფორმალურად დემოკრატიული ინსტიტუტების კონტექსტში მოქმედებენ.

- **კორუფციის კონტროლი.** მთავრობის უნარი, გაატაროს ქმედითი პრევენციული და პროაქტიური ღონისძიებები ბიუროკრატიული (საჯარო სექტორში დასაქმებული დაბალი ან საშუალო რგოლის თანამდებობის პირების მიერ მომსახურების სანაცვლოდ მატერიალური სარგებლის მიღებას, ასევე, პირადი კეთილდღეობისთვის სახელმწიფო ქონების და სხვა სახელმწიფო რესურსების უკანონოდ გამოყენებას ან მითვისება) და პოლიტიკური კორუფციის (ხელისუფლების სამივე შტოში პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიმღებთა ან მათი ახლო წრის მხრიდან თანამდებობის არალეგიტიმური პირადი ან პარტიული მიზნებისთვის გამოყენება) წინააღმდეგ.
- **საჯარო სერვისები და კონკურენცია.** საჯარო სერვისები არის მომსახურება, რომელსაც სახელმწიფო ინსტიტუტები უზრუნველყოფს როგორც ცენტრალურ, ასევე მუნიციპალურ დონეზე. რაც ეხება კონკურენციას, ეს გულისხმობს კონკურენციის ახალ სისტემას, რომელიც საქართველოში ამოქმედდა საჯარო ადმინისტრაციის რეფორმის განხორციელების შემდეგ და რომლის მიხედვითაც შეიცვალა საჯარო მოხელეების შერჩევის პროცედურები.

სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობა

- **ეკონომიკური ჩარჩო და შრომის ბაზარი.** ეს თემა ეხება მთავრობის ზოგადი სტრატეგიის არსებობას მარეგულირებელი პოლიტიკის მეშვეობით მისი ეკონომიკის მომავალზე ორიენტირებული განვითარების მხარდასაჭერად. კითხვებია: რამდენად წარმატებული იყო ეკონომიკური პოლიტიკა საიმედო ეკონომიკური ჩარჩოს უზრუნველყოფაში და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის გაზრდაში. შრომის ბაზარი ითვალისწინებს მთავრობის სტრატეგიებს შემდეგი ამოცანების შეჯერების მიზნით: უმუშევრობის შემცირება და სამუშაოს უსაფრთხოება და შრომის ბაზარზე მიწოდებისა და მოთხოვნის დაბალანსება პოტენციური დამსაქმებლების საჭიროებების შესაბამისად სამუშაო ძალის საკმარისი მობილურობით.
- **საგადასახადო და საბიუჯეტო პოლიტიკა.** ქმედითი საგადასახადო პოლიტიკის შედეგად მიიღწევა შემოსავლების გამომუშავების, ზრდის ხელშეწყობის და საკმარისი ფინანსური რესურსების უზრუნველყოფის მიზნები, რათა ქვეყანამ შეასრულოს თავისი ამოცანები და ვალდებულებები გრძელვადიან პერსპექტივაშიც. მდგრადმა ბიუჯეტირებამ მთავრობას უნდა მისცეს შესაძლებლობა, გადაიხადოს თავისი ფინანსური ვალდებულებები (გადახდისუნარიანობა), შეინარჩუნოს ეკონომიკური ზრდა, შეასრულოს მომავალი ვალდებულებები არსებული საგადასახადო ტვირთით (სტაბილური გადასახადები) და გადაიხადოს მიმდინარე ვალდებულებები ხარჯების მომავალი თაობებისთვის დაკისრების გარეშე (თაობათაშორისი სამართლიანობა).
- **სოციალური პოლიტიკა.** სოციალური პოლიტიკა, რომელიც მიზნად ისახავს მდგრადობის გაძლიერებას, გულისხმობს ადამიანებისთვის საკუთარი ღირებულებების შესაბამისად მოქმედებისა და ცხოვრების შესაძლებლობების შენარჩუნებას ან გაზრდას, რაც უზრუნველყოფს საზოგადოებაში მონაწილეობის მაღალ ხარისხს. აქ მთავარია

ქვეყანაში პოლიტიკის შემუშავების შესწავლა, ასევე იმის შესწავლა, თუ რამდენად აქტიურად უწყობენ ხელს მთავრობები სოციალური ინტეგრაციის, ჯანმრთელობის, ოჯახებისა და უთანასწორობის სფეროებში საზოგადოებრივი სიკეთეების უზრუნველყოფას.

- **სოციალური დახმარება და ჯანმრთელობის დაცვა.** სოციალური დახმარება გულისხმობს ადამიანებისთვის სამართლიანი, მიზანმიმართული და ქმედითი დახმარების განწვევას სპეციალური ფინანსური და არაფინანსური სოციალური პაკეტების მეშვეობით სოციალური დახმარების რეგულირებული სისტემის შემუშავების გზით. ჯანმრთელობის დაცვა გულისხმობს ღონისძიებების ერთობლიობას, რომელიც მიზნად ისახავს საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის გაუმჯობესებას, დაავადებათა პრევენციას და დაავადებათა კონტროლს. იგი ასევე გულისხმობს ჯანმრთელობის შენარჩუნებას დიაგნოსტიკის, მკურნალობის, ასევე ავადმყოფობის, ტრავმის, დაავადების განკურნების გზით. გარდა ამისა, ჯანმრთელობის დაცვა მოიცავს იმ სერვისებს, რომლებსაც სახელმწიფო უწევს მოქალაქეებს საგანგებო სიტუაციებში, როგორცაა პანდემია. მაგალითად, იმუნიზაციის პროცესი, დიაგნოსტიკა და მკურნალობა, ოპერაცია, რომლებიც უფასოა.

საგარეო მმართველობა

- **ევროპული ინტეგრაცია.** საკანონმდებლო და პოლიტიკური გარემოს ევროკავშირის სტანდარტებთან დაახლოება; ინსტიტუციონალური და ეკონომიკური ინტეგრაციული პროცესის წარმართვა;
- **ნატოსთან და აშშ-სთან დაახლოება.** სტრატეგიული ურთიერთობების გაღრმავება სამხედრო, ეკონომიკური და პოლიტიკური მიმართულებით; ნატოს სტანდარტებთან სამხედრო თავსებადობის და პოლიტიკური სტანდარტების დაკმაყოფილება;
- **რეაგირება საგარეო – რეგიონულ და გლობალურ – ცვლილებებზე.** საქართველოს სახელმწიფოსთან დაკავშირებული სხვადასხვა მასშტაბით განვითარებული საგარეო მოვლენების შედეგად შეცვლილ უსაფრთხოების, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გარემოზე მორგება; შესაბამისი სტრატეგიების განახლება და პრაქტიკული ადაპტაცია;
- **ეფექტიანობა უსაფრთხოების, კონფლიქტების და მედეგობის მიმართულებით.** თავდაცვის შესაძლებლობების გაძლიერება; ოკუპირებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებული გამოწვევების მიმართ პოლიტიკური და ჰუმანიტარული მიმართულებებით შედეგიანობა.

- Agenda.ge. 2021. “Georgia to receive first doses of COVID-19 vaccine in early March instead of February.” ხელმისაწვდომია: <https://agenda.ge/en/news/2021/477> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- Amerikishkma. 2021a. 2021 წლის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი და საქართველო. ხელმისაწვდომია: <https://www.amerikishkma.com/a/twenty-twenty-one-index-of-economic-freedom/5803987.html> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- Amerikishkma. 2021b. რატომ არ მიიწვიეს საქართველო ნატოს სამიტზე? ხელმისაწვდომია: <https://www.amerikishkma.com/a/nato-georgia-ukraine/5928084.html> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021
- Apriamashvili, Sopo. 2021. ხაზარაძე-ჯაფარიძე-ნერეთლის საქმეზე სასამართლო პროცესი განახლდა. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/news/549932/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Badurashvili, Irina. 2019. Skills mismatch measurement in Georgia, the European Training Foundation. ხელმისაწვდომია: <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/skills-mismatch-measurement-georgia> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021
- BBC News. 2021. Georgia: Tbilisi Pride cancelled amid violent protests. ხელმისაწვდომია: <https://www.bbc.com/news/world-europe-57720366> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Business Media. 2021a. “Employment Program Beyond Georgia: Does the government’s circular migration program work?” ხელმისაწვდომია: <https://www.youtube.com/watch?v=g4akANGK-MY8> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Business Media. 2021b. Government Statement, 16.11.2021, ხელმისაწვდომია: <https://bm.ge/ka/article/mtavrobis-ganxadebit-sigaribe-mcirdeba-tumca-or-welshi-shemweobis-mimgebta-ra-odenoba-200000-it-gaizarda/95537>, ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Caucasus Watch. 2021. Eu Warns Georgia of Financial Assistance Cuts Following Supreme Court Judge Appointments. ხელმისაწვდომია: <https://caucasuswatch.de/news/3959.html> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- CEC of Georgia. 2020. 2020 წლის 31 ოქტომბრის საქართველოს საპარლამენტო არჩევნები. ხელმისაწვდომია: https://archiveresults.cec.gov.ge/results/20201031/#/ka-ge/election_43/dashboard ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2020a. Parliament Adopts Foreign Policy Resolution. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/389351> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2020b. Updated Substantial NATO-Georgia Package Approved. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/385345> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2020c. 51st Round of Geneva International Discussions. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/386964> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021a. შსს-მ „ტვ პირველის“ ოპერატორზე ძალადობის საქმეზე კიდევ 1 პირი დააკავა. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/ka/archives/434721> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021b. Public Defender Demands Prosecutions Against Homophobic Pogrom Organizers. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/438904> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021c. ENKA Terminates Namakhvani HPP Contract with Georgia. ხელმისაწვდომია:

- <https://civil.ge/archives/441824> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021d. New EU Proposal: Amnesty for Rurua, Melia, 2022 Snap Polls if GD Gets Less than 43% in Locals. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/413785> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021e. Parliament Passes Changes to Common Courts Law. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/410116> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021f. Parliament Appoints Six Supreme Court Judges Despite Int'l Condemnation. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/431779> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021g. Amb. Degnan “Extremely Disappointed” by the Nomination of Judges, Says Contrary to April 19 Deal. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/428378> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021h. U.S. Urges ‘Fair Treatment’ of Saakashvili. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/446175> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021i. ‘Borderization’ Incidents Reported at Tskhinvali Dividing Line. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/416098> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021j. U.S. Defense Secretary Visits Georgia. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/448392> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Civil.ge. 2021k. 54th Round of Geneva International Discussions. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/448076> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- CSB. 2021. Handbooks. ხელმისაწვდომია: <http://csb.gov.ge/navigations/%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- CSOGeorgia. 2021. “Civil Society Organizations’ data.” ხელმისაწვდომია: <https://csogeorgia.org/ge/organizations/ngo> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- CSO Meter. 2020. “Assessing the civil society environment in the Eastern Partnership countries: Georgia Country Updates.” ხელმისაწვდომია: <https://csometer.info/countries/georgia> ბოლოჯერ ნანახია: 3 ნოემბერი, 2021.
- Danish Trade Union Development Agency. 2021. Georgia Labour Market Profile 2021.
- Delegation of the European Union. 2021. Letter addressed to the Government of Georgia by EU Heads of Mission on the Pride related events of 5 July and their follow-up. ხელმისაწვდომია: https://eeas.europa.eu/delegations/georgia/101804/node/101804_en ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Erkvania, Tinatin. & Lebanidze, Bidzina. 2021. The Judiciary Reform in Georgia and its Significance for the Idea of European Integration. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/wp-content/uploads/2021/01/GIP-Policy-Brief-31.pdf> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- European Commission. 2021. “Association Implementation Report on Georgia.” ხელმისაწვდომია: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/2021_association_implementation_report_in_georgia.pdf ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- European Union in Georgia. 2021. Press statement by Christian Danielsson. ხელმისაწვდომია: <https://www.facebook.com/watch/?v=267435368361851> ბოლოჯერ ნანახია: 9 დეკემბერი, 2021.
- EWMI. 2019. Assessment of the Civil Society Sector in Georgia. ხელმისაწვდომია: http://ewmi-access.org/wp-content/uploads/2020/01/CSO-ASSESSMENT_ENG_Final.pdf ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.

- Formulanews. 2021. NGO-ები: ვახო სანაიას საქმეზე მართლმსაჯულება სათანადოდ არ აღსრულებულა. ხელმისაწვდომია: <https://formulanews.ge/News/55659> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Galt & Taggart. 2021a. Regional Market Watch, 01.11, 2021, ხელმისაწვდომია: <https://galtandtaggart.com/en/reports/research-reports?cat=15&type=weekly> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021
- Galt & Taggart. 2021b. Weekly Market Watch, 22.11.2021, ხელმისაწვდომია: <https://galtandtaggart.com/en/reports/research-reports?cat=15&type=weekly> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021
- Galt & Taggart. 2021c. Weekly Market Watch, 06.12.2021, ხელმისაწვდომია: <https://galtandtaggart.com/en/reports/research-reports?cat=15&type=weekly> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021
- GeoStat. 2021. Rapid estimates of economic growth, October 2021, ხელმისაწვდომია: <https://www.geostat.ge/media/41860/Rapid-Estimates-of-Economic-Growth-October-2021.pdf> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Georgian Dream. 2020. საარჩევნო პროგრამა. ხელმისაწვდომია: <https://gd.ge/uploads/programs/b5045f9c70101fae8.pdf> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Georgian Institute of Politics. 2021. MONITORING THE IMPLEMENTATION OF THE CODE OF CONDUCT BY POLITICAL PARTIES IN GEORGIA. ხელმისაწვდომია: http://gip.ge/wp-content/uploads/2021/06/GIP-Monitoring-the-Implementation-of-the-Code-of-Conduct-by-Political-Parties-in-Georgia.pdf?fbclid=IwAR3jZusqu_qFBoSOv--afsFfKFrajPb-1gNdeXWAqBfFzvlK57aB6PYQHXI ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Government of Georgia. 2021. „ირაკლი ღარიბაშვილი“. ხელმისაწვდომია: http://gov.ge/index.php?lang_id=geo&sec_id=430. ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- GPB. 2021. ჯუანშერ ბურჭულაძე – „ჯაველინების“ გადმოცემასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილება კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს, რომ საქართველო აშშ-ის სტრატეგიული პარტნიორების სიაშია. ხელმისაწვდომია: <https://1tv.ge/news/juansher-burchuladze-javelinebis-gadmocemastan-dakavshirebuli-gadawyvetileba-kidev-ertkhel-khazs-usvams-rom-saqartvelo-ashsh-is-strategiuli-partniorebis-siashia/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 დეკემბერი, 2021.
- Gvazdabia, Mikheil. 2021. დეკანოზი ცქიფურიშვილი პოლიციაში გამოკითხვაზე მივიდა. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/news/554595/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- GYLA. 2021. უზენაეს სასამართლოში მოსამართლეების დანიშვნა კლანისა და ხელისფლების გარიგების შედეგია. ხელმისაწვდომია: <https://gyla.ge/ge/post/uzenaes-sasamartloshi-mosamartleebis-danishvna-klanisa-da-khelisuflebis-garigebis-shedegia#sthash.9Ycwb060.dpbs> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- IDFI & GYLA. 2021. “Alternative Monitoring Report on the Implementation of the Public Administration Reform (PAR) Action Plan for 2019-2020.” PARTracker-Online Monitoring Platform of the Public Administration Reform. ხელმისაწვდომია: <https://www.partracker.ge/en/Reports> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- IDFI. 2021a. პოლიტიკური შემოწირულობები – 2021. ხელმისაწვდომია: https://idfi.ge/ge/political_donations_2021 ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- IDFI. 2021b. პოლიტიკური პარტიების დაფინანსების საკითხები წინასაარჩევნოდ კვლავ პრობლემურია. ხელმისაწვდომია: https://idfi.ge/ge/political_party_financing_issues_still

- remain problematic before the elections ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- IMF. 2021a. Country Report Georgia, No. 21/215
- IMF. 2021b. Country Report Georgia, No. 21/216
- Interpressnews.ge. 2021a. სუს-ი სოფელ ტახტისძირის მიმდებარედ ე.წ. ბორდერიზაციის უკანონო პროცესთან დაკავშირებით ინფორმაციას ავრცელებს. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/673512-sus-i-sopel-taxtisziris-mimdebaled-ec-borderizaciis-ukanono-procestan-dakavshirebit-inpormacias-avrcelebs/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Interpressnews.ge. 2021b. დავით ზალკალიანი – რიგის მინისტრიალი მაძლევს იმის თქმის საფუძველს, რომ ნატო-ს 2022 წლის სამიტი შედეგიანი იქნება ღია კარის პოლიტიკის კონტექსტში. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/686180-davit-zalkaliani-rigis-ministeriali-mazlevs-imis-tkmis-sapuzvels-rom-nato-s-2022-clis-samiti-shede-giani-ikneba-gia-karis-politikis-kontekstshi/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- ISFED. 2021. STATEMENT ON NIKA MELIA’S ARREST. ხელმისაწვდომია: <https://isfed.ge/eng/gantskhadebebi/sagangebo-gantskhadeba-nika-melias-dakavebis-shesakheb> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Kakachia, Kornely & Lebanidze, Bidzina. 2021. Op-ed: From poster child to problem child: Georgia’s democratic crisis threatens its European future. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/op-ed-from-poster-child-to-problem-child-georgias-democratic-crisis-threatens-its-european-future/> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Kandelaki, Salome. 2021. “Social Policy.” In: *The First 100 Days of Georgian Dream Governance: Reality and Challenges*. Georgian Institute of Politics. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/wp-content/uploads/2021/05/The-First-100-Days-of-Georgian-Dream-Government-Reality-and-Challenges.pdf> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- Kavtaradze, Lasha. 2021. “Georgian Mainstream Media in a Polarized Political Environment: a Victim and an Accomplice.” In: *Georgia’s Political Crisis: Actors and Instruments of Polarization*. Caucasus Analytical Digest. ხელმისაწვდომია: <https://laender-analysen.de/cad/pdf/CaucasusAnalyticalDigest123.pdf?fbclid=IwAR35yA8lyNstK6DDkO2CBmpTZYd7hCgcqYRQyB-WARBzliTQ0gqHHb6JJGFM> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- Keshelava, David and Babych, Yasya. 2021. Leading GDP indicators for Georgia, ISET Policy Institute, Nov. 2021;
- Konończuk Wojciech, Cenușa Denis, Kakachia Kornely. 2017. Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. ხელმისაწვდომია: http://gip.ge/wp-content/uploads/2017/07/Oligarchs_14-June_FINAL_0.pdf. Accessed: 5 December 2021. ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Maisuradze, Mariam. 2020. “Support the Implementation of Public Administration Reform.” In: *Georgia’s Implementation of 20 Eastern Partnership Deliverables for 2020*. GIP. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/wp-content/uploads/2020/07/ENG-Deliverables-2020.pdf> Accessed: 5 December 2021. ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- Merkel, Wolfgang. 2004. “Embedded and defective democracies.” *Democratization* 11 (5): 33-58.
- MFA of Georgia. 2020. David Zalkaliani: “The primary priority must be to prepare to make the statement of accession into the EU by the year of 2024 as per the stated goal of the GoG”. ხელმისაწვდომია: <https://mfa.gov.ge/News/davit-zalkaliani-upirvelesi-orientiri-unda-iyos-mt.aspx?lang=en-US> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.

- MFA of Georgia. 2021a. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს განცხადება 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის საქმეზე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით. ხელმისაწვდომია: [https://mfa.gov.ge/News/saqartvelos-sagareo-saqmeta-saministros-ganck-\(67\).aspx](https://mfa.gov.ge/News/saqartvelos-sagareo-saqmeta-saministros-ganck-(67).aspx) ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- MFA of Georgia. 2021b. Georgia, Ukraine and Moldova have signed the Memorandum founding the “Associated Trio” ხელმისაწვდომია: <https://mfa.gov.ge/News/%E2%80%8Bsaqartvelom,-ukrainam-da-moldovam-evrointegraciis.aspx?lang=en-US> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- MFA of Georgia. 2021c. Georgia as a responsible member of the international community will play an important role in the urgent humanitarian evacuation from Afghanistan. ხელმისაწვდომია: <https://mfa.gov.ge/News/saqartvelo-rogorc-saertashoriso-tanamegobrohis-pas.aspx?lang=en-US> ბოლოჯერ ნანახია: 5 დეკემბერი, 2021.
- MOESD of Georgia. 2021. ნათია თურნავამ საქართველოს ეკონომიკის გრძელვადიანი განვითარების ხედვა – „ეკონომიკა – 2030“ წარმოადგინა. ხელმისაწვდომია: <http://www.economy.ge/index.php?page=news&nw=1724> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- MOF of Georgia. 2021. ეკონომიკური ტენდენციების კვარტალური მიმოხილვა. ხელმისაწვდომია: https://www.mof.ge/images/File/2021-publikaciebi/24-08-2021/Outlook%202021Q2_GEO.pdf ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- MoH of Georgia. 2021a. „მინისტრი“. Available at: <https://www.moh.gov.ge/ka/ministry/> ბოლოჯერ ნანახია: 7 დეკემბერი, 2021.
- MoH of Georgia. 2021b. “Presentation of the 10-year plan of the Ministry.” ხელმისაწვდომია: <https://www.moh.gov.ge/ka/news/6032/saministros-10-wliani-gegmis-prezentacia> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- MRDI of Georgia. 2021. “ხელმძღვანელობა“. ხელმისაწვდომია: shorturl.at/lrsB1 ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Mtavari TV. 2021a. „შაქარი მაქვს, სპაზმები მომცა...არანაირ ფულს არ ვიღებ...დამაძალებენ, მოჩხრიკავენ, მაგრამ რამეს ვერ იპოვიან...“ – ზენოლა-შანტაყის საქმის ახალი ჩანაწერი“. ხელმისაწვდომია: <https://mtavari.tv/news/65528-shakari-makvs-spazmebi-momtsaaranair-puls-ar> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Mtavari TV. 2021b. ოკუპანტებმა მავთულხლართები გააბეს – „ბორდერიზაცია“ გრძელდება. ხელმისაწვდომია: https://m.facebook.com/watch/?v=225730602731284&_rdr ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- NCDC. 2021. Vaccination statistics. ხელმისაწვდომია: <https://vaccines.ncdc.ge/> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- NDI. 2021. Public attitudes in Georgia. ხელმისაწვდომია: <https://caucasusbarometer.org/en/nj2021ge/INFC19VAC/> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Ombudsman of Georgia. 2021a. საქართველოს სახალხო დამცველს ნინოწმინდის ბავშვთა პანსიონში მონიტორინგის განხორციელების შესაძლებლობა კვლავ არ მიეცა. ხელმისაწვდომია: <https://www.ombudsman.ge/geo/akhali-ambebi/sakartvelos-sakhalkho-damtsvels-ninotsmindis-bavshvta-pansionshi-monitoringis-gankhortsielebis-shesadzlebloba-kvlav-ar-mietsa> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Ombudsman of Georgia. 2021b. სახალხო დამცველი 5 ივლისს ჯგუფური ძალადობის ორგანიზებისა და ძალადობისკენ მოწოდების ფაქტებზე 2 პირის მიმართ სისხლის-

- სამართლებრივი დევნის დაწყებას მოითხოვს. ხელმისაწვდომია: <https://ombudsman.ge/geo/akhali-ambebi/sakhalkho-damtsveli-5-ivliss-jgufuri-dzaladobis-organizebisa-da-dzaladobisken-motsodebis-faktabze-2-piris-mimart-siskhlissamartlebrivi-devnis-datsqebas-moitkhovs> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- OSCE/ODIHR. 2021a. Interim Report 26 August – 15 September 2021. ხელმისაწვდომია: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/2/498261.pdf> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Parliament of Georgia. 2020. ნიკოლოზ სამხარაძე: პირველი ინიციატივა, რომელიც მეათე მოწვევის პარლამენტში დაინიცირდება, იქნება საქართველოს პარლამენტის რეზოლუცია საგარეო პოლიტიკის შესახებ. ხელმისაწვდომია: <https://parliament.ge/media/news/nikoloz-samkharadze-pirveli-initsiativa-romelits-meate-motsvevis-parlamentshi-dainitsirdeba-ikneba-sakartvelos-parlamentis-rezolutsia-sagareo-politikis-shesakheb> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Parliament of Georgia. 2021a. ევროპასთან ინტეგრაციისა და ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ საკითხთა კომიტეტების ერთობლივი სხდომა. ხელმისაწვდომია: <https://parliament.ge/media/news/janmrteლობის-datsvisa-da-sotsialur-sakitkhta-da-evropastan-integratsiis-komitetebis-ertoblivi-skhdoma> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Parliament of Georgia. 2020b. კანონპროექტი: „საქართველოს საგარეო პოლიტიკის შესახებ“. ხელმისაწვდომია: <https://info.parliament.ge/#law-drafting/21104> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Parliament of Georgia. 2021c. მინისტრის საათი. ხელმისაწვდომია: <https://parliament.ge/supervision/minister-hours> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Pertaia Luka. 2021. გვაქვს მოლაპარაკებები საკრებულოებში გახარიას პარტიის დეპუტატებთან – სუბარი. ხელმისაწვდომია: https://netgazeti.ge/news/569645/?fbclid=IwAR3OX-MIZedUYy2ibJqM453vThN4z6xP_JnqBgoZI7e3_1h9DMIAjsDWo9T8. ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- PMCG. 2021a. Foreign Direct Investment Trends in Georgia – Economic Outlook and Indicators, issue 131, 01.11.2021.
- PMCG. 2021b. Unemployment in Georgia (2017-2020), Issue #128, 27.07.2021
- Police.ge. 2021a. შინაგან საქმეთა სამინისტროს ინფორმაცია თბილისი პრაიდის კვირეულის პარალელურად პოლიციის მიერ ჩატარებული ღონისძიებების შესახებ. ხელმისაწვდომია: <https://police.ge/ge/shinagan-saqmeta-saministros-informatsia-tbilisi-praidis-kvireulis-paralelurad-politsiis-mier-chatarebuli-ghonisdziebebis-shesakheb/14771> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Police.ge. 2021b. „ვახტანგ გომელაური“. ხელმისაწვდომია: <https://police.ge/ge/ministry/the-minister-and-his-deputies/vakhtang-gomelaury>. ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Provax.ge. 2021. Digital Covid Passport. ხელმისაწვდომია: <https://www.provax.ge/ka/page/green-pass> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Publika. 2021a. გაჩნდეს დამატებითი მექანიზმი, რაც დააზღვევს პარტიების მიერ, გენდერული კვოტირების გვერდის ავლის რისკს – ISFED. ხელმისაწვდომია: <https://publika.ge/gachndes-damatebiti-meqanizmi-rac-daazghvevs-partiebis-mier-genderuli-kvotirebis-gverdis-avlis-risks-isfed/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Publika. 2021b. ვინ (არ) ჩაერთვება არჩევნების შემსწავლელი კომისიის მუშაობაში | განხილვა პარლამენტში. ხელმისაწვდომია: <https://publika.ge/vin-ar-chaertveba-archevnebis-shemswavli-komisiis-mushaobashi-gankhilva-parlamentshi/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.

- Radio Liberty. 2021a. ომბუდსმენს კეზერაშვილის საქმე „ფორმულასთან“ კონტექსტში აეჭვებს. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31485910.html> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Radio Liberty. 2021b. საქართველოში ერთი ღამით უქმდება „კომენდანტის საათი“. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31035696.html> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Radio Liberty. 2021c. ნინონმინდის პანსიონში 22 ბავშვი რჩება – საპატრიარქოს კომისიის წევრი. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31306846.html> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Radio Liberty. 2021d. ტოცი-შიშის ზონა. ხელმისაწვდომია: shorturl.at/sHY27 ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Radio Liberty. 2021e. ეროვნული ანტიკორუფციული სააგენტო – დამოუკიდებელი დეპუტატების საკანონმდებლო ინიციატივა. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/30814774.html> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Rekhviashvili, Jimsher. 2021. „სუს-ი ქვეყნის, ხელისუფლებისა თუ ივანიშვილის სამსახურში?“. ხელმისაწვდომია: shorturl.at/cpyJ2. ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Samkharadze, Nino. 2021a. USA Foreign Policy in Transition: How a Biden Administration Impacts Georgia. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/usa-foreign-policy-in-transition-how-a-biden-administration-impacts-georgia/> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Samkharadze, Nino. 2021b. A Look Beyond the Red Lines in Georgian Politics: 5 Major Risks Following the Annulment of the April 19 Agreement. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/a-look-beyond-the-red-lines-in-georgian-politics-5-major-risks-following-the-annulment-of-the-april-19-agreement/> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Samkharadze, Nino. 2021c. What Threats Does the Rejection of the EU Financial Assistance Contain for Georgia? ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/what-threats-does-the-rejection-of-the-eu-financial-assistance-contain-for-georgia/> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- SSS of Georgia. 2021. „უფროსი და მოადგილეები“. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/page/aboutus/head> ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- SSPS of Georgia. 2021. „ანზორ ჩუბინიძე“. ხელმისაწვდომია: <http://ssps.gov.ge/geo/static/67>
- Supreme Court of Georgia. 2021. შალვა თადუმაძე. ხელმისაწვდომია: <http://www.supremecourt.ge/structure/plenum/id/65> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Tarkhnishvili, Nino. 2021. „აცრის ტემპი იკლებს – კამპანია, რომელიც ვერ (არ) დაიგეგმა?“. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31471268.html> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- The Messenger Online. 2021. “Tikaradze presented the 10-year plan of the Ministry at the Republic Hospital”. ხელმისაწვდომია: http://www.messenger.com.ge/issues/4935_july_8_2021/4935_natalia.html ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2018. ივანიშვილის კომპანიები – თანამდებობის პირების სამჭედლო სამი წლის შემდეგ. ხელმისაწვდომია: <https://www.transparency.ge/ge/blog/ivanishvilis-kompaniebi-tanamdebobis-pirebis-samchedlo-sami-clis-shemdeg?fbclid=IwAR0-4FFJF7CXfZlGz-qJGI2eoD-I8Ui5Oj8J4WkicJS4cQ7-WCqwGrXIWIk> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2020a. არის თუ არა საქართველო მიტაცებული სახელმწიფო. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/aris-tu-ara-sakartvelo-mitacebu>

- li-saxelmcpo ბოლოჯერ ნანახია: 6 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2020b. “Draft 2021 State Budget of Georgia: Brief Analysis and Recommendations.” ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/en/post/draft-2021-state-budget-georgia-brief-analysis-and-recommendations> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021a. სასამართლოს მეგობრის მოსაზრება გიორგი რურუას ბრალდების საქმესთან დაკავშირებით. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/sasamartlos-megobris-mosazreba-giorgi-ruruas-braldebis-sakmestan-dakavshirebit> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021b. საქართველოს მუნიციპალიტეტის ორგანოთა 2021 წლის არჩევნების წინასაარჩევნო გარემოს ერთობლივი შეფასება. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/sakartvelos-municipalitetis-organota-2021-clis-archevnebis-cinasaarchevno-garemos-ertoblivi> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021c. საქართველოს მთავრობა ანტიკორუფციული გარემოს შესახებ #EFD-ის ანგარიშის მიღებას აფერხებს. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/sakartvelos-mtavroba-antikorupciuli-garemos-shesaxeb-oecd-angarishis-migebas-aperxebs> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021d. ბიზნესის კეთილსინდისიერება საქართველოში – საოპერაციო გარემო და შიდა მექანიზმები. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/biznesis-ketilsindisiereba-sakartveloshi-saoperacio-garemo-da-shida-mekanizmebi> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021e. მაღალი დონის სავარაუდო კორუფციის გამოუძიებელი შემთხვევები. განახლებული სია. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/magali-donis-savaraudo-korupciis-gamouziebeli-shemtxvevebi-ganaxlebadia-sia> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021f. პოლიტიკური პარტიების შემოწირულობები, სტატისტიკა და კორუფციის რისკების შემცველი შემთხვევები. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/politikuri-partiebis-shemocirulebebi-statistika-da-korupciis-riskebis-shemcveli-shemtxvevebi> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021g. მმართველი პარტიის ზოგიერთი შემოწირულობა შესწავლას საჭიროებს. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/mmartveli-partiis-zogierti-shemociruleba-shescavlas-sachiroebs> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021h. განახლებადი ცნობები, საარჩევნო დარღვევები და მათზე რეაგირება. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/ganaxlebadicnobebsaarchevno-dargvevebi-damatze-reagireba-0> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021i. საქართველოს მუნიციპალიტეტის ორგანოთა 2021 წლის არჩევნების წინასაარჩევნო გარემოს ერთობლივი შეფასება. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/sakartvelos-municipalitetis-organota-2021-clis-archevnebis-cinasaarchevno-garemos-ertoblivi> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021j. სამცხე-ჯავახეთის მუნიციპალიტეტებში თანამდებობის პირების არასრულად შევსებული დეკლარაციები და შეუთავსებელი საქმიანობა. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/samcxe-javaxetis-municipalitetebshi-tanamdebobis-pirebis-arasrulad-shevsebuli-deklaraciebi-da> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.

- Transparency International Georgia. 2021k. ცაგერისა და ლენტეხის თანამდებობის პირთა დეკლარაციებში გამოვლენილი დარღვევები. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/cagerisa-da-lentexis-tanamdebobis-pirta-arasrulad-shevsebuli-deklaraciebi> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021l. სამეგრელო-ზემო სვანეთის მუნიციპალიტეტების თანამდებობის პირთა დეკლარაციებში გამოვლენილი დარღვევები. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/samegrelo-zemo-svanetis-municipalitetebis-tanamdebobis-pirta-deklaraciebshi-gamovlenili> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021m. კორუფციის რისკის შემცველი „მბრუნავი კარის“ შემთხვევების რეგულაცია პრაქტიკაში არ მუშაობს. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/korupciis-riskis-shemcveli-mbrunavi-karis-shemtxvevebis-regulacia-praktikashi-ar-mushaobs> Accessed: 1 December 2021.
- Transparency International Georgia. 2021n. საქართველოში არსებული ანტიკორუფციული გარემოს მიმოხილვა და რეკომენდაციები ევროკავშირისთვის. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/sakartveloshi-arsebuli-antikorupciuli-garemos-mimoxilva-da-rekomendaciebi-evrokavshiristvis> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- Transparency International Georgia. 2021o. 2021 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის 6 თვის შესრულების მოკლე ანალიზი. ხელმისაწვდომია: <https://www.transparency.ge/ge/blog/2021-clis-saxelmcipo-biujetis-6-tvis-shesrulebis-mokle-analizi> ბოლოჯერ ნანახია: 1 დეკემბერი, 2021.
- UN.2020. “UN E-Government Survey 2020.” ხელმისაწვდომია: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- World Press Freedom Index. 2021. “Press Freedom Index of Georgia.” ხელმისაწვდომია: https://rsf.org/en/ranking?fbclid=IwAR2wJU6rHdMuW9G3bNKwgaFB5P43-26kBKJjOKmn-wXuuNM8zOC_9wc5s2mQ# ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.
- Zurabashvili, Teona. 2021. From Delegating the Coercion to Non-State Actors to the Idea of “Sovereign Democracy”. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/from-delegating-the-coercion-to-non-state-actors-to-the-idea-of-sovereign-democracy/> ბოლოჯერ ნანახია: 2 ნოემბერი, 2021.

- Ssg.gov.ge .2021a. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/693/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves-bolojer-nanaxia>: 12 noemberi, 2021.
- Ssg.gov.ge 2021b. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/691/saxelmtsifo-usaftrxoebis-samsaxuris-antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge 2021c. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/686/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021d. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/654/saxelmtsifo-usaftrxoebis-samsaxuris-gancxadeba> Accessed: ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021e. რუსეთის საოკუპაციო ძალების მიერ უკანონოდ დაკავებული რამაზ ბედელური თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/675/-rusetis-saok-upacio-dzalebis-mier-ukanonod-dakavebuli-ramaz-begheluri-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021f. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/685/saxelmtsifo-usaftrxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021g. უკანონოდ დაკავებული საქართველოს ორი მოქალაქე თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/721/ukanonod-dakavebuli-saqartvelos-ori-moqalaxe-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021h.. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/685/saxelmtsifo-usaftrxoebis-samsaxuris-gancxadeba> 1 ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021
- Ssg.gov.ge. 2021i. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/696/ukanonod-dakavebuli-lasha-xetereli-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021j. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/726/saxelmtsifo-usaftrxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021k. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა სამსახურეობრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების ფაქტზე ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/676/--antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-samsaxurebrivi-uflebamosilebis-borotad-gamoyenebis-faqtze-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021l. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/704/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-sami-piri-daakaves>. ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021m. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა სამი პირი დააკავეს.

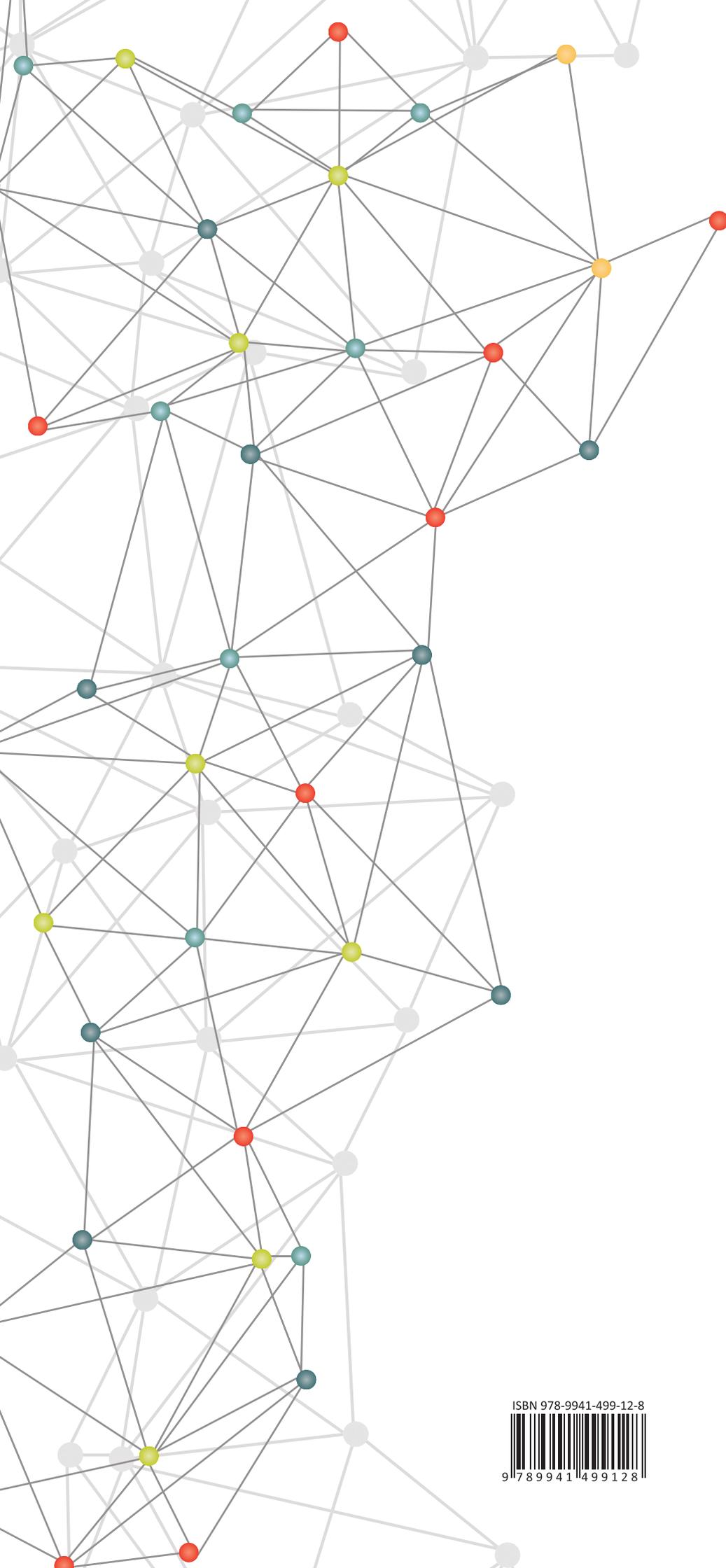
- ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/697/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-sami-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021n. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა სამი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/704/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-sami-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021o. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის საკრებულის ერთ-ერთი ფრაქციის თავმჯდომარე დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/699/-antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-ambrolauris-municipalitetis-sakrebulo-ert-erti-fraqciis-tavmjdomare-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021p. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/693/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021q. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა სამი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/697/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-sami-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021r. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/691/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021s. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/686/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021t. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა სამსახურეობრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების ფაქტზე ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/676/--antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-samsaxurebrivi-uflebamosilebis-borotad-gamoyenebis-faqtze-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021u. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/673/-saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021v. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ორი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/672/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-ori-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021w. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/669/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021x. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/666/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.
- Ssg.gov.ge. 2021y. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა პასუხისგებაში მისცეს ერთი პირი. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/659/-antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves>

shromlebma-pasuxisgebashi-misces-otxi-eqimi ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.

Ssg.gov.ge. 2021z. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა პასუხისგებაში მისცეს 7 პირი. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/655/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-pasuxisgebashi-misces-7-piri> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.

Ssg.gov.ge. 2021aa. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/651/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-1-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.

Ssg.gov.ge. 2021ab. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ყალბი დოკუმენტების დამზადება გასაღების ფაქტზე 7 პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/714/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-yalbi-dokumentis-damzadeba-gasaghebis-faqte-7-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 12 ნოემბერი, 2021.

ISBN 978-9941-499-12-8

9 789941 499128